

السلامة

آخوندی، مصطفی، ۱۳۳۷ -

رهیافت (ضیافت الهی و تاریخ هزاران ساله سرزمین وحی / آخوندی، مصطفی-قم، ۱۳۹۶

شابک: ISBN: 978-964-2609-02-4

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا

کتابنامه به صورت زیرنویس.

رهیافت (ضیافت الهی و تاریخ هزاران ساله سرزمین وحی) مصطفی آخوندی

طراحی و صفحه آرایی: عبدالرحیم پیرسته انوشه (۰۹۱۹۳۸۵۵۹۴۴)

طراح جلد:

چاپ: قطع رقعی

تعداد صفحات: ۱۶۵ صفحه

ناشر: مولف

چاپخانه و صحافی:

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

رہیافت

(ضیافت الہی و تاریخ ہزاران سالہ سرزمین وحی)

تو کہ نبارده ای ره در خرابات

تو کہ ناخوانده ای علم سماوات

بیران کی رسی ہیہات ہیہات

تو کہ سودوزیان خود ندانی

مصطفی آخوندی

خداوند اسحق خاتم عشق به نور عشق و قطب اعظم عشق

روانم را چو با بر شاگردان بچشان در وجودم ز فرم عشق

تقدیم به ساحت مقدس حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه
الشریف ؛ که حضورش در موسم حج واسطه‌ی بالارفتن نغمه‌های
آسمانی و قبولی اعمال حجاج است.

به طواف خانه راقم به حرم ربم ندانند که تو در برون چه کردی که درون خانه آبی

فهرست مطالب

مقدمه	۱۲
بخش اول: الزامات حضور در ضیافت الهی قبل از سفر	۱۳
گفتار اول. آمادگی	۱۳
گفتار دوم. طهارت روحی و باطنی	۱۶
گفتار سوم. طهارت جسمی و ظاهری	۱۹
گفتار چهارم. طهارت مالی	۲۰
بخش دوم. عمره و حج	۲۳
گفتار اول. فضیلت عمره و حج	۲۵
گفتار دوم. اعمال عمره و حج	۲۷
گفتار سوم. میقات و رمز و راز آن	۲۹
اسرار میقات	۳۰
گفتار چهارم. اسرار احرام	۳۴
گفتار پنجم. اسرار محرّمات احرام	۳۸
گفتار ششم. راز و اسرار طواف	۴۴
گفتار هفتم. سر نماز طواف پشت مقام	۵۵
گفتار هشتم. اسرار سعی	۵۶
گفتار نهم. راز تقصیر و حلق	۵۹
گفتار دهم. راز طواف نساء	۶۰
بخش سوم: مکه مکرمه	۶۲
گفتار اول. شهر مکه و فضیلت آن	۶۲
دعای ابراهیم برای اهل مکه	۶۳
فتح مکه	۶۳
گفتار دوم. حدود حرم	۶۴
گفتار سوم. حرم شناسی	۶۵

۷

رهیافت

۱. فضیلت مسجدالحرام ۶۶
۲. بنای کعبه ۶۷
۳. مهندسی کعبه ۶۸
۴. ارکان کعبه ۶۹
۵. درب کعبه ۷۰
۶. شاذروان ۷۲
۷. حطیم ۷۲
۸. مستجار و ملتزم ۷۳
۹. ناودان طلا ۷۴
۱۰. پرده کعبه ۷۵
۱۱. حجر اسماعیل ۷۶
۱۲. داخل کعبه ۷۷
۱۳. مقام ابراهیم ۷۸
۱۴. چاه زمزم ۷۹
۱۵. فضیلت آب زمزم ۸۰
۱۶. صفا و مروه ۸۱
۱۷. گفتارچهارم. اماکن مقدسه اطراف حرم ۸۲
۱۸. محل خانه ارقم یا دارالتبلیغ ۸۳
۱۹. محل خانه خدیجه کبری ۸۳
۲۰. مولد النبی (محل ولادت پیامبر(ص)) ۸۳
۲۱. شعب ابوطالب ۸۴
۲۲. کوه ابوقیس ۸۵
۲۳. گفتاربنجم. قبرستان ابوطالب و مساجد نزدیک حرم ۸۵
۲۴. قبرستان ابوطالب ۸۶
۲۵. مسجد جن ۸۵
۲۶. مسجد شجره ۸۷

۹. مسجد الرایه (پرجم) ۸۸
۱۰. مسجدالاجابه ۸۸
- گفتار ششم. اماکن، مشاعر و مساجد دور از حرم ۸۸
۱۱. غار ثور ۸۸
۱۲. غار حراء ۸۹
- گفتار هفتم. عرفات و مشعر و منا ۹۰
۱۳. صحرای عرفات ۹۰
۱۴. کوه جبل الرحمه ۹۱
۱۵. مسجدنمره ۹۲
۱۶. مشعر الحرام ۹۲
۱۷. مسجد مشعر الحرام ۹۳
۱۸. وادی محسّر ۹۳
۱۹. سرزمین منا ۹۴
۲۰. جمرات ۹۵
۲۱. قربانی ۹۶
۲۲. مسجد خیف ۱۰۱
۲۳. مسجد البیعه ۱۰۱
- گفتار هشتم. شهیدان فح ۱۰۱
۲۴. شهیدان فح ۱۰۱
- گفتار نهم. مساجد میقات ۱۰۳
۱. مسجد تنعیم ۱۰۳
۲. مسجد حدیبیه ۱۰۳
۳. مسجد جعرانه ۱۰۴
۵. مسجد جحفه ۱۰۵
- بخش چهارم. مدینه منوره ۱۰۷
- گفتار اول: مدینه و فضیلت آن و محدوده حرم ۱۰۷

- ۱۰۸ قبایل مدینه
- ۱۰۹ فضیلت مدینه
- ۱۱۰ فضیلت زیارت پیامبر
- ۱۱۲ فضیلت زیارت فاطمه زهرا
- ۱۱۳ گفتار دوم: حرم شناسی
- ۱۱۳ ۱. فضیلت مسجد النبی
- ۱۱۴ ۲. بناء وتوسعه مسجد النبی
- ۱۱۵ ۳. قسمت‌های داخلی مسجد
- ۱۱۷ ۴. محرابها
- ۱۱۸ ۵. محل اذان بلال
- ۱۱۹ ۶. ستون‌های نامدار مسجد النبی
- ۱۲۱ ۷. خانه حضرت زهرا
- ۱۲۱ ۸. صفه
- ۱۲۲ ۹. قبر عبدالله، پدر پیامبر
- ۱۲۳ ۱۰. درهای مسجد النبی
- ۱۲۳ گفتار سوم. بقیع شناسی
- ۱۲۷ آشنایی با امام حسن مجتبی
- ۱۲۸ آشنایی با امام سجاد
- ۱۲۹ آشنایی با امام صادق
- ۱۲۹ توسل به پیامبر و امامان
- ۱۳۱ زیارت اهل بقیع
- ۱۳۶ گفتار چهارم: مساجد و مشاهد
- ۱۳۸ یک. مساجد اطراف حرم (جنوب غربی)
- ۱۳۹ دو. مساجد اطراف حرم (شمال شرقی)
- ۱۴۱ سه. منطقه احد (شمال شرقی)
- ۱۴۲ اتفاقاتی که در جنگ احد افتاد

- ۱۴۵ فضیلت زیارت حضرت حمزه
- ۱۴۵ مانور حمراء الاسد
- ۱۴۷ چهار. منطقه احزاب یاخندق (شمال شرقی)
- ۱۴۸ برخی اتفاقات جنگ احزاب
- ۱۵۱ پنج. منطقه قبا (مسجد قبا)
- ۱۵۳ شش. مساجد جنوب و جنوب غربی حرم
- ۱۵۵ هفت. مساجد و اماکن خارج مدینه
- ۱۶۰ بخش پنجم: نکات کلیدی
- ۱۶۱ الف. برخی فتاوی اهل سنت
- ۱۶۱ ب. نماز معصومین و جعفر طیار
- ۱۶۴ منابع

۱- هدف از این تألیف، در اختیار گذاشتن حاصل تجربیات سالیانی است که به عنوان روحانی حج و عمره از سال ۱۳۶۳، سعادت تشریف و خدمت‌گزاری را دارم. احساس کردم زائران محترم بویژه روحانیون بزرگوار به همراهی کتابی کاربردی و کم حجم و مناسب سفر نیازمندند تا به برخی اسرار و مشاهد و اماکن مقدس ه والگوها و ... دسترسی آسانی داشته باشند.

۲- مطالب کتاب در عین تحقیقی و مستند بودن، فهرست گونه و کاربردی است؛ یعنی به مسائلی پرداخته که در عمل، نیاز زائران خانه خدا را در مکه و مدینه برآورده و آنان را نسبت به کتابهای حجیم بی نیاز می‌سازد.

۳- با سبکی روان و کوتاه و مفید و جامع در قالب پرسش و پاسخ تدوین و با نقشه و تصاویر همراه می‌باشد.

۴. کتاب در پنج بخش تدوین یافته است: اول. الزامات ضیافت الهی، دوم. چرایی و رمز و راز عمره و حج. سوم. مکه شناسی، چهارم. مدینه شناسی، پنجم. نکات کلیدی.

هوای کعبه چنان می‌کشاندم به نشاط که خارهای مغیلان حور می‌آید

۱۳ رجب سال ۱۴۳۸ق - ۲۲ فروردین سال ۱۳۹۶ شمسی

مصادف با ولادت امیرالمؤمنین علیه السلام

۱۲

رهیافت

بخش اول: الزامات حضور در ضیافت الهی قبل از سفر

محمد آقا: از این سفر معنوی و زیارتی چگونه بهره کافی ببریم؟
حاج آقا: حضور در ضیافت الهی ، مقدمات و الزاماتی دارد . از قبیل:
ظرفیت سازی، تعیین مرجع تقلید، آموزش احکام،
اهتمام به تصحیح وضو ، غسل و نماز ، توجه به سفر معنوی و نه
جسمانی، حلالیت طلبی، وصیت، طهارت روحی و جسمی ، نیت
خالص، اخلاق نیک و ایثار در سفر ، حسابرسی مالی، پرداخت حق
الناس و

امام صادق علیه السلام: «مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَتَهَيَّأْ لَهُ»^۱ «هر کس سودای حج دارد، خود را آماده کند.»

عبادات دارای سه مرحله هستند: مرحله صحّت، مرحله قبولی و مرحله
کمال. برای استفاده بهتر از این سفر معنوی چند چیز لازم است.

۱۱. وسائل، ج ۱۱، ص ۱۳۷.

گفتار اول. آمادگی

۱. ظرفیت سازی. بهره گیری از نعمت عمره و حج و ضیافت الهی، به ظرفیت، قابلیت و آمادگی انسان بستگی دارد. یک لیوان اگر درست زیر شیر آب گرفته شود لبالب پر می شود، ولی اگر کج شود به اندازه ظرفیتش آب می گیرد. انسان بیمار به مانند یک انسان سالم نمی تواند از یک سفره مزین به انواع غذاها بهره ببرد و اگر پرهیز بشکند، بیماریش طولانی می شود. یک کاربر رایانه وقتی می تواند از ظرفیت بالای این ابزار جادویی بهره ببرد که آگاهی کامل استفاده از رایانه را داشته باشد و آلا در حد یک اسباب بازی یا ضبط صوت و... می تواند از آن بهره ببرد. این ظرفیت را می توان از طریق مطالعه و حضور در جلسات آموزشی بالا برد.

۲. توجه به سفر معنوی و نه جسمانی : سفر معنوی یعنی : انتقال از حالی به حالی، توجه به رشد و کمال، تلاش برای حیات طیبه و سیر صعودی است. بر خلاف سفر جسمانی که انتقال جسم از مکانی به مکانی است و انسان دغدغه آسایش و عدم تحمل سختی ها و خالی بار رفتن و با ساک پر برگشتن را در پی دارد.

۳. تعیین مرجع تقلید: در این سفر باید عمل را بدون کم و کاست و درست انجام داد و لازمه آن تقلید از مجتهد و مرجع تقلید است. محمدآقا: تقلید چیست و چه شرایطی دارد؟ آیا بقاء بر تقلید میت جایز است و آیا می شود مرجع تقلید را عوض کرد؟

حاج آقا: تقلید یعنی عمل به فتوای مرجع تقلید. بر هر مکلفی که به درجه اجتهاد نرسیده و طریقه احتیاط را نمی‌داند، واجب است در احکام از مجتهد تقلید کند.^۱

شرایط مرجع تقلید: اجتهاد، بلوغ، مردبودن، حلال زادگی، عقل، عدالت، زنده بودن، شیعه دوازده امامی و بنا بر احتیاط واجب اعلم بودن و حریص به دنیا نباشد.^۲

بقا بر تقلید میت باید با اجازه مجتهد زنده باشد.^۳ عدول از مجتهدی به مجتهد دیگر چند صورت دارد:

۱. از غیر اعلم به اعلم بنا بر احتیاط واجب است.

۲. از اعلم به غیر اعلم، جایز نیست.

۳. از مساوی به مساوی، در صورتی که به فتوای آن مجتهد عمل

کرده باشد جایز نیست.

۴. از مجتهد زنده به مرده، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.^۴

محمد آقا: فکر می‌کردم هر وقت دلم بخواهد می‌توانم مرجع تقلیدم را عوض کنم. و به مرجعی که مسئله‌ای را راحت می‌گیرد رجوع کنم. حالاً فهمیدم اشتباه فکر می‌کردم.

۴. اهتمام به تصحیح نماز و غسل و وضو: نماز به عنوان رکن اسلام،

باید درست ادا گردد و وضو و غسل، صحیح انجام گیرد تا نماز و طواف

درست شود. قرائت نماز یا عادی است و یا با تجوید و یا با فهم معنی

همراه است. یک مسلمان باید بداند در نماز با خدا چه می‌گوید.

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۵.

۲- توضیح المسائل، ۲م.

۳- همان، ص ۷.

۴- همان، ص ۶-۸.

۵. آموزش احکام. مسائلی که انسان غالباً به آنها احتیاج دارد، واجب است یاد بگیرد.^۱

برنامه های اسلام یا اعتقادی (اصول دین) است، ویا اخلاقی (مسائل روانی) ویا رفتاری (احکام دین یعنی واجب، حرام، مستحب، مکروه، ومباح).

۶. حلالیت طلبی از خویشان و همسایگان و دوستان و همکاران

رسول خدا ﷺ فرمود: «برمسلمان است که به هنگام سفر از برادران خود

خدا حافظی کند و بر آنان است که به هنگام بازگشت به دیدار وی روند.»^۲

۷. وصیت کردن: وصیت یعنی سفارش به انجام کاری پس از خود،

با گفتار، یا نوشتار ویا با اشاره. وصیت نوعی دورانیشی است که قرآن به

آن سفارش اکید دارد. درسوره بقره آیه ۱۸۰ می فرماید:

«بر شما نوشته شده، هنگامی که یکی از شما را مرگ فرا رسد

اگر چیز خوبی از خود بجای گذارده، وصیت برای پدر و مادر و

نزدیکان با طور شایسته کند، این حق است بر پرهیزکاران.»^۳

پیامبر ﷺ فرمود: «هرکس با وصیت از دنیا برود گویا شهید مرده است»^۴

محمد آقا: به چه چیز وصیت کند؟

حاج آقا: سوال خوبی کردی. متن وصیت می تواند: نماز وروزه قضا

یا خمس و زکات و بدهی ها یا حج واجبی که نتواند بجا آورد باشد و یا تعیین

سرپرست برای بچه هایش در صورت لزوم ویا وصیت مالی باشد که تا یک

سوم صحیح و بیش از آن با رضایت ورثه است.^۵

۱- توضیح المسائل، ۱۱م.

۲- حَقَّ عَلَي الْمُسْلِمِ إِذَا أَرَادَ سَفْرًا أَنْ يُعَلِّمَ إِخْوَانَهُ وَ حَقَّ عَلَي إِخْوَانِهِ إِذَا قَدِمَ أَنْ يَأْتُوهُ. (کافی، ج ۲، ص ۱۷۴).

۳- كَتَبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتَ أَنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةِ؛ بقره، آیه ۱۸۰.

۴- وسائل الشیعه، ۱۳، ص ۳۵۲.

۵- توضیح المسائل، ۲۷۰۳-۲۷۰۴ و ۲۷۲۱.

گفتار دوم. طهارت روحی و باطنی

خداوند از دو پیامبرش ابراهیم و اسماعیل پیمان گرفته و فرمود: خانه‌ام را برای طواف کنندگان و معکفلین و عبادت کنندگان پاکیزه کنید.^۱

از این رو زیارت خانه پاک، طهارت و پاکیزگی می‌طلبد. انسان باید پاک باشد تا فیوضات کعبه در جان‌ش اثر کند. زمین هموار و پاک قابلیت بهره‌مندی از آب پاک باران را دارد تا در آن گل و لاله روید. ولی بارش باران در زمین شوره‌زار جز خار و خاشاک نرود؛ و بارش بر زمین آلوده جز بوی تعفن برنخیزد.

جان‌های آلوده و تبه‌کار و گنه‌کار و ستمگر که طهارت باطنی ندارند، نه تنها از نور حج بی‌بهره‌اند بلکه خسارت بر دامنشان می‌نشیند. همچنان که قرآن برای دل‌های مؤمنان شفاست ولی برای ستمگران خسارت است.^۲ حج نیز چنین است.

امام صادق علیه السلام در ذیل آیه ۳۴ فاطر (برخی از مردم به خود ستم می‌کنند) فرمود: «ستمگر دور خود می‌چرخد، نه دور خانه کعبه. چراکه او هوا و هوس را می‌پرستد نه خدای کعبه را».^۳

سیرت و باطن آدمی را سه چیز تشکیل می‌دهد: عقاید، اخلاق، نیت و رفتار.

۱. انسان باید اعتقاد به خالق هستی به عنوان مربی جهان داشته باشد؛ و به ولایت الله سر سپرد.^۴

۲. نیت عمره و حج باید خالص و قربه‌الی الله باشد

۱ - وَ عَهْدُنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ؛ بقره، آیه ۱۲۵.

۲ - وَ نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ الشِّفَاءُ وَ رَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خُسَارًا (استراء: ۸۲).

۳ - ... الظَّالِمَ يَحُومُ نَفْسَهُ... (بحار، ج ۲۳، ص ۲۱۴).

۴ - الله ولی الذین آمنوا... (بقره: ۲۵۷).

امام صادق علیه السلام فرمود: «وقتی اراده رفتن به حج داشتی ، دلت را از هرچه

که تو را به خود مشغول ساخته و از خدا بازمی دارد، خالی کن.»^۱

در همین مورد خداوند در سوره احزاب فرمود:

«افسان یک قلب بیشتر ندارد و دو محبت در یک قلب جای

نمی گیرد.»^۲

یا اسیر قید جانان باش یا در قیدجان زشت باشد نو عروسی را دو شوهر داشتن

۱۷

لهیافت

زنی از بزرگان حبشه شنیده بود که خداوند متعال در مکه خانه ای دارد. او از اختصاص داشتن کعبه به حضرت پروردگار ، چنان پنداشته بود که بایستی آن خانه در جایی خوش آب و هوا و مناظر زیبا واقع شده که از دیدار آن چشم نورانی و دل مسرور گردد ؛ یعنی، این کاخ با عظمت الهی در میان باغی دلگشا واقع شده و تخت عالی و مرصع به جواهرات الوان در آن نهاده و حق تعالی بر تخت نشسته و اشرف موجودات هم برگرد او صف کشیده اند. آن زن از فرط عشق و علاقه ولی قصور ادراک ، زیارت و حضور در محضر پروردگار را لازم دانست ؛ و تحفه ها و هدایای گران بها و قیمتی از برای دربانان و مقربان درگاه الهی برداشت و به همراهی حاجیان روانه شد. وقتی که به کعبه آمد ، کعبه را از خدای خیالی خود خالی دید و گفت : ای مردم! صاحب خانه کجاست؟ مردم فریاد زدند: ای زن! این چه حرفی است که می زنی؟ خدا از مکان ، بی نیاز است. زن از شنیدن این سخنان آهی کشید و سر بر خاک گذاشت و گفت:

ای تبر غمت را دل عشاق نشانه خلی به تو مشغول و تو غایب ز میانه

۱ - اِذَا ارَدْتَ الْحَجَّ فَجَرِّدْ قَلْبَكَ لِلَّهِ تَعَالَى مِنْ كُلِّ شَاغِلٍ (مصباح الشریعة، ص ۹۴۲).

۲ - مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي حَوْفِهِ؛ (احزاب: ۴)

خدایا! این راه دور را به شوق دیدار تو پیموده ام و به امید وصال تو شب‌ها نخوابیدم و روزها آرام نگرفتم.

مقصود من از کعبه و بتخانه تویی تو مقصود تویی کعبه و بتخانه بهانه

به عزّت و جلالت قسم تا به تو نرسم، سر از آستان تو برنگیرم و پند خردمندان نپذیرم و اگر همراهان من رو به کوی تو بودند من رو به سوی تو داشتم.

حاجی به ره کعبه و من طالب دیدار او خانه همی جوید و من صاحب خانه

در آن هنگام ازدحامی شد و آن زن نیز به همراه جمعی زیر دست و پای حاجیان روحش به شاخسار جنان پرواز کرد

زنده همان است بر هوشیار جان بسپارد بر کوی یار

کسی از بزرگان که بر جنازه‌اش نماز خوانده بود، شب خوابش را دید که آن زن گفت: به مقصد و مقصود رسیدم.^۱

۳. اخلاق خوب و کمک به همسفران و تحمّل مشکلات سفر:

پیامبر ﷺ فرمود: «آقای مردم درسفر، خدمتگزار آنان است»^۲

شخصی به امام صادق علیه السلام گفت: همین که به مکه رسیدیم، رفقا مرا پیش اثاثیه گذاشتند و خود برای طواف رفتند. امام فرمود: «أنت اعظمهم اجراً؛ پاداش تو بیشتر از آنان است»^۳

۱. داستانها و حکایت‌های حج، ص ۱۹۹.

۲. سید القوم خادمهم فی السفر. (الفقیه، ۳۷۸/۴).

۳. فروع کافی، ج ۴، ص ۵۴۵.

شخص دیگری گفت: ما دو نفر بودیم. من بیمار شدم، رفیقم بی‌اعتنا به من، مرا رها کرد و به زیارت رفت. امام عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: «پرستاری از بیمار و نشستن کنار او افضل از نماز تو در مسجد پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است.»^۱

این در صورتی است که یک نماز در مسجد پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ برابر با هزار نماز است.

امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: «کسی که در این سفر سه خصلت نداشته باشد، به او توجهی نمی‌شود: یکم. ورع و تقوایی که او را از گناهان باز دارد، دوم حلم و صبری که بر غضبش غالب آید. سوم. رفتار خوش با همسفران.»^۲

گفتار سوم. طهارت جسمی و ظاهری

در ضیافت حج، جسم و ظاهر مسافر نیز باید پاک و پاکیزه باشد و به دستورات زیر عمل کند:

۱. شستن بدن از آلودگی های ظاهری.

پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «نظافت از ایمان است و ایمان همراه صاحبش در بهشت است.»^۳

۲. پوشیدن لباس احرام پاک و تمیز، برای ورود به حرم و خانه خدا.

۳. داشتن وضو و غسل واجب و مستحبی. چه بهتر که زائر خانه ی

خدا در این سفر دائم الوضو باشد. چون وضو نور است.^۴ و همچنین غسل زیارت کند.

۱. همان.

۲. بحار الانوار، ج ۹۶، ص ۱۲۱.

۳ - النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ مَعَ صَاحِبِهِ فِي الْجَنَّةِ (بحار، ج ۵۹، ص ۲۹۱)

۴ - الْوُضُوءُ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى نُورٍ (وَسَائِلُ الشَّيْخَةِ، ج ۱، ص ۳۷۷)

گفتار چهارم. طهارت مالی

در طهارت مالی باید چند مسئله مدنظر قرار گیرد: اول. حسابرسی اموال. هزینه حج باید پاک و حلال باشد. و آلا به آب چرکین و آلوده‌ای می ماند که بخواهیم با آن لباس چرکینمان را بشوییم.

امام باقر علیه السلام فرمود: «خداوند عزوجل، حج و عمره ای که با مال حرام باشد، نمی پذیرد.»^۱

درآمدهایی که از راه کلاهبرداری، ربا، خیانت، سرقت، غش در معامله و مالی که خمس و زکات آن پرداخت نشده مناسب هزینه حج نیستند.

محمدآقا: مگر مالیاتهایی که به دولت می پردازیم جای خمس و زکات رانمی گیرد؟

حاج آقا: خیر. مالیات در قبال خدماتی است که دولت به شهروندان می دهد؛ اما خمس حق خدا و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله است. آیه ۴۱ سوره انفال به وجوب خمس اشاره دارد: «بدانید آنچه به دست می آورید، یک پنجمش برای خدا و رسول خداست.»^۲

امام باقر علیه السلام فرمود: «برای هیچ کس حلال نیست با مالی که خمس در آن است، چیزی بخرد مگر آن که سهم ما را به ما برساند.»^۳

امام زمان علیه السلام در پاسخ محمد بن جعفر از شیعیان نوشت: اما آنچه پرسیدی درباره کسی که حلال می شمارد اموال ما (خمس) را و همانند

۱ - لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَجًّا وَلَا عُمْرَةً مِنْ مَالِ الْحَرَامِ (امالی شیخ صدوق، ص ۴۴۲)

۲ - وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ.

۳ - لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَشْتَرِيَ مِنَ الْخُمْسِ شَيْئًا حَتَّى يَصِلَ إِلَيْنَا حَقًّا. (کافی، ج ۱، ص ۵۴۵)

اموال خود بدون اجازه ما در آن تصرف می‌کند، چنین کسی ملعون است و ما دشمن او خواهیم بود.^۱

پرداخت واجبات مالی موجب برکت مال و پاکی خود انسان می‌شود. در قرآن می‌خوانیم: از اموال آنان زکات بگیر تا (جان و مال) آنها را پاکیزه کنی و رشد دهی.^۲

هزینه حلال در سفر حج پاداشی چند برابر دارد. امام صادق علیه السلام فرمود: «هزینه یک درهم در حج برتر از یک میلیون هزینه در غیر حج در راه خداست.»^۳

دوم. حق الناس، بکوشیم حق الناس به گردنمان نماند، خداوند از حق خود می‌گذرد اما از حق الناس نمی‌گذرد. مکافات حق الناس خیلی سخت است. و مانع قبولی دعا و اعمال آدمی می‌شود.

از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: «عبادت با حرامخواری مانند بنائی بر روی شن است و گفته شده روی آب است.»^۴

در گذشته، شخصی از اصفهان، با وسایل آن زمان (شتر و کشتی و ...) برای انجام مراسم حج به مکه رفت. در سرزمین منا، شبی در عالم خواب دید دو فرشته از طرف خدا فرود آمده و بر فراز جمعیت قرار گرفته‌اند. به بعضی اشاره کرده می‌گویند: «هذا حاج؛» این شخص حاجی است و به بعضی اشاره کرده می‌گویند: «هذا ليس بحاج؛» این شخص حاجی نیست تا این که آن دو فرشته به بالای سر او رسیدند و گفتند: «هذا ليس بحاج؛» این شخص حاجی نیست. آن مرد اصفهانی، از خواب

۱ - وَ أَمَا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ مَنْ يَسْتَحِلُّ مَا فِي يَدِهِ مِنْ أَمْوَالِنَا وَ يَتَصَرَّفُ فِيهِ تَصَرُّفَهُ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ مَلْعُونٌ وَ نَحْنُ خَصْمَاؤُهُ. (وسائل الشيعه، ج ۹، ص ۵۴۰)

۲ - خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِهَا (توبه: ۱۰۳).

۳ - درهم فی الحج أفضل من ألفی الف فی ما سوى ذلك فی سبيل الله. (بحار، ج ۹۹، ص ۸).

۴ - الْعِبَادَةُ مَعَ أَكْلِ الْحَرَامِ كَالْبِنَاءِ عَلَى الرَّمْلِ وَ قَبْلَ عَلَى الْمَاءِ. (بحار، ج ۸۱، ص ۲۵۸)

۲۱

لهیافت

بیدار شد، بسیار مضطرب و در فکر فرو رفت که چه چیز باعث پذیرفته نشدن حجّش شده است. فکر کرد شاید خمس و زکات اموالش را به طور کامل نداده است. نامه‌ای برای فرزندانش نوشت که من امسال در مکّه می‌مانم، شما همه اموال مرا دقیقاً حساب کنید و وجوهات آنها را بپردازید. نامه به آنان رسید و دستور پدر را اجرا کردند.

سال آینده، در مراسم حج شرکت نمود و در سرزمین منا باز همان شب در عالم خواب دید دو فرشته بر فراز جمعیت حاجیان آمدند و اشاره به افراد می‌کردند، به بعضی می‌گفتند: «هذا حاجّ» و به بعضی می‌گفتند «هذا لیس بحاجّ» و وقتی به او رسیدند، به او اشاره کرده و گفتند: «هذا لیس بحاجّ؛ این حاجی نیست».

این بار بیشتر پریشان و نگران شد و در فکر فرو رفت که من چه کرده‌ام که حج من دوبار است که قبول نمی‌شود. در فکر خود به این نتیجه رسید که در اصفهان همسایه مستضعفی داشتم که دارای خانه کوچکی بود و من می‌خواستم خانه دو طبقه (و یا سه طبقه) بسازم. همسایه‌ام نزد من آمده بود و خواهش می‌کرد که ساختمان را زیاد بالانبرید تا خانه کوچک ما تاریک نگردد و جلوی نور خورشید را نگیرد؛ ولی من به خواهش او اعتنا نکردم و خانه‌ام را در دو طبقه یا سه طبقه بنا نمودم، شاید راز عدم قبولی حجّ من همین باشد.

مرد اصفه‌انی نامه‌ای برای بستگانش نوشت که من امسال نیز در مکّه می‌مانم و شما فلان همسایه را ببینید یا خانه‌اش را بفروشید و اگر نمی‌فروشید دو طبقه خانه مرا خراب کنید تا خانه همسایه در تاریکی قرار نگیرد. بستگان او پس از دریافت نامه جریان را به همسایه گفتند. همسایه به فروش خانه حاضر نشد، به ناچار طبقه بالای خانه مرد اصفهانی را طبق دستور او خراب کردند و در نتیجه همسایه او شادمان گردید.

موسم حجّ فرا رسید این بار نیز همان شب ، در سرزمین منا همان خواب را دید که دو فرشته بر فراز جمعیت آمدند و با اشاره به بعضی می گفتند: «هذا حاجّ» و به بعضی می گفتند: «هذا لیس بحاجّ» وقتی که به او رسیدند، سه بار گفتند: «هذا حاجّ، هذا حاجّ، هذا حاجّ.» این رؤیای صادقه به ما پیام می دهد که با ادای حقوق همسایگان و ... موانع قبولی حجّ را از سر راه خود برداریم، آن را ادا کنیم تا حجتمان قبول گردد^۱

بخش دوم. عمره و حج

عمره و حج چون سکه دو رو است، یک روی آن اعمال عمره و حج و خاکساری و عبودیت و راز و نیاز است و روی دیگر آن آشنایی با تاریخ اسلام و حج است . تاریخ چندین هزار ساله که از ابراهیم خلیل تا پیامبر اعظم را در جغرافیای مدینه و مکه واگویه می کند. سرزمین وحی لایه های تو در تو دارد، خاطره ابراهیم خلیل و بنای کعبه و قربانی نوجوانش اسماعیل، خاطره هاجر و صفا و مروه و زمزم ، یاد غار ثور و غار حرا و مهبط وحی، خاطره تولد امیر مؤمنان علیه السلام در درون کعبه ، رکن یمانی، خاطره حجرالاسود، مقام ابراهیم و حجر اسماعیل، خاطره معجزات رسول خدا صلی الله علیه و آله و انکار مشرکان و مکه شهر نزول قرآن و شهر مدینه و مظلومیت فاطمه علیها السلام و علی علیه السلام، جنگ های احد و بدر و خندق و تبوک و ... و دهها خاطره که تاریخ اسلام را شکل داده است و حاجی می تواند در یک سفر عمره و حج این تاریخ را مرور کند. خاطراتی که با مطالعه دهها کتاب حاصل رهی شود.

۱. داستانها و حکایت های حج، ص: ۱۳۴.

در اهمیت تاریخ ، کلام مولی امیرمؤمنان علیه السلام به فرزندش امام حسن علیه السلام ما را بس ، که فرمود: «پسرم! درست است که من به اندازه پیشینیان عمر نکرده ام، اما در کردار آنها نظر افکندم و در اخبارشان اندیشیدم و در آثارشان سیر کردم تا آنجا که گویا یکی از آنان شده ام؛ بلکه با مطالعه تاریخ آنان، گویا از اول تا پایان عمرشان با آنان بودم.»^۱

سفر حج صرف آشنایی با تاریخ نیست . بلکه در پرتو تاریخ اسلام ، رهیافت به مرزهای ایمان و کفر و حق و باطل و آشنایی با الگوهای است که قرآن معرفی کرده است. اسوه‌هایی مانند ابراهیم خلیل ، مظهر توحید و توکل و بت شکنی . اسماعیل مظهر تسلیم . هاجر مظهر مهاجر الی الله . پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله مظهر اخلاق و مقاومت . امیرمؤمنان علیه السلام مظهر قدرت الهی . امامان معصوم مظهر مظلومیت و جهادگری و

انسان در این سرزمین به عمق دشمنی معاندان و کینه ورزی دشمنان با اسلام ناب پی می‌برد. بغض و کینه‌ای که از گفتارشان پیداست و آنچه در دلها پنهان دارند به مراتب بیشتر و بزرگ‌تر است.^۲

گفتار اول. فضیلت عمره و حج

به این شوقی که من در کعبه مقصود، رو دارم دلی از سنگ می‌باید که گردد سنگ راه من
کعبه هم خانه خداست و هم خانه مردم ...هم نشان دار پای مجاهدان
صدر اسلام و هم معطر به نفس نیایشگران ...هم مطلع خورشید اسلام در

۱ - اَيُّ بَنِي اِي وَ اِنَّ لَمْ اَكُنْ عَمْرُتُ عُمَرُ مِنْ كَانْ قَبْلِي فَقَدْ نَظَرْتُ فِي اَعْمَالِهِمْ، وَ فَكَّرْتُ فِي اَخْبَارِهِمْ، وَ سَرْتُ فِي اَثَارِهِمْ حَتَّى عَدْتُ كَا حِدِهِمْ، بَلْ كَانِي يَمَا اَنْتَهِي اِلَى مِنْ اُمُورِهِمْ قَدْ عَمَرْتُ مَعْ وَلِيهِمْ اِلَى اٰخِرِهِمْ. (نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، نامه ۳۱، بند ۲۴، ص ۵۲۲).

۲ - قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَ مَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ (آل عمران: ۱۱۸)

آغاز و هم مشرق طلوع مهدی موعود در انجام . هم پناهگاه دل های
رمیده و هم امید بخش جان‌های به ستوه آمده.^۱

چند روایت

پیامبر ﷺ فرمود:

۱. «پاداش حج، بهشت و پاداش عمره کفاره هر گناه است»^۲
 ۲. «عمره، حج اصغر است. یک عمره بهتر از تمام دنیا است»^۳
 ۳. «حج و عمره بجا آورید که موجب سلامتی بدن ، وسعت روزی ،
اصلاح ایمان و تأمین موهنه مردم و خانواده تان می‌شود»^۴
 ۴. امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: «حج و عمره انجام دهید . این دو ، فقرا
می‌زدایند و گناه را می‌برند و موجب رفتن به بهشت می‌شوند»^۵
 ۵. پیامبر ﷺ فرمود: «أَفْضَلُ الْعُمْرَةِ عُمْرَةُ رَجَبٍ»، «برترین عمره ،
عمره ماه رجب است»^۶
 ۶. از امام صادق علیه السلام سؤال شد کدام عمره افضل است ، عمره رجبیه
یا عمره رضانیه؟ فرمود: «عمره در ماه رجب افضل است»^۷
- طبق برخی روایات، پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله چهار عمره و یک حج انجام داده
است. عمره حدیبیه، عمره القضاء، عمره‌ای پس از بازگشت از جنگ
حنین و طائف و عمره همراه با حجة الوداع.^۸

۱ - سخنان رهبر معظم، ۱۳۷۷/۱/۱۲.

۲ - الْحَجَّةُ تَوَابُهَا الْجَنَّةُ، وَ الْعُمْرَةُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ ذَنْبٍ. (کافی، ج ۴، ص ۲۵۳)

۳ - اعْلَمُوا أَنَّ الْعُمْرَةَ هِيَ الْحَجُّ الصَّغِيرُ وَأَنَّ عُمْرَةَ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا (الحج و لعمره في القرآن و السنه
۴۵۴)

۴ - حَجُّوا وَ اعْتَمَرُوا تَصَحَّ اجْسَامُكُمْ وَ تَتَسَّعُ أَرْزَاقُكُمْ وَ يُصَلِّحُ إِيْمَانُكُمْ وَ تَكْفُوا مَوْتَةَ النَّاسِ وَ مَوْتَةَ
عِيَالِكُمْ. (بخاری، ۲۵/۹۹)

۵ - وَ حَجَّ الْبَيْتِ وَ الْعُمْرَةَ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَ يَكْفِرَانِ الذَّنْبَ وَ يُوْجِبَانِ الْجَنَّةَ (بخاری، ۲۹/۷۷)

۶ - كَافِي، ج ۴، ص ۵۳۶.

۷ - أَنَّهُ سَأَلَ أُمَّيَّ الْعُمْرَةَ أَفْضَلَ، عُمْرَةَ فِي رَجَبٍ أَوْ عُمْرَةَ فِي رَمَضَانَ؟ فَقَالَ (ع): لَا، بَلْ عُمْرَةَ فِي شَهْرِ رَجَبٍ
أَفْضَلُ. (الفتاوى، ۴۵۲/۲)

۸ - حج و عمره محمد ری شهری، ترجمه جواد محدثی، ص ۴۶۷، ح ۸۱۴ و ۸۱۵.

۲۶

رهیافت

گفتار دوم، اعمال عمره و حج

اعمال عمره مفرده هفت عمل: ۱. احرام از میقات، ۲. طواف، ۳. نماز طواف، ۴. سعی، ۵. تقصیر، ۶. طواف نساء، ۷. نماز طواف نساء. اعمال عمره تمتع پنج عمل: ۱. احرام، ۲. طواف، ۳. نماز طواف، ۴. سعی بین صفا و مروه، ۵. تقصیر.

اعمال حج تمتع به ترتیب: ۱. احرام از مکه، ۲. وقوف در عرفات، ۳. وقوف در مشعر، ۴. رمی جمره عقبه، ۵. قربانی در منا، ۶. حلق یا تقصیر، ۷. بیتوته شب ۱۱ در منی، ۸. رمی جمرات سه گانه، ۹. بیتوته شب ۱۲ در منی، ۱۰. رمی جمرات سه گانه در روز ۱۲ و خروج از منی بعد از اذان ظهر، ۱۱. طواف حج یازارت، ۱۲. نماز طواف، ۱۳. سعی بین صفا و مروه، ۱۴. طواف نساء، ۱۵. نماز طواف نساء.

برخی احکام

۱. احرام در عمره مفرده از تمامی میقات های حج و عمره جایز است، مانند مسجد شجره، جحفه، تنعیم و...
۲. احرام در عمره تمتع فقط از میقات های پنج گانه حج جایز است، مانند: مسجد شجره، جحفه، قرن المنازل، یلملم و وادی عقیق.
۳. احرام حج تمتع در داخل شهر مکه انجام می گیرد.
۴. احرامیه آقایان دو حوله ندوخته و ساده است یکی به عنوان رداء بر دوش می افکنند و دیگری لنگ به کمر می بندند.
۵. پس از انجام اعمال عمره مفرده و عمره تمتع، محرمات بر حاجی حلال می شود.

۶. در حج تمتع پس از حلق یا تقصیر حاجی از احرام بیرون می‌آید و محرّمات به جز بوی خوش و همسر بر وی حلال می‌شود. آن دو پس از طواف حج تمتع و طواف نساء حلال می‌شوند.
۷. طواف یعنی هفت دور چرخیدن دور کعبه با طهارت ، از حجر الاسود آغاز و به حجر الاسود تمام می‌کند.
۸. نماز طواف در پشت مقام ابراهیم خوانده می‌شود.
۹. سعی بین صفا و مروه هفت دور است . از کوه صفا شروع و تا مروه یک دور که در نهایت به مروه ختم می‌گردد. طهارت در سعی لازم نیست.
۱۰. تقصیر یعنی کوتاه کردن مو که در کوه مروه انجام می‌گیرد.

۱۱. محرّمات احرام

- حاجی که محرم می‌شود ۲۴ چیز بر او حرام می‌گردد که در صورت علم و ارتکاب عمدی، کفار بر عهده او می‌آید.
- محرّمات خاص مردها:** ۱. پوشاندن سر، ۲. زیر سایه رفتن، ۳. پوشیدن لباس دوخته ، ۴. پوشاندن تمام پا مثل پوشیدن کفش یا جوراب.
- محرّمات خاص خانمها:** ۱. پوشاندن صورت، ۲. زینت کردن خود.
- محرّمات مشترک بین زن و مرد :** ۱. جماع و بوسیدن همسر، ۲. عقد و شاهد بر عقد بودن. ۳. استمناء، ۴. استفاده از بوی خوش ، ۵. گرفتن بینی از بوی بد ، ۶. سورمه کشیدن و حنا بستن، ۷. نگاه به آئینه، ۸. قذف و دشنام، ۹. قسم خوردن و جدال ، ۱۰. انگشتر زینتی به دست کردن ، ۱۱. روغن مالیدن

به بدن، ۱۲. ازاله مو از بدن، ۱۳. خون بیرون آوردن از بدن،
 ۱۴. دندان کشیدن، ۱۵. ناخن گرفتن، ۱۶. کندن گیاه حرم،
 ۱۷. همراه داشتن سلاح، ۱۸. شکار حیوانات صحرائی و خوردن
 گوشت آنها.

گفتار سوم. میقات و رمزو راز آن

تمامی نیازهای معنوی انسان در حج و عمره نهفته است. خدانشناسی،
 راهنماشناسی، معادشناسی، دشمن‌شناسی (شیطان و طاغوتها)، و رفتار
 شناسی.

حج نمایشنامه ای است که حاجی باید در نقش شخصیت‌هایی چون:
 ابراهیم، اسماعیل و هاجر بازیگری کند.

بگذر از فرزند و مال و جان خویش تا خلیل الله دورانگردد

حجاج در میقات محرم می شوند. لباس احرام پوشیده، نیت کرده

لیبک می گویند.

محمد آقا: میقات یعنی چی؟ و چه کسی آنها را تعیین کرده و رمز و راز

آن چیست؟

حاج آقا: میقات از وقت به معنای زمان است و به مکان پوشیدن

احرام نیز گفته می‌شود.

میقات‌های حج، مکان‌هایی‌اند که توسط رسول خدا ﷺ در پنج منطقه

برای اقلیم‌های خاص تعیین شده و غیر قابل تغییرند. بدون احرام عمره

یا حج از میقات، نمی‌توان وارد مکه شد. میقات‌های حج عبارتند از:

۱. مسجد شجره (ذوالحلیفه؛ ۱۲ کیلومتری مدینه)، میقات اهل مدینه.

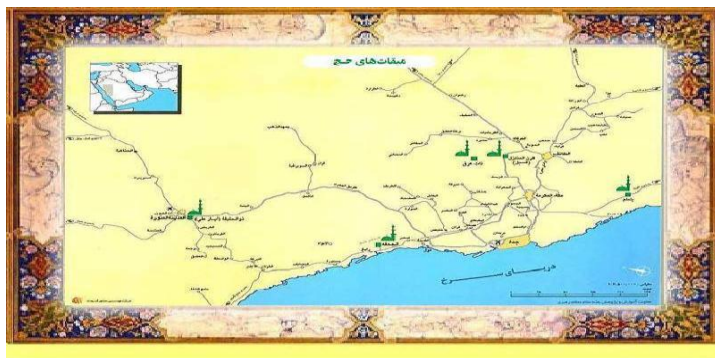
۲. حجه (حدود ۱۷۰ کیلومتری مکه)، میقات اهل شام و جده.

۳. قرن المنازل (۹۴ کیلومتری مکه) میقات اهل طائف.

۴. یلملم (۸۴ کیلومتری مکه)، میقات اهل یمن.

۵. وادی عقیق (۹۴ کیلومتری مکه)، میقات اهل عراق.

۶. برای عمره میقاتهای دیگری وجود دارد : مانند ۱. مسجد تنعیم، ورودی به مکه از راه مدینه و ۲. مسجد حدیبیه در ۲۰ کیلومتری جاده قدیم جده. و ۳. مسجد جعرانه، در ۲۴ کیلومتری شمال شرقی مسجد الحرام، راه طائف.

امام صادق علیه السلام فرمود: «از تمام حج و عمره ، محرم شدن در میقاتهایی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله تعیین کرده است.»^۱

اسرار میقات

پیرامون اسرار میقات آنچه بزرگان گفته‌اند به اختصار عبارت است از:

۱. مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِيتِ الَّتِي وَفَّقَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص. (کافی، ج ۴، ص ۳۱۸)

الف. میقات، انتخاب مسیر است و حاجی از این میان تنه‌اراه خدا را برمی‌گزیند و به طاغوتها و شیاطین نه می‌گوید.^۱

محل نفی و اثبات است اینجا
یقین خویشتن را بارور کرد
مراتنهاتوبی مقصود، لبیک^۲

به هوش ای دل که میقات است اینجا
از اینجا باید آهنگ سفر کرد
بگو لبیک با معبودلبیک

۳۱

لهیافت

ب. میقات، تمرین رهایی از تعلقات و وابستگی‌ها و قرارگاه آدمی برای حرکت به سوی کمال بی‌نهایت است.

دل را ستاندی آمدیم
بر دل نشاندی آمدیم
یکجا تکاندیم آمدیم

یارب تو خواندی آمدیم
عشق و ولای کعبه را
دل را زهر وابستگی

ج. میقات، حضور جسم و جان و درب ورودی به خانه میزبان است. ولی گاه جسم در میقات است و جان در وطن و ای بسا آمدگانی که جسمشان در میقات و ضیافت الهی نیست!

د. در میقات، صدای محبوب به گوش می‌رسد، «فَاخْلَعْ تَعْلِيكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى»^۳. حاجی لبیک می‌گوید و خداوند اذن ورود می‌دهد. امام رضا علیه السلام فرمود: مردم آن گاه که احرام بستند، خداوند عزوجل آنان را ندا داده می‌گوید: «بندگان و کنیزان من، آتش جهنم را به شما حرام کردم، همچنان که شما برای من محرم شدید. «لَبِيكَ اللَّهُمَّ لَبِيكَ» پاسخی به خداوند عزوجل در قبال آن ندا می‌باشد»^۴

۱. إِنْأَ هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا (انسان: ۴)

۲ - احمد ده بزرگی.

۳. طه: ۱۲.

۴ - علل الشرایح، ص ۴۱۶، ح ۲.

همیقات، رهایی از غیر و قرار گرفتن در آغوش رحمت واسعه حقتعالی است. «فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ» منظور از فرار به سوی خدا یعنی حج. فرار در جایی است که انسان از یک سو با حادثه و موجود وحشتناکی رو به رو شده و از سوی دیگر با سرعت از بد حادثه دور می‌شود و به نقطه امن و پناهگاه روی می‌آورد.^۲

حاجی نیز از تمام زشتی‌ها، غفلت‌ها، بی‌دینی‌ها، شیطان‌ها، دوست‌های بد، بازیهای دنیا و ... می‌گریزد و در آغوش امن رحمت و سعادت جاویدان حضرت حق قرار می‌گیرد و میهمان او می‌شود.

و همیقات جلوه‌گاه چهار سفر عرفانی و نقطه آغاز پرواز و عروج است: اول. «یقفه» بیداری، کجا هستیم؟ چرا آمده‌ام؟ به کجا می‌روم؟ برای چه می‌روم؟ و سرانجام من چه می‌شود؟

دوم. «تخلیه» رهایی از وابستگی‌های دنیایی.

سوم. «تحلیه» آراستگی به رنگ الهی با پوشیدن لباس احرام^۳

چهارم. «تجلیه» رهیافت به محل تجلی رحمانی و نور لقاء با لبیک و

نقطه آغاز عروج به سوی خدا.

پیامبر ﷺ در شب معراج، وقتی مقابل مسجد شجره رسید، به او ندا آمد: ای محمد! او گفت: لبیک. گفته شد: **هُوَ الَّذِي يَجِدُكَ يَتِيماً فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ**^۴. پیامبر ﷺ گفت: **إِنَّ الْحَمْدَ وَالْتَعْمَةَ وَالْمَلِكَ لَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبِيك**^۵.

۱. ذاریات: ۵۰.

۲ - تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۳۸۷.

۳ - صِبْغَةَ اللَّهِ (بقره: ۱۳۸).

۴. ضحی ۶-۷.

۵. علل الشرایع، ص ۴۳۳.

زمیقات، پرده نمایشی از میقات روز محشر است . ﴿إِنَّ يَوْمَ الْفِصْلِ
مِيقَاتِهِمْ اجْمَعِينَ﴾^۱
روز جدایی انسان از تعلقات دنیایی، روزی که هر کس به فکر خویش
است و فریادرس فقط، خداست.^۲

۳۳

رهیافت

خلاصه اسرار میقات

۱. انتخاب راه .
۲. تمرین رهایی از تعلقات.
۳. حضور به خانه میزبان.
۴. رسیدن صدای محبوب به گوش.
۵. رهایی از غیر و قرار گرفتن در آغوش رحمت الهی.
۶. جلوه گاه چهار سفر روحانی (یقظه، تخلیه، تحلیه و تجلیه).
۷. پرده نمایشی از روز محشر.

^۱ دخان: ۴۰

۲ - يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ (دخان: ۴۱ و ۴۲)

گفتار چهارم. اسرار احرام

بدون احرام از میقات نمی‌توان عبور کرد. احرام قبل از میقات و بعد از آن باطل است.

در میقات با انجام سه واجب: ۱. پوشیدن دو جامه احرام، ۲. نیت کردن و ۳. لبیک گفتن، محرم می‌شود.

واجب اول پوشیدن لباس احرام.

احرام یعنی لباس خاص ورود به حرم الهی ، لباس مهمانی خدا (ضیافة الله) که حجاج برای مدت معین به تن می کنند تا اجازه ورود به حرم خدا را داشته باشند.

پیامبر ﷺ فرمود: «احرام به جهت حرم واجب شد»^۱

همچنان که برای رفتن به فضا باید لباس فضانوردی و برای غواصی، لباس غواصی پوشید، برای ورود به حرم الهی نیز باید احرام یعنی دوتکه پارچه سفید و نودخته پوشید.

امام رضا علیه السلام فرمود: «مردم مأمور به احرام شده اند تا قبل از ورود به حرم امن الهی ، خشوع و خضوع یابند ، از سرگرم شدن به کار و لذت و نیت‌های دنیایی برهند، در طریق حج صبور باشند، با تمام وجود رو به کعبه کنند. احرام تعظیم خداوند و خانه ی او و فروتنی حاجیان است که به پاداش حضرت حق امیدوار و از کیفرش بیمناکند»^۲

ابتدا باید لباس دوتکه ، یعنی لباس گناه ، امتیاز و نشانه، افتخار و اشرافیت، زینت دنیا، مد، پوشش نامناسب و دون شأن را از تن بیرون آورد آنگاه لباس طاعت و بندگی بپوشد.

۱ . وجب الاحرام لعلّة الحرم (وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۳).

۲ - علل الشریع، ص ۲۷۴.

امام سجاده علیه السلام به شبلی فرمود: «آیا هنگام بیرون آوردن لباس دوخته نیت کردی از لباس گناه بیرون آیی و به هنگام پوشیدن لباس احرام جامه طاعت در بر کنی؟»^۱

امام صادق علیه السلام فرمود: «خداوند احرام را برای تقرب به خدا قرار داد.»^۲ احرام تمرین خشوع در برابر خدا و دور شدن از خودپرستی، کبر و فخر فروشی است. هرگز نخورد آب، زمینی که بلند است.

احرام، فراموش کردن زندگی حیوانی و حرکت به سوی حیات طیبه است.^۳ از کثرت رستن و به وحدت رسیدن، در یک صف و یک عقیده و آرمان، همه سپاه توحید شدن^۴ و متحدالشکل گشتن است. لباس‌های رنگارنگ و شکل‌ها جهت شناخت قبیله‌ها، طائفه‌ها، صنف‌ها، شغل‌ها و ... است.^۵ و اینجا همه و همه، از یک قبیله‌اند، از قبیله ابراهیم خلیل. پس نیازی به مدها و شکل‌ها و رنگ‌های گوناگون نیست.^۶

لباس احرام، باید ساده و بی‌نقش، پاکیزه و پاک، ندوخته و به رنگ سفید باشد. لباسی که سنت است آدمی را با همان کفن کنند؛ یعنی لباس طاعت و بندگی، لباس خضوع و خشوع، لباس نمایش خیزش انسان از قبر، لباس تمرین برادری و برابری و بازسازی حرم در دل. چون قلب مؤمن عرش رحمن است.

نه همین لباس زیباست نشان آدمیت

تن آدمی شریف است به جان آدمیت

۳۵

لهیافت

۱ - مستدرک، ج ۱۰، ص ۱۶۶.

۲ - وَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْإِحْرَامَ مَكَانَ الْقُرْبَانِ. (کافی، ۳۳۵/۴).

۳ - فَلَنَحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً. (نحل: ۹۷).

۴ - أَمَّا الْمُؤْمِنُونَ أَخَوَةٌ (حجرات: ۱۰).

۵ - وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا (حجرات: ۱۳).

۶ - ر.ک. فرهنگ نامه اسراء، ص ۱۲۶-۱۳۶.

روزی هارون الرشید و بهلول در حمام بودند ، هارون پرسید: بهلول!
من چقدر می‌ارزم؟گفت: پنجاه درهم. هارون گفت: این که قیمت لنگ
من است! بهلول پاسخ داد: من هم همین را گفتم!

ای مجرم محرم شده در کنج حرم مُحرم که شدی بکوش تا محرم گردی
با احرام ، قلمرو وجود آدمی منطقه قرقگاه و صلح و آرامش می شود،
از اینرو ۲۴ چیز بر او حرام می گردد. انسانی که در پی حیات طیبه و
سعادت است ، می‌باید از چیزهایی محروم باشد . هر تربیتی و
محرومیت‌هایی دارد. انسان در آزادی و لاقیدی مطلق و بی‌حد و حصر، به
مدارج عالی نمی‌رسد. تحمل سختی‌ها و آزارها، انسان را بردبار و حلیم و
مقاوم می‌کند. مقاومت در برابر مسائل جنسی ، خوراکی‌ها، پوشیدنی‌ها،
راحت طلبی‌ها، زیرسایه رفتن‌ها، جدال‌ها، زینت‌ها. کنار گذاشتن تشریفات
و زندگی تجملاتی و راحت طلبی و اشرافی و روی آوردن به ساده زیستی
و بی‌امتیازی، آدمی را به سمت کمال هدایت می‌کند.

امام صادق علیه السلام فرمود: «کسی که در حال احرام بمیرد ، روز قیامت لبیک
گوی محشور می‌شود، در حالی که آمرزیده شده است.»^۱

واجب دوم. نیت، یعنی قصد، روشن کردن راه

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «اعمال به نیت ها بستگی دارد.»^۲

«نیت مؤمن برتر از عمل او و نیت کافر بدتر از کردار اوست . هرکس بر

اساس نیت خود عمل می‌کند.»^۳

۱ . مَنْ مَاتَ مُحْرَمًا بَعَثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا بِالْحَجِّ مَغْفُورًا لَهُ (تهذیب، ج ۲، ص ۲۲۹).

۲ . الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، (تهذیب، ج ۴، ص ۱۸۶).

۳ . نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ وَ نِيَّةُ الْكَافِرِ شَرٌّ مِنْ عَمَلِهِ وَ كُلُّ عَامِلٍ يَعْمَلُ عَلَى نِيَّتِهِ (کافی، ج ۲، ص ۸۴).

نیت باید خالص برای خدا باشد . «وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ»؛ الله، یعنی خالص برای خدا. حج نباید برای تفریح و گردشگری، تجارت، ریا و خواسته های دنیوی باشد.^۲

امام صادق علیه السلام فرمود: «حج دو نوع است، حج برای خدا و حج برای مردم.»^۳

با دو قبله در ره معبود نتوان زد قدم یا لقای دوست بگزین یا هوای خویشتن
یا اسیر قید جانان باش یا در قید جان شت باشد نوعروسی را دو شوهر داشتن
تا به گیسوی تو دست ناسزایان کم رسد هر دلی در حلقه ای در ذکر یارب یارب است

واجب سوم. گفتن لبیک

گفتن لبیک که تنها ذکر واجب حج بشمار می آید، پاسخی است به ندای خدا و ابراهیم خلیل و همراه شدن با نظام هستی.
پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «تمام اشیاء همراه گوینده تلبیه، از چپ و راست لبیک می گویند.»^۴

همچنین فرمود: «هرکس ۷۰ بار از روی ایمان و اعتقاد به معاد لبیک بگوید، یک میلیون فرشته بر او شهادت می دهند به برائت از آتش و نفاق.»^۵
«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ. لبیک.»

«خدایا آمدم، آمدم، آمدم، تو بی شریکی آمدم، حمد و نعمت و ملک و ملکوت از آن توست، شریکی برای تو نیست، آمدم.»

۱. آل عمران: ۹۷.

۲. اغنیاء امتی للنزّهة... ر.ک. وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۳۴۸.

۳. الحج حجان، حج لله و حج الناس (وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۰۹).

۴. حج و عمره در قرآن و سنت، ص ۲۷۰، ح ۴۵۴.

۵. همان، ح ۴۵۳.

ولی شرط دریافت پاسخ لبیک از جانب خدا ، مال حلال و لقمه پاک است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «هرگاه مردی مالی از غیر حلال به دست آورد و به حج رود و لبیک گوید، پاسخ می شنود: لا لبیک و لا سعدیک. و اگر مال او حلال باشد و لبیک بگوید، ندای رسد: لبیک و سعدیک.»^۱

گفتار پنجم. اسرار محرّمات احرام

پس از احرام بستن ، ۲۴ چیز بر محرم حرام می شود؛ (قبلاً گفتیم) و حاجی باید مواظب باشد مرتکب خطا نشود . محرّمات احرام یعنی در مسیر حرکت به سوی خداوند عزوجل و رهیافت به قله کمال و سعادت . باید نخست راههای نفوذ شیطان را ببندی ؛ سپس موانع راه را برداری و آنگاه در سختی ها و مشکلات راه صبور باشی.

انسان در گرو سه قوه است : قوه شهوت، قوه غضب، و قوه فکر. آیه «مَنْ قَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ»^۲ به محرّمات احرام و سه قوه نظر دارد. «لا رفث» نظر به قوه شهویه «ولا فسوق» نظر به قوه غضبیه «ولا جدال» به قوه فکر و اندیشه اشاره دارد. یعنی در این مسیر آدمی باید سه گام جهت کنترل قوای سه گانه بردارد:

۱ . إِذَا اُكْتَسَبَ الرَّجُلُ مَالًا مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ ثُمَّ حَجَّ فَلَبَّى نُودِيَ لَا لَبِيكَ وَ لَا سَعْدِيكَ وَ إِن كَانَتْ مِنْ حِلِّهِ فَلَبَّى نُودِيَ لَبِيكَ وَ سَعْدِيكَ. (کافی، ۱۲۴/۵).

۲ . بقره: ۱۹۷.

گام نخست. بستن راه‌های نفوذ شیطان

خداوند فرمود: «شیطان دشمن آشکار است.»^۱ اوسوگند یاد کرده بندگان خدا را از مسیر حق منحرف سازد و به کج راهه برده سرانجام جهنمی کند. کار این خناس پلید، وسوسه و دلربایی است. از این رو خداوند دستور داده: «از گامهای شیطان پیروی نکنید.»^۲

برخی از راههای نفوذ شیطان عبارتند از:

الف- استفاده بیش از حد از آزادی‌های مطلق و عبور از خط قرمزها و مباح دانستن بسیاری از رفتارها.

ب- نشست و برخاست با اهل گناه و غافلان و تبهکاران که در زمین شیطان بازی می‌کنند.

ج- کبر و خودپسندی و خود برتر بینی ، خصلتی که شیطان به آن آلوده و از صف فرشتگان جدا شد

محرمات احرام، آزادی‌ها را محدود و دست شیطان و راه نفوذ او را می‌بندد. در حج باید از شهوات نفس ، نگاه و تماس شهوت آلود، دروغ، جدال و ... پرهیز کرد. دروغ کلید گناهان است؛ و فسق و گناه و جدل و خشم و عصبانیت ، پرخاشگری، حمل سلاح و صید و شکار و کندن گیاهان و شکستن درختان و ... از تیرها و چراگاههای شیطان است ؛ و کسانی که حج را بر خود فرض کرده اند، (بدانند که) در حج، آمیزش جنسی با زنان و گناه و جدال ممنوع است!^۳

۳۹

لهیافت

۱ - الشَّيْطَانُ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مَبِينًا. (اسراء:۵۳).

۲ - ولا تتبعوا خطوات الشيطان. (بقره:۱۶۸).

۳ - ر.ک. بقره:۱۹۷.

حاجی باید رئوف و مهربان باشد؛ و مسلمانان باید از دست و زبان او در امان. مسلمان باید امنیت آفرین باشد نه امنیت زدا. به مؤمنان گمان بد نبرد.^۱

پیامبر ﷺ نگاه به کعبه کرد و فرمود: خدا چه مقدار حُرمت تو را بزرگ دانسته است، حُرمت مسلمان از تو بزرگ تر است. خداوند خون و آبرو و سوءظن به مسلمان را حرام دانسته است.^۲

گام دوم. برداشتن موانع در مسیر کمال

در مسیر کمال و سعادت، موانعی وجود دارد که آدمی را از حرکت به سوی قلّه کمال باز می‌دارد. مهم‌ترین مانع «خود محوری به جای خدا محوری» است. تا وقتی آدمی خود را دوست بدارد، نمی‌تواند خدا را ببیند. انسان خود محور، همه چیز را برای خود می‌خواهد. در قفس خودیت و منیت زندانی شده و تا این حصار شکسته نشود، طعم شیرین لذت‌های معنوی را نخواهد چشید. همانند جوجه‌ی پرنده‌ای که در درون پوسته تخم پرنده گرفتار آمده نمی‌تواند طعم آزادی جهان بیرون را بچشد.

۱ - الْمُسْلِمُ مَنِ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَ يَدِهِ (کافی، ج ۲، ص ۲۳۳).
۲ - کشاف، ج ۴، ص ۳۷۲.

نمودار سیاست‌های گام به گام شیطان

بدتر از انحراف عملی انحراف فکری است. تسلط شیطان بر آدمی نتیجه عملکرد خود انسان است

شیطان دشمن انسان (شی‌طین الناس) (انعام/ ۱۱۷)

سرپرست انسان شدن. (يَتَّخِذِ الشَّيْطَانُ وَلِيًّا... نساء/ ۱۱۹)

عضو حزب در آوردن (أُولئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ... مجادله/ ۱۹)

قرین روح شدن (قَهْوَلَهُ قَرِينٌ. زخرف/ ۳۶)

نفوذ در قلب (فِي كُدُورِ النَّاسِ. ناس/ ۵)

تماس با آدمی (مَسَّهُمْ كَنَفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ. اعراف/ ۲۰۱)

وسوسه (فوسوس. طه/ ۱۲۰)

سیاست‌های گام به گام شیطان. (خطوات. بقره/ ۱۶۸)

۴۱

همیافت

بگذر از فرزند و جان و مال خویش تا خلیل الله دورانست کنند

برای فراموشی خودیت خود ، باید از نگاه به آیینه ، استفاده از بوی خوش و عطر، غذاهای خوشبو، زینت و زیور و آرایش و آراستگی ظاهری پرهیز کنی. ترک نگاه به آینه و ترک لذت های دنیا یعنی خود را و نفسانیات را به فراموشی سپردن و توجه کردن به خدا و قلّه ای که باید به آن دست یابی.

مغبون و خسارت دیده کسی است که سرمایه وجودی خود را با آلوده کردن اعمال به خواهش های نفسانی و خود محوری و ریا و غرور به حراج بگذارد. همانند یخ فروشی که در تیغ آفتاب تابستان فریاد می‌زد: آئی مردم از من یخ بخرید که سرمایه‌ام آب می‌شود و از کفم می‌رود. امام صادق علیه السلام فرمود: «بر محرم سزاوار نیست با بوی خوش ، لذت برد و انگشتر زینتی به دست کند»^۱

عروج ملکوتی و سیر آفاقی حج ، دل کندن از گناه و رها شدن از تعلقات مادی و نفس اماره را می‌طلبد.

طیران مرغ دیدی؟ تو ز پای بند شهوت به درآی تا ببینی طیران آدمیت. کسی که اسیر عادت‌های ناپسند و آلودگی گناه است و تعلقات مادی و دنیایی او را زمین گیر کرده و به چهار میخش کشیده، چگونه می‌تواند با این وزنه های سنگین — چون مرغ سنگ بسته برپای — پرواز کند؟! و سبکبال به سوی افق‌های ملکوت و بهشت پربکشد؟!

هیچ سیلاب به دریا نرساند ما را ما که در هرئین مو سنگ گرانی داریم
گر در طلب گوهر کانی کانی ور در پی جستجوی جانی جانی
من فاش کنم حقیقت مطلب را هر چیز که در جستن آئی آئی (صائب)

۱- لَا يَبْتَغِي لِلْمَحْرَمِ أَنْ يَتَلَذَّ بِرِيحِ طَيْبَةٍ وَلَا يَلْبَسَ (الخاتم) للزينة. (کافی، ج ۴، ۳۵۳)

آرزوهای دور و دراز و غفلت آفرین، از خود مشغولیاتی است که آدمی را از رفتن باز می‌دارد؛ و لگد به بخت آدمی می‌زند؛ مانند آن شیر فروشی که در آرزوی چشم و خدم و اربابی افتاد و با لگد پاتیل شیرش را واژگون کرد. پرداختن به خود، خدا فراموشی می‌آورد، وقتی خدا فراموش شد، همه چیز به باد می‌رود.

مکن کاری که بر پا سنگت آید جهان با این فراخی تنگت آید
چه فردا نامه خوانون نامه خوارند تورا از نامه خواندن تنگت آید

کلم سوم. تحمل سختی ها و مشکلات راه

رسیدن به قلّه کمال، پایداری و تحمل سختی ها را می‌طلبد.
ناز پرورده تنعم نبرد راه به دوست عاشقی شیوه رندان بلاکش باشد

امام علی علیه السلام فرمود: «خداوند کعبه را در جای خوش آب و هوا قرار نداد تا بندگانش را با انواع سختی ها و مشکلات بیازماید»^۱

درخت های جنگلی که در شرایط سخت آب و هوایی به سر می‌برند چوبی محکم‌تر و آتشی گداخته‌تر دارند برخلاف درختهای شهری که چون با ناز و نعمت بزرگ شده اند . چوبی سست و شکننده تر و آتشی ناپایدار دارند. صیقل شمشیر برنده با آتش کوره و پتک آهنگر قرین است . و الاّ همان آهن زنگ خورده‌ای است که به هیچ کار نمی‌آید.
صبر و استقامت با پیروزی قرین است. صبر بر اطاعت و بزرگی خدا، صبر بر معصیت و ایستادگی مقابل گناهان و صبر بر بلاها و گرفتاری‌ها.

۱ - و لکن الله یختبر عباده بأنواع الشّدائد. (نهج البلاغه خطبه قاصعه ۱۹۲، ص ۲۹۲).

حرمت رفتن زیر سایه برای فرار از تیغ آفتاب ، پوشاندن سر و پا ، حرمت پوشیدن لباس دوخته و بسنده کردن به لباس احرام و تحمل سختی های راه، آدمی را آبدیده می کند تا مشکلات راه حیات طیبه او را زمین گیر نسازد. "راه بهشت هموار نیست، پر از دشواری هاست."^۱

هرآن کس عاشق است از جان نترسد یقین از کند و از زندان نترسد
دل عاشق بود گرگ گرسنه که گرگ از هی چوپان نترسد

البته، صبر و استقامت، محصول یقین به راه حقیقت است. اگر یقین حاصل شد، انسان برای تحقق آرمان‌هایش از هیچ چیز کوتاه نمی‌آید.

گفتار ششم راز و اسرار طواف

عمل دیگر عمره وحج، هفت دور طواف خانه خداست.^۲

خداوند حضرت ابراهیم علیه السلام و اسماعیل علیه السلام را مامور پاکیزه و آراستن کعبه برای طواف کنندگان کرد.^۳ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند به طواف کنندگان مباحثات می‌کند.^۴

عرش خدا به صورت بیت المعمور و بیت المعمور به صورت کعبه در عالم طبیعت جلوه کرده است. کسی که کعبه را آنگونه که شایسته است طواف کند به بیت المعمور در عالم مثال صعود می‌کند. بیت المعمور بر چهار رکن «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» استوار است.

ائمه علیهم السلام بر محور این چهار رکن طواف می‌کنند، خداوند می‌خواهد انسان، فرشته خود شود، از عالم طبیعت کنده و به عالم بالا صعود کند.^۵

۱ - الْجَنَّةُ مَحْفُوفَةٌ بِالْمَكَارِهِ (کافی، ج ۲، ص ۸۹).

۲ - وَلْيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (حج: ۲۹).

۳ - أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ... (حج: ۲۶).

۴ - إِنَّ اللَّهَ يُبَاهِي بِالطَّائِفِينَ (عوالی اللئالی، ج ۱، ص ۹۶، ح ۱۰۸).

۵ - ر.ک. صهبای حج، ص ۳۸۸، ۳۸۹.

کسی که توجهی به پاکی و آراستگی طواف نکند، ممکن است در کنار کعبه مرتکب معصیت و گناه هم بشود.

امام صادق علیه السلام فرمود: «مردی در حال طواف به عمد دست بر دست برهنه زنی گذاشت. خداوند به کیفر این گناه در این مکان مقدس آن دو دست را به هم چسباند. به امیر مکه خبر دادند، فقها آمدند و فتوا به قطع دست ها دادند. به امام حسین علیه السلام که در مکه حضور داشت متوسل شدند . آن حضرت دعا کرد و دست ها از هم باز شد و مرد گناهکار به شفاعت آن حضرت از حد شرعی نجات یافت»^۱

حماد بن عیسی در فضیلت طواف از امام موسی بن جعفر علیه السلام چنین روایت می کند ... آن حضرت از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله چنین نقل می کند: «در حین زوال شمس کسی که این خانه را طواف کند با سر برهنه و پای برهنه و قدم کوتاه بردارد، چشمانش را ببندد (یعنی حواسش را جمع کند)، در هر طواف حجرالاسود را بدون آزار دیگران استلام کند ، ذکر خدا از زبانش قطع نشود، خداوند برای هر قدمش هفتاد هزار حسنه می نویسد و هفتاد هزار گناهش را عفو می کند و هفتاد هزار درجه به او می دهد و از جانب او هفتاد هزار بنده را آزاد می کند که قیمت هر کدام ده هزار درهم است و هفتاد نفر از اهل بیتش را شفاعت می کند و هفتاد هزار حاجت او برآورده می شود. اگر خدا بخواهد در دنیا و اگر خدا بخواهد در آخرت»^۲

امام صادق علیه السلام فرمود: «زینت کعبه، طواف است، به طواف کننده ۶ هزار ثواب و محو ۶ هزار گناه و برآورده شدن ۶ هزار حاجت عطا می شود»^۳
محمد آقا: چرا باید دور کعبه طواف کنیم؟

۱ - وسائل الشیعه، ج ۱۳، ص ۲۲۷، ح ۱۷۶۱۳، ج آل البیت.

۲ - وسائل الشیعه، ج ۱۳، ص ۳۰۶، ح ۱۷۸۰۹.

۳ . فروع کافی، ج ۴، ص ۴۱۱.

حاج آقا: برخی از اسرار طواف که بزرگان گفته‌اند عبارت است از:

۴۶

رهیافت

۱. عشق به چرخیدن دور خانه معشوق جهت وصول به محبوب ، همانند پروانه به دور شمع.

مرغ باغ ملکوت، نیم از عالم خاک چند روزی قفسی ساخته‌اند از بدنم
خرم آن روز که پرواز کنم تا بر دوست به هوای سر کویش پر و بالی بزنم
طواف کعبه یعنی عشق ، ولی عشق یا حقیقی است و یا مجازی .
عشق‌های واقعی و صادق چون آب ، ماندگارند و عشق‌های کاذب و
مجازی چون کف روی آب ، رفتنی‌اند. عشق واقعی رنگ و بو نمی‌گیرد
و با گذر زمان نخ نما نمی‌شود، عشق واقعی را باید از پروانه آموخت که بر
گرد شمع سوخت و هیچ نگفت.

عشق را بایدا ز امیرمؤمنان علیه السلام آموخت. او که عاشق پیامبر صلی الله علیه و آله بود، در لیلۃ
المبیت، خطر را به جان خرید تا به پیامبر صلی الله علیه و آله گزندی نرسد.^۱ و نیز وقتی
آیه ۱۲ مجادله آمد که هر کس می‌خواهد پیامبر صلی الله علیه و آله را ببیند، باید روزی
یک درهم صدقه بدهد. باین حکم همه پول دارها خانه نشستند تا فرجی
حاصل شود و این حکم لغو گردد ، ولی امام علی علیه السلام، چنان عاشق
پیامبر صلی الله علیه و آله بود که لحظه‌ای طاقت دوری پیامبر رانداشت . لذا یک دینار

داشت، آن را به ده درهم فروخت و روزی یک درهم آن را صدقه می‌داد و حضور پیامبر ﷺ می‌رسید.^۱

همچنین عشق را باید از امام حسن علیه السلام آموخت که به عشق زیارت خانه خدا، ۲۱ بار پیاده مسیر مدینه تا مکه را پیاده طی کرد.

مولوی داستان دختری زیبارا نقل می‌کند که وقت ازدواجش رسیده و افراد فراوانی به او عشق می‌ورزیدند و خواستگارش بودن. دخترک آنان را آزمود تا عاشقان حقیقی را از عاشقان مدعی و کاذب بشناسد. نمایشگاهی با همه نوع کالا ترتیب داد و از خواستگاران دعوت کرد و از وصف خود گفت. آنگاه از آنان خواست فدا هر چه در خاطرشان از نمایشگاه مانده بنویسند و به او بدهند. هر کسی آن کالایی را که دوست داشت بر قلم آورد. تنها یک نفر نوشت: "مراجز یار در خاطر نماند" و او هم از میان صدها مدعی همین را برگزید.

دختری را وقت شوی افتاده بود	ماه روی بود و بس دلداه بود
وان شراب نرگس خمار او	بانگ می‌زد بر درش هشیار کو؟
خواستگاران عاشقان بی قرار	مدعی اندر وفا و عشق حیار
در میان عاشقان کسوی یار	گفت هشیاری گزینیم شوی را
هر که فرزانه است آید پیش ما	تا که بگزینیم شوی خویش ما
صف زند از عاشقان صدمدعی	تا که در فرزانه‌گی باشی قوی
محفلی را پر ز کالا ساخت سخت	بر نشست اندر کناری روی تخت
عاشقان را جمله در مجلس بخواند	در کنار خویش در محفل نشاند
ساعتی اندر وصال افسانه گفت	وصف بس دیوانه و فرزانه گفت
گفت فردا هر چه اندر خانه بود	هم ز اسباب آنچه در کاشانه بود
هر چه در یاد است بنویسید باز	پس فرستید اندر این کسوی نیاز
هر چه در یاد آمد آن دلدادگان	در خط آوردند آن فرزانه‌گان
زان میان دیوانه‌ای بر خامه راند	که مرا جز یار در خاطر نماند

۱. تفسیر نمونه، ج ۲۳، ص ۴۵۰.

۴۷

لهیافت

در حضور شمعت آن سان سوختم
آفتاب رویت آنسان تافت جان
که دو چشم از ما سوی بر دوختم
کز شعاعش گشت دیده نا توان
در دلم جز اندوهی بر هیچ نیست
جز همین پر تو بخاطر هیچ نیست
گفت مه رو که این دیوانه را
برگزیدم از دوصد فرزانه را
تنها عشق به خدا واقعی و ماندگار است . البته عشقه ای مجازی اگر
به خاطر خدا باشد مانند : عشق به پیشوایان، پدر و مادر، خانواده، فرزند،
مال و ...، ماندگار و جاوید خواهد بود.

ای تیر غمت را دل عشاق نشانه
مقصود من از کعبه و بتخانه تویی تو
خلقی به تو مشغول و تو غایب زمیانه
مقصود تویی، کعبه و بتخانه بهانه.
۲. همسو با خلق، طواف حرکتی واحد به سوی خداست . رمز وحدت
همه نژادها، رنگها، ملیت‌ها، سلیقه‌ها، فرهنگ‌ها، مذهب‌ها، زبان و
قیافه‌ای گوناگون همه و همه در یک صف و در یک جهت در حرکتند.^۱
حرکت‌های اختلافی و فرقه‌ای و حزبی، دام شیطان هستند و ممنوع،
خدا با جماعت است.^۲ این راز در سوره ح مد نهفته است : کلمات نعبه،
نستعین، اهدنا و ربنا همه دعای جمعی است نه فردی.

اینجا مقام انس و صفا و یگانگی است اینجا ز شاه، کس نشناسد غلام را
۳. یاد خدا. پیامبر ﷺ فرمود: «خداوند دستور به حج و طواف داده تا یاد
خدا بریا بماند و بردها نقش بندد . اگر یاد خدا آینه قلبت را پرکرد ،
دیگر فضایی برای دیگران باقی نمی ماند.»

۴. عزت و آقایی. عزت در کعبه و طواف است.
کسی که به کعبه و خدای کعبه پشت کند و به ولایت طاغوت
سرسپرد، بنده و اسیر طاغوت و شیطان شده عزت و بزرگی و آقایی را از
طاغوت جستجو می کند؛^۳ و هیچگاه به عزت نمی رسد. ولی چرخیدن بر

۱- انْ هَذِهِ امَّتُكُمْ اُمَّةٌ وَّاحِدَةٌ. (انبیاء: ۹۲)

۲- انْ اللهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ.

۳. ر.ک. نساء، آیه ۱۳۹ (اِتَّبِعُوا الْعِزَّةَ... وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ (منافقون: ۸))

گرد خانه عتیق، آدمی را از قید و بند و بردگی طاغوت ها و شیاطین رها می سازد و عزت و بزرگی را برای انسان به ارمغان می آورد.

۵. آمرزش گناهان. وقتی نگاه به کعبه گناهان را آب می کند، طواف برگردد کعبه به طریق اولی گناهان را می ریزد.

امام صادق علیه السلام در پاسخ به پرسشگر از فلسفه طواف فرمود: «وقتی فرشتگان در آغاز امر به سجده به آدم به تردید افتادند، با خشم خدا رو به رو شدند. آنان طلب آمرزش و توبه خواستند، خداوند آنان را به طواف بیت المعمور دستور داد و برای فرزندان آدم کعبه را قرار داد تا موجب آمرزش گناهان آنان شود...»^۱

۶. پناه بردن به رحمت الهی از شرّ شیطان. کعبه پناهگاه امنی است که آدمی را از شرّ و سوسه های شیطان در کمین نشسته، حفظ می کند. به هنگام طواف می خوانیم: «خدا یا من فقیر و خائفم که به تو پناه آورده ام، مرا از شرّ فاسقان انس و جان حفظ کن. وقتی آهو به قبر امام رضا علیه السلام پناه می برد و از شرّ صیاد در امان می ماند، پس چرا ما که به کعبه پناه بردیم در امان نباشیم!»

انسان دارای یک قلب است و در طواف، کعبه را سمت چپ قرار می دهد، یعنی اینکه دریچه قلبش را فقط برای خدا باز کرده است. چرا که در یک قلب دو چیز گنجانده نمی شود. آینه فقط یک صورت را نشان می دهد. اگر چنین شد راه نفوذ و سوسه ی خناسان به قلب بسته می شود.

۷. آزمون انسانها. امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: «آیا نمی بینید که خداوند، پیشینیان را از آدم تا آخرین انسان این عالم را به وسیله سنگه ای آزمود که نه زیان می رساند و نه سود، نه می بیند و نه می شنود.»^۲

۱. کافی، ج ۴، ص ۱۸۸، ح ۲.

۲. نهج البلاغه، خطبه قاصعه ۱۹۲.

ابن ابی العوجای ملحد به امام صادق علیه السلام گفت: ...تا کی به این سنگ پناه می‌برید و همچون شتران فراری در این خانه هروله می‌کنید؟ آن حضرت در پاسخ فرمود: «خداوند بندگانش را به این خانه به پرستش خود فرا خوانده تا آنان را بی‌آزماید.»^۱

خلاصه اسرار طواف

۱. عشق به محبوب. ۲. همگام باخلق خدا. ۳. یاد خدا. ۴. عزت و آقایی. ۵. آمرزش گناهان. ۶. پناه بردن به رحمت الهی از شر شیطان. ۷. آزمون انسانها.

محمد آقا: چرا باید هفت دور بر گرد کعبه چرخید و این سنت از کجا آمده است؟

حاج آقا: در برخی روایات آمده که هفت دور چرخیدن دور کعبه، سنتی است که از عبدالمطلب بجا مانده و خداوند آن را امضاء کرده است.^۲ و در روایتی امام سجاده علیه السلام از پدرش امام حسین علیه السلام علت هفت دور طواف را پرسید: آن حضرت فرمود:

«خداوند در اعتراض فرشتگان به خلقت آدم علیه السلام به مدت هفت هزار سال آنان را از شعاع نورانیت خویش محروم نمود. آن گاه به آنان رحم نموده توبه شان را پذیرفت و در آسمان چهارم بیت المعمور را بنا نمود. هر یک دور طواف آنان را یک هزار سال مقرر داشت.»^۳

آنان هفت دور طواف کردند و هفت دور سنت طواف کعبه شد.

۱. کافی، ج ۴، ص ۱۹۷، ح ۱.

۲. خصال شیخ صدوق، ج ۱، ص ۱۵۰.

۳. بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۱۱۰، ح ۲۵.

اما واژه هفت صندوقچه رمزی است که هنوز رمزگشایی نشده است . قرآن هفت بطن دارد . هفت آسمان وهفت زمین ، هفت آیه سوره حمد ، هفت دریا، هفت روز هفته، هفت عضو آدمی در سجده ، هفت سنگ به جمره، سیر خلقت انسان در هفت مرحله (عالم ذر، صلب پدر، رحم مادر، دنیا، برزخ، قیامت و بهشت یا جهنم) شاید هفت به معنی کثرت باشد و یا به معنی صعود و شاید اشاره داشته باشد به هفت دور طواف فرشتگان وشاید....

طواف به نیابت معصومین علیهم السلام

محمد آقا: آیامی شود از جانب امامان علیهم السلام بویژه امام حسن عسگری علیه السلام که می گویند حج نیامده یا برای پدر و مادر و... طواف کرد؟ و یک طواف را برای چند نفر می توان نیت کرد؟

حاج آقا: پاسخ این سوال را از روایت موسی بن ابوالقاسم می آموزیم. در روایتی می گوید: به حضرت جواد علیه السلام عرض کردم: تصمیم دارم از طرف شما و پدرتان طواف کعبه نمایم، ولی بعضی می گویند برای اوصیا طواف کردن جایز نیست! امام علیه السلام فرمود: «بلکه طواف کن و هر چه می توانی این کار را انجام بده که جایز است.»

موسی بن ابوالقاسم می گوید: پس از سه سال، بار دیگر به محضر آن حضرت شرفیاب شدم و عرض کردم: مولای من! چند سال پیش از شما اجازه گرفتم تا برای شما طواف کنم، بر دلم چیزی گذشت و عمل کردم. امام فرمود: چه گذشت؟

عرض کردم یک روز را اختصاص به رسول خدا صلی الله علیه و آله دادم. (در این بین حضرت جواد علیه السلام تا اسم پیامبر را شنید سه مرتبه فرمود: «صَلَّى اللَّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ». روز دیگر را برای امیرالمؤمنین علیه السلام و روز بعد امام

حسن علیه السلام و بعد امام حسین علیه السلام تا دهمین روز که برای شما طواف کردم .
ای آقای من! ولایت این بزرگواران را دین خودم قرار دادم.
امام علیه السلام فرمود: «در این هنگام متدین به دینی شدی که خداوند غیر آن
را از بندگانش نمی پذیرد.»

عرض کردم گاهی برای مادرت حضرت فاطمه علیها السلام طواف می کنم و
گاهی موفق نمی شوم.

حضرت به من پاسخ فرمود: «این کار را زیاد انجام بده که ان شاء الله از
بهترین اعمال و کارهایی است که انجام می دهی.»^۱
یک طواف پر ثواب به نیت سه بانوی عالم : حضرت خدیجه، حضرت
فاطمه و حضرت زینب سلام الله علیهن با این کیفیت:

دردور اول می گویی: استغفرالله ربی واتوب الیه . دور دوم: الله اکبر .
دور سوم: سبحان الله . دور چهارم: الحمدلله . دور پنجم: لا اله الا الله .
دور ششم: صلوات . دور هفتم: درخواست حاجات . بعد هم دور کعت نماز
طواف بخوان.

اما پاسخ سوال دوم . طواف برای پدر و مادر و اقوام و دوستان و ... خیلی
خوب است و طبق روایت امام صادق علیه السلام می توان یک طواف به نیابت هزار
نفر انجام داد.

امام صادق علیه السلام فرمود: «اگر هزار نفر را در حجت شریک کنی برای هر کدام
یک حج نوشته می شود، بدون آنکه از حج تو چیزی کم شود.»^۲
(البته منظور حج مستحبی است.)

محمد آقا: بهترین ذکر در طواف چیست؟

۱ - منتهی الآمال، ج ۲، ص ۹۴۲.

۲ - لَوْ أَشْرَكْتَ أَتْفَأُ فِي حَجَّتِكَ لَكَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ حَجَّةٌ مِنْ غَيْرِ أَنْ تَنْقُصَ حَجَّتَكَ شَيْئًا. (کافی، ج ۴، ص ۳۱۷) .

حاج آقا: بهترین ذکر در طواف، صلوات است. به ویژه کسانی که سواد ندارند. در سوره احزاب آیه ۵۶ خدا بر پیامبرش درود می فرستد و به مومنان دستوره صلوات می دهد.^۱

عبدالسلام بن نعیم به امام صادق علیه السلام عرض کرد: در طواف جز صلوات دعایی بلد نیستم . فرمود: «هیچ کس بر تراز تو از خانه خدا بیرون نیامده است.»^۲

برکات صلوات فراوان است از جمله:

۱. صلوات از جانب خدا رحمت و از سوی فرشتگان تزکیه و از مردم دعاست.^۳

۲. صلوات هم پاک کن است و هم مداد . گناهان را پاک می کند (بمانند ریختن آب روی آتش) و ثواب می نویسد.

۳. نوشته نشدن گناهان فرستنده صلوات تاسه روز.

۴. باز شدن درهای رحمت آسمان.

۵. یک صلوات از تو، ده صلوات از خدا پل داشت.^۴

۶. نورانیت قلب.

۷. زیاد شدن روزی.

سفیان ثوری حکایت می کند، در مکه مشغول طواف بودم ، ناگاه مردی را دیدم که قدم از قدم بر نمی داشت، مگر این که صلواتی می فرستاد. به آن شخص خطاب کردم : چرا تسبیح و تهلیل نمی کنی و پیوسته صلوات می فرستی؟ آیا تو را در این خصوص حکایتی هست؟
گفت: تو کیستی خدا تو را پیامزد؟

۱ - إِنْ لِّلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيمًا (احزاب:۵۶).

۲- ثواب الاعمال، ص ۱۷.

۳- معانی الاخبار، ص ۹.

۴- جامع الاخبار، ص ۲۲.

گفتم: من سفیان ثوری هستم.

جواب داد: به جهت این که تو در اهل زمان خود غریبی ، حکایت خود را به تو نقل می کنم. سالی من در معیت پدرم سفر مکه نمودیم . در یکی از منازل پدرم مریض شد و با همان مرض از دنیا رفت . صورتش سیاه شد و چشمانش کبود و شکمش آماس کرد . من گریه کردم و به خود گفتم که پدرم در غربت فوت ک رد آن هم به این وضعیت ، ناچار رویش را با لباسی پوشانیدم و همان ساعت خواب بر من غلبه کرد . در خواب شخصی را دیدم بی اندازه زیبا و خوش صورت بود و لباس های فاخر در برداشت . نزد پدرم آمد و دستش را به صورت پدرم کشید ؛ ناگهان صورتش سفیدتر از شیر شد و دستش را به شکم پدرم مسح کرد، به حال اولی برگشت و اراده نمود که برود . برخاستم و دامن عبای او را گرفتم و عرض کردم : ای سرورم! تو را قسم می دهم به خدایی که در همچو وقتی تو را بر سر بالین پدرم رسانید ، تو کیستی؟ فرمود: مگر مرا نمی شناسی؟ من محمد رسول خدایم . پدر تو معصیت بسیار می نمود، الا آن که به من بسیار صلوات می فرستاد. همین که این حالت به پدرت روی داد، مرا استغاثه نمود و من پناه می دهم به کسی که مرا صلوات زیاد بفرستد. پس من از خواب بیدار شدم، دیدم رنگ پدرم سفید شده و بدنش به حال اولی برگشته . این است که از آن زمان به بعد من شب و روز به صلوات مداومت دارم.^۱

گفتار هفتم. سرنماز طواف پشت مقام

عمل دیگر عمره وحج، دو رکعت نماز طواف، مانند نماز صبح است. نماز طواف واجب باید پشت مقام ابراهیم خوانده شود^۲

۱ داستانها و حکایت های حج، ۱۲۰/ ۲ واتخذوا من مقام ابراهیم مصلی (بقره: ۱۲۵) مقام ابراهیم را نمازگاه خود قرار دهید.

محمد آقا: مقام ابراهیم چیست و چرا باید نماز طواف واجب را پشت

مقام ابراهیم خواند؟

حاج آقا: مقام ابراهیم، اثر دو پای حضرت ابراهیم (توضیح بیشتر در مقام ابراهیم) به فاصله ۱۳/۵ متری مقابل درب کعبه و نشان نبوت و امامت است. حضرت ابراهیم پدر انبیاست، نبوت و امامت دو منصب الهی، راهنمای به صراط مستقیم هستند، رسیدن به قرب حق و وصال او، جز پشت سر امام قرار گرفتن و از طریق پیامبر ﷺ و امام علیؑ، امکان ندارد.^۱

عابدی در عصر موسای کلیم بسیار دعا و عجز و ناله می کرد، موسیؑ دلش به رحم آمد، از خدا علت عدم استجابت دعای وی را پرسید؟

خداوند فرمود: «دعای او هرگز پذیرفته نیست، چون او تو را به عنوان پیامبر قبول ندارد.»

امام صادقؑ به ابن حمزه فرمود: این مردم دستور یافتند خانه خدا را طواف کنند، بعد نزد ما آیند و ولایت مداری خویش را به ما اعلام کنند^۲

۱. رک. اسرار معارف حج، ص ۱۸۴.

۲. آنها مروآن یطوفوا بهذه الاحجار ثم یأتونا فیکلمونا ولایتهم (وسائل، ج ۱۴، ص ۳۲۴)

طواف بی ولایت ارزشی ندارد ، به صراط مستقیم منتهی ن می شود. انسان بی ولایت، بمثابة گوسفندی است که از گله جدا شده و آخر نصیب گرگ می شود. انسان به دلایل: اولاً عدم کارآیی عقل بشر و محدود بودن آن، وثانیاً جهل بشر به نیازمندیهای خود و جامعه و عدم توانمندی او در ارائه قانونی جامع و کامل ، نیاز به امام و راهنمای معصوم دارد. امام معصوم محل امن و کشتی نجات است.

در سوره عنکبوت آیه ۶۶ می خوانیم: «آیا ندیدند که ما حرم امنی (برای آنها) قرار دادیم در حالی که مردم را در اطراف آنان (در بیرون این حرم) می ربایند؟»^۱

از این رو نماز طواف را پشت مقام می خوانیم تا پیاموزیم که باید پشت سر امام و رهبر الهی حرکت کنیم تاگمراه نشویم. نکته: گاه رفتار ما با پیامبر ﷺ و امامان معصوم (علیهم السلام) مانند کشیدن کارت عابر بانک است؛ تا وقتی نیازمندیم، سراغ آنها می رویم، همین که کارمان تمام شد، آن مخزن اسرار و پناهگاه را فراموش می کنیم.

گفتاره ششم. اسرار سعی

عمل دیگر عمره وحج، هفت شوط سعی بین صفاومروه به فاصله ۴۲۰ متر است. سعی یعنی تلاش و راه رفتن سریع . در چرایی سعی می توان گفت:

۱. احیاء شعائر الهی. صفا و مروه از شعائر الهی اند. «انَّ الصَّفاَ وَ الْمَرْوةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ.»^۲

۱. أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَ يَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ (عنکبوت: ۶۶)
۲. بقره: ۱۵۸

در عهد مشرکان ، بت ساف بالای کوه صفا و بت نائله بالای کوه مروه قرار داشت و مسلمانان قبل از فتح مکه در عمره حدیبیه اباہ داشتند بین این دو کوه سعی کنند . آیه نازل شد که این دو کوه از شعائر الهی است و با وجود بتها منعی در سعی نیست.

۲. تلاش برای زندگی. همگام با هاجر برای زندگی بای تلاش کرد . همچنان که هاجر برای زنده ماندن فرزند خردسالش اسماعیل ، هفت بار میان صفا و مروه دوید تا آب حیات به دست آورد
کار و تلاش از ارزش های دینی است ^۱ . پیامبر ﷺ فرمود: «کسی که برای هزینه زندگی خانواده اش کار می کند مانند مجاهد در راه خداست»^۲
برو کار می کن مگو چیست کار که سرمایه جاودانی است کار

در کار و تلاش نباید ناامید شد.^۳

۳. خوف و رجاء. مؤمن همیشه بین بیم (خوف) و امید (رجاء) زندگی می کند. هم ترس از اعمال خویش دارد و هم امید به رحمت الهی . رفت و آمد بین صفا و مروه ، نمادی از نزول و صعود این مسئله است! درسوره زمرايه ۱۹ می خوانیم: «آیا کسی که در ساعات شب به عبادت مشغول است و در حال سجده و قیام ، از عذاب آخرت می ترسد و به رحمت پروردگارش امیدوار است. (با ارزش نیست؟)»^۴

۴. مبارزه با غرور و تکبر . سعی بین صفا و مروه غرور و کبر آدمی را می شکند و متکبران را ذلیل می کند.

۱. رک. صهبای حج، ص ۴۰۱، اسرار ج، ص ۱۹۰.

۲ الكادُ علی عیاله کا لمُجاهد فی سبیل الله (کافی، ج ۵، ص ۸۸، ح ۱۰).

۳ فَلَاتَأْسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ (یوسف: ۸۷)

۴ أَمَنْ هُوَ قَانَتْ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ (زمر: ۱۹)

امام صادق علیه السلام فرمود: «محلّ عبادتی دوست داشتنی تر از سعی برای خدا نیست، چرا که در این مکان هر متکبر سرکشی خوار می‌شود.»^۱

کبر یعنی انسان خود را از دیگران برتر بداند. و عجب یعنی بر خود و اعمال خویش بی‌الد.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت شده: روزی شیطان با کلاهی دراز و رنگارنگ بر موسی علیه السلام ظاهر شد، موسی علیه السلام پرسید: کیستی؟

گفت: شیطانم.

موسی علیه السلام گفت: شیطان تویی خدا آواره‌ات کند.

شیطان گفت: به خاطر منزلتی که نزد خدا داری آمده‌ام به تو سلام دهم.

موسی علیه السلام پرسید: این کلاه چیست؟

گفت: با این کلاه میلیون دل و هوش آدمیان را می‌برم.

موسی علیه السلام پرسید: از آدمیان چه سرزند که بر او تسلط می‌یابی؟

گفت: هنگامی که از خودش خوشش آید، عملش را زیاد پندارد و گناهش را کوچک...^۲

۵. دریافت صفا و مروت. امام صادق علیه السلام فرمود: «توقف بر کوه صفا، زمینه ساز صفای روح و توقف بر کوه مروه، مروت و جوانمردی را به ارمغان می‌آورد.»^۳

یعنی این که انسان به صفا برسد و به مروت و مردانگی بار یابد.

انسان جوانمرد، دیگر دست به کار ذلیلانه دراز هی کند.

۱. علل الشرایع، ص ۴۳۳.

۲. رک. وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۹۹، ح ۲۳۶.

۳. و آصف روحک... یوقوفک علی الصفا... (مستدرک، ج ۱۰، ص ۱۷۳).

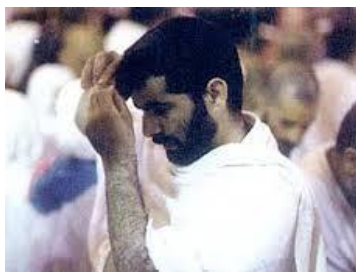
گفتار نهم. راز تقصیر و حلق

عمل دیگر عمره وحج، تقصیر یعنی چیدن مقداری از موی سر یا ریش و سبیل، و احتیاطاً گرفتن مقداری از ناخن و حلق یعنی تراشیدن سراسر است. البته حلق خاص حج است نه عمره.

۵۹

رهیافت

در مورد حلق در قرآن آمده است: «ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفْتَهُمْ»^۱ بعد از آن باید آلودگیها را از خود بر طرف سازند»

تفت به معنی چرک و کثافت و زوائد بدن همچون ناخن و موهای اضافی. حاجی با حلق یا تقصیر از احرام بیرون می آید و به نظافت و بهداشت خود می رسد.

امام صادق علیه السلام در مورد باطن و فلسفه حلق فرمود: «حلق نشان از پاک شدن از آلودگیهای اخلاقی و زدودن زنگارهای روح و بیرون آمدن از تاریکی گناهان است.»^۲

۱. حج: ۲۹.

۲. بحار، ج ۱۰، ص ۳۴۳.

برای طواف خانه خدا ، خانه نور و مطهر ، خود را پاکیزه کرده و آلودگی‌های درونی و بیرونی را از جسم و جان زدود . طواف کعبه با آلودگی سازگار نیست.

دیگر آن که مو و ناخن از زیبایی‌های آدمی است و چه بسیار آرایشگاهها و کلنیکهای زیبایی بدین وسیله نان می‌خورند. کمتر کسی است که از زیبایی‌های خود بگذرد و سر خود را بی‌جهت بتراشد ، بلکه گاه برای حفظ چندموی سرهزینه‌امی کند. ولی حاجی در راه دوست از این زیبایی‌ها می‌گذرد و بندگی و تواضع خود را به نمایش می‌گذارد و موجب جلب رحمت الهی و کسب نورانیت می‌شود. پیامبر ﷺ فرمود: «خداوند به تعداد هر مویی در قیامت نوری قرار می‌دهد.»^۱

گفتار دهم. راز طواف نساء

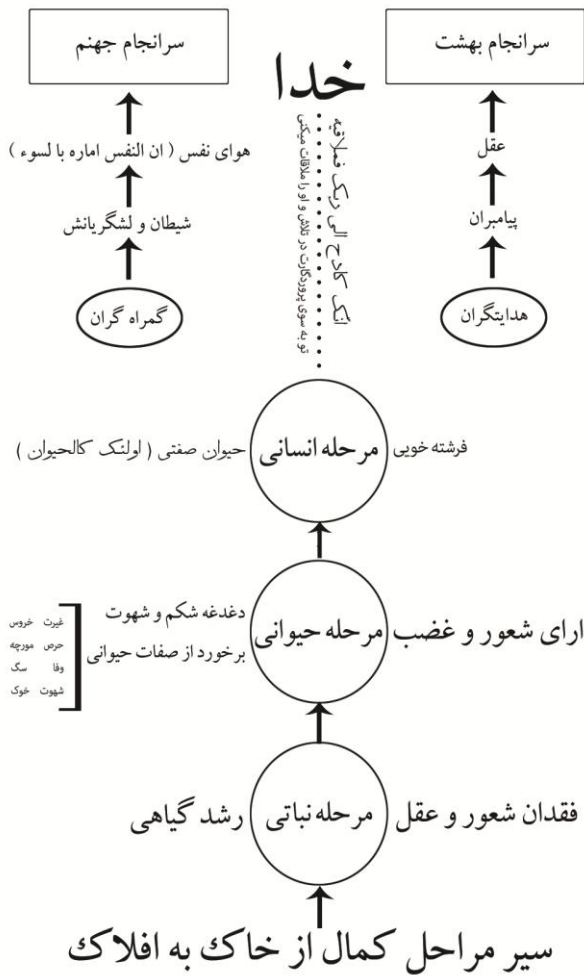
محمد آقا: چرا از این میان ، طوافی به نام طواف نساء (زنان)، مقرر گشته است؟ آیا مردها هم باید طواف نساء انجام دهند؟
حاج آقا: همه باید طواف نساء انجام دهند. تا این طواف انجام نگیرد زن و مرد بر یکدیگر حلال نمی‌شوند. شاید سرش این باشد که زنان در این عالم مربی انسان هستند. "از دامن زن مرد به معراج می‌رود" و بهترین موجودی که در این دنیای خاکی ، آدمی با او انس می‌گیرد و آرامش می‌یابد، این موجود لطیف و مهربان است . فرزند در کنار مادر و مرد در کنار همسرش آرامش می‌یابد. زنان باید طواف نساء کنند تا قدر و منزلت خویش را بدانند و محور آرامش خانواده باشند و مردان طواف نساء کنند تا در پرتو اطاعت الهی، قدر این موجود لطیف را بدانند و به آن ارج نهند

- *راز عرفات و مشعر. رجوع به ص گفتارششم عرفات و مشعر و منا.
- *راز رمی جمرات. رجوع به ص عدد ۲۰ جمرات.
- *راز قربانی. رجوع به ص

۶۱

لهیافت

بخش سوم: مکه مکرمه

گفتار اول. شهر مکه و فضیلت آن

محمد آقا: شهر مکه چگونه شهری و چه فضایی دارد؟
حاج آقا: شهر مکه، منطقه‌ای کوهستانی با آب و هوای خشک
و سوزان، شهر ابراهیم خلیل و پر خاطره است.

اسامی مکه

«مکه» از «مکا» در لغت بابلی به معنای خانه که توسط حضرت
ابراهیم بر این شهر نهاده شده و یا به معنی شکستن غرور مستکبرین و
بخشش گناهان. ام‌القری «مادر شهرها» (بلد امین) (شهران) و «بکه» (از دحام).
ارتفاع مکه از سطح دریا ۲۷۰ متر و بین دورشته کوه فلق یافلح
و قیقعان واقع شده است.

مکه، محل نزول یک سوم قرآن و شاهد جنگ نرم مشرکان علیه
پیامبر ﷺ و شکنجه مسلمانان است.

پیامبر ﷺ در فضیلت مکه فرمود: «به خدا سوگند تو (مکه)، بهترین
و محبوبترین زمین خدا نزد من هستی. اگر ناچار نبودم از تو بیرون روم،
هرگز خارج نمی‌شدم.»^۱

امام صادق علیه السلام فرمود: «بهترین زمین (در کره خاکی) زمین مکه است
و هیچ خاکی نزد خدا محبوب تر از خاک مکه نیست. و هیچ سنگی و درختی
و کوهی و آبی نزد خدا محبوب تر از آن نیست.»^۲

۱. مسند ابن جنبل، ج ۶، ص ۴۹۹.

۲. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۳۲۵.

دعای ابراهیم برای اهل مکه

ابراهیم خلیل علیه السلام برای اهل مکه از خداوند سه چیز حیاتی درخواست کرد: امریت، روزی فراوان ورهبری برای امت^۱. و خداوند هر سه را به بهترین وجه مستجاب نمود.

فتح مکه

در عصر بعثت، مکه در دست مشرکان بود. آنان کعبه را بت‌خانه کرده و از موقعیت کعبه بهره برداریهای سیاسی و اجتماعی می‌کردند. پطمبر علیه السلام سیزده سال در مکه به تبلیغ دین اسلام پرداخت ولی مشرکان وجود آن حضرت را تاب نیاوردند، به وی تهمت‌ها زدند. نقشه قتل وی را کشیدند که بناچار به مدینه هجرت کرد. آنان مسلمانان را شکنجه کردند و همه را از مکه بیرون نمودند. مشرکان از شهر مکه به عنوان پایگاه علیه مسلمانان استفاده می‌کردند. ابوسفطی و سران مشرک بارها از این شهر به مدینه لشکر کشی کردند. تا این که مکه در سال هشتم ه.ق. به دست پطمبر علیه السلام فتح شد و پایگاه مشرکان سقوط کرد. رسول گرامی صلی الله علیه و آله با کمک امیر مومنان علیه السلام کعبه را از لوث وجود بتها پاک نمود.

۶۳

لهیافت

۱ - وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَ ارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ ... (بقره/۱۲۶) وَ ابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ (بقره/۱۲۹).

گفتار دوم. حدود حرم

حرم، یعنی منطقه ممنوعه و حریم شهر مکه، که غیر مسلمان حق ورود به آن را ندارد. حدود حرم توسط حضرت ابراهیم علیه السلام مشخص شده و پیامبر صلی الله علیه و آله آن را تایید نموده است.

۶۴

رهیافت

علامت مرز حرم

حدود حرم از مسجد الحرام به جانب شمال مکه، محدود به مسجد تنعیم (به فاصله ۱۴۸ متر) و از طرف جنوب محدود به محله اضاءة بلبن، در

راه یمن (به فاصله ۱۲۰۰۹/۵ متر)، واز جانب شرق محدود به جعرانه در مسیر طائف (به فاصله ۳۰ کیلومتر و به قوی ۱۸ کیلومتر) واز جانب غرب محدود به قریه حدیبیه ، در را جدّه (به فاصله ۲۰ کیلومتری مسجدالحرام) می باشد.^۱

پیامبر ﷺ فرمود: «خداوند سبحان، مکه را حرم قرارداد؛ ولی مردم آن را حرم قرار ندادند. بر کسی که به خدا و قیامت ایمان دارد، حرام است که خونی در آن بریزد و یاد رختی را قطع کن»^۲

گفتار سوم. حرم شناسی

مسجد الحرام مرکز ثقل هستی است که کعبه را چون نگینی در قلب خود جای داده، و از زمان خلیفه دوم (۵۱۷ق) تاکنون نه بار توسعه و هنوز در حال توسعه است. مسجدالحرام ۶۲ درب داشت که چهارتای آن اصلی و باتالوهای به رنگ خاص مشخص بود. باب الفتح، باب العمره، باب فهد و باب عبدالعزیز. هفت مناره به عنوان نماد هفت دور طواف و هفت شوط سعی داشت. که با توسعه آل سعود این نمادها تغییر یافته است. صحن مسجد بیضی شکل و ساختمان قدیمی با ستون های متمایز و به رنگ آجری متعلق به دوران عثمانی ها داشت. که در بازسازی قسمتی تخریب شده است.

۱- عرفان حج، آیه الله جوادی، ص ۴۹.
۲ صحیح مسلم ۱۲۳/۹.

۶۶

رهیافت

۱. فضیلت مسجد الحرام

رسول خدا ﷺ فرمود: «ثواب نماز در مسجد الحرام ، برابر با صد هزار نماز است.»^۱

امام صادق علیه السلام فرمود: «کسی که به کعبه نگاه کند پیوسته برای او حسنه نوشته شده و گناهان او ریخته می شود. (بمانند آب شدن یخ در مقابل خورشید) تا این که چشم از کعبه برگیرد»^۲

۱- حج و عمره ، ص ۸۷، ح ۱۱۸.

۲- کافی ، ج ۴، ص ۲۴۰، ح ۴.

امام علی علیه السلام می فرماید: «به خانه خدا بسیار بنگرید، چرا که خداوند را صد و بیست رحمت در کنار خانه خویش است، شصت رحمت برای طواف کنندگان، چهل رحمت برای نماز گزاران و بیست رحمت برای نگاه کنندگان.»^۱ کنندگان»^۱

در فضیلت کعبه همین بس که "دحوالارض" خوانده شده است. خداوند پس از آفرینش آب، کعبه را آفرید و از زیر کعبه، زمین و خشکی را به وجود آورد.^۲

۲. بنای کعبه

کعبه نخستین خانه توحید است که از طرف خداوند برای انسانها بنا شده است. در سوره آل عمران آیه ۹۶ می خوانیم:

«نخستین خانه ای که برای مردم (و نیایش خداوند) قرار داده شد در سرزمین مکه است که پر برکت و مایه هدایت جهانیان است»^۳

کعبه به دست حضرت آدم علیه السلام (نخستین پیامبر روی زمین) ساخته شد. در طوفان نوح آسیب دید و به فرمان خدا به دست حضرت ابراهیم بت شکن و حضرت اسماعیل تجدید بنا گشت.^۴

ابراهیم علیه السلام جای کعبه را ن می دانست. خداوند ابری فرستاد که با ابراهیم علیه السلام سخن گفت و با سایه ای که روی زمین انداخته بود نقشه و محدوده کعبه را به وی نشان داد.^۵

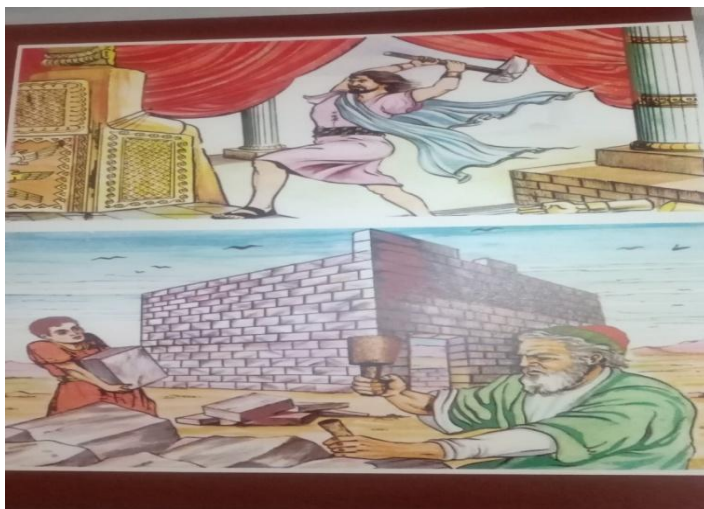
۱- حج و عمره، ص ۱۸۱، ح ۲۷۰.

۲- مفاتیح، ص ۵۰۱، اعمال ۲۵ ذی قعدة.

۳- إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَ هُدًى لِّلْعَالَمِينَ (ال عمران : ۹۶)

۴- تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۹-۱۰.

۵- اخبار مکه، از زرقی، ص ۲۷.

در قرآن سه نام برای خانه خدا آمده است : یک. کعبه (یعنی مکعب شکل)، دو. بیت عتیق^۱ یعنی خانه آزاد از مالکیت بشر و سیطره جباران و گرامی و گرانبها و قدیمی ترین کانون توحید^۲، و سه. بیت الحرام^۳ یعنی محیطی امن که جنگ و خونریزی در آن حرام است.

۳. مهندسی کعبه

کعبه، مکعب شکل با ارتفاع ۹ ذراع (حدود ۴/۵ متر) در دوران حضرت ابراهیم علیه السلام بدون سقف بود. در دوران جاهلیت به ۱۸ ذراع، و ابن زبیر آن را به ۲۷ ذراع رساند و دودرب برای آن گذاشت. حجاج برای کشتن عبدالله بن زبیر، کعبه را به منجنیق بست و آن را تخریب و به آتش کشید. آن گاه

۱- حج: ۲۹.

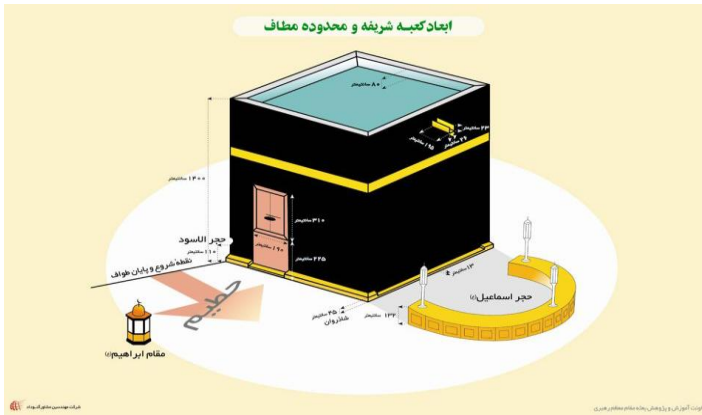
۲- تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۸۸.

۳- مائده: ۹۷.

به دستور ملک بن مروان آن را از نو ساخت و درب دوم آن را بست . در عصر سلطان مراد عثمانی (۱۰۴۰ ه.ق) سیل، کعبه را خراب کرد و سلطان آن را مرمت نمود . بارها کعبه تعمیر و بازسازی شده که بازسازی فعلی به دست آل سعود انجام گرفته است.

دیوار کعبه از سنگ کبود رنگ ، مایل به سیاه است ، ارتفاع کعبه ۱۴/۸۵ سانتی متر . طول آن در سمت ناودان طلا و رکن یمنی و حجرالاسود ۱۰/۲۲ سانتی متر ، و طولش در سمت درب خانه و مستجار ۱۱/۵۸ سانتی متر است . ارتفاع درب خانه از زمین ، ۲ متر و ارتفاع حجرالاسود ۱/۵۰ سانتی متر.

۴. ارکان کعبه

۱. رکن شرقی (حجرالاسود). (مبداء و منتهای طواف)
۲. رکن شمالی (عراقی)، سمت چپ حجر اسماعیل.
۳. رکن غربی (شامی) سمت راست حجر اسماعیل .

۴. رکن جنوبی (یمانی) در جانب این رکن ، محل مستجار و شکافته شدن دیوار کعبه و داخل شدن فاطمه بنت اسد به داخل کعبه و به دنیا آوردن امیرمؤمنان علیه السلام است. هنگامی که فاطمه بنت اسد وارد خانه شد ، دیوار شکافته شده بسته شد. به کلیددار خبر دادند، ولی کلیدخانه قفل درب کعبه را باز نکرد . مردم مکه منتظر حادثه بودند . پس از سه روز همان دیوار شکافته شد و فاطمه همسر ابوطالب در حالی که نوزادش علی علیه السلام را در بغل گرفته از داخل کعبه بیرون آمد.

رکن یمانی

امام باقر علیه السلام فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه و آله با دست خود حجر الاسود و رکن یمانی را مسح می کرد، سپس آن دو را می بوسید و گونه و صورتش را بر آنها می نهاد.»^۱

امام صادق علیه السلام فرمود: «خداوند نزد رکن یمانی فرشته ای گمارده که به دعای مؤمنان آمین می گوید.»^۲

۵. حجر الاسود

سنگی بیضی شکل ، قهوه‌ای رنگ به قطر سی سانتی متر در پوششی از نقره قرار دارد. آسیب‌هایی در طول زمان بویژه در فتنه حجاج بن یوسف ثقفی و قرامطه بر آن وارد آمده که موجب شکستگی آن شده

۱- وسائل الشیعه ، ج ۹ ، ص ۴۱۹.

۲- همان ، ۴۲۱.

است. جبرئیل امین، این سنگ را برای ابراهیم خلیل آورد تا مبداء طواف شود.

حجر الاسود گواه و شاهد حاجیان در روز حشر خواهد بود

حجر الاسود از سنگ‌های بهشتی است. در آغاز به مانند برف سفید بوده، دست مشرکان که به آن رسید به رنگ سیاه مایل به سرخی درآمد. ابن عباس گوید: «اگر دست مشرکان به حجرا لاسودن می‌رسید، هیچ بیماری آنرا مسح می‌کرد مگر آن که خداوند وی را شفا می‌داد.»^۱

استلام حجرا لاسود و بوسیدن آن مستحب است و به منزله بیعت با خدا می‌باشد. حجرا لاسود در روز قیامت با چشمانی بینا و زبانی گویا محشور می‌شود و برای زائرانی که او را از روی حقیقت استلام کرده‌اند شهادت می‌دهد.^۲

همچنین ابن عباس می‌گوید: حجرا لاسود دست راست خدا در زمین است،^۳ پس کسی که توفیق نیافته با رسول خدا ﷺ بیعت کند، چنانچه

۱- تاریخ مکه، ج ۱، ص ۳۲۲.

۲- تاریخ مکه ج ۲، ص ۳۲۳.

۳- حجر الاسود یمینُ الله فی أرضه. (وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۰۶)

۷۱

لهیافت

حجرالاسود را استلام نماید همانند کسی است که با خدا و رسول خدا ﷺ بیعت کرده است.^۱

حجر الاسود باید با دست معصوم به جای خود نصب شود. در غیر این صورت در جای خود نمی ماند. ابتدا به دست ابراهیم خلیل، بعد به دست پیامبر ﷺ در بازسازی عهد مشرکان و بعد توسط امام سجاد (علیه السلام) در زمان حجاج بن یوسف ثقفی، و در زمان قرامطه در سال ۳۱۷ هـ به دست امام زمان عج به جای خود نصب شد. بعد از طوفان نوح، حجر الاسود، همان کوه ابوقبیس بود. و در حمله قرامطه به مکه، ۲۲ سال حجر الاسود را در بحرین با خود داشتند. پس از این مدت، حجر الاسود برگردانده شد و توسط امام زمان عج به جای خود نصب شد

۶. درب کعبه

مشرکان و بعد سلطان مراد عثمانی دربی از چوب برای کعبه ساخته بودند. عبدالعزیز و بعد از او ملک خالد سعودی (۱۳۹۸ هـ) درب (فعلی) کعبه را از طلا ساختند. دربی باروکش طلا عیار خالص، با طول ۱۰/۳ و عرض ۹ سانت با وزن ۲۸۰ کیلوگرم. در طول سال درب خانه بسته است. به هنگام تعویض پرده در روز هشتم ذی حجه درب خانه نیز برای شستشوی داخل کعبه باز می شود.

۷. شاذروان

به برآمدگی دیوار کعبه شاذروان گویند. جهت استحکام دیوارها و همچنین وصل پرده کعبه به حلقه های آن ساخته شده است. شاذروان از زمان ابن زبیر بوده و جزء خانه به شمار می آید. لذا طواف بر روی آن باطل است.

۸. حطیم

حطیم (به معنای ازدحام مردم و فشار دادن یکدیگر) ، بهترین مکان روی زمین است . حطیم بین درب خانه و حجرالاسود و به قولی ، بین حجرالاسود و مقام ابراهیم و حجر اسماعیل (به صورت مثلثی) واقع است. در این مکان حضرت آدم به درگاه خدا توبه کرده است^۱

۹. مستجار و ملتزم

مستجار بخشی از دیوار پشت کعبه ، نزدیک (حدود یک متری) رکن یمانی قرار دارد ، آدم علیه السلام در اینجا دست به آسمان بلند کرد و گفت :
«خدا یا مرا بیامرز»^۲

ملتزم که به آن «متعوذ» و «المدعی» هم می‌گویند، در پشت دیوار کعبه نزدیک مستجار، محل درب سابق کعبه (پشت درب فعلی) قرار دارد.^۳ محدثان و فقیهان شیعه ملتزم را با مستجار یکی دانسته‌اند. ولی برخی از اهل سنت ملتزم را میان رکن و مقام ابراهیم می‌پندارند.^۴

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «ملتزم جایی است که دعا در آن پذیرفته است و هیچ بنده‌ای چیزی از خدا نخواست مگر آن که آن را پذیرفت»^۵

امام علی علیه السلام فرمود : «کنار ملتزم، به گناهان خود اقرار کنید ، چه آنها که در یادتان هست و چه آنها که فراموش کرده‌اید . بگوئید : (خدا یا) آنچه را که نگهبانان تو از گناهان من نوشته‌اند، ببخشای.»^۶

۷۳

لهیافت

۱ - فروع کافی ، ج ۴ ، ص ۱۹۴ .

۲ - المستجار دون الرکن الیمانی (وسائل شیعه، ج ۱۱ ، ص ۴۲۴ ، ح ۰۴)

۳ - تفسیر عیاشی ، ج ۱ ، ص ۳۰ .

۴ - فی دبر الکعبه حزاء الباب (همان، ح ۱) .

۵ - حج وعمره، ص ۱۵۷ .

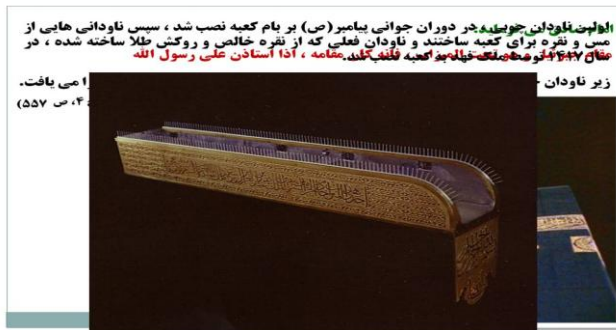
۶ - همان ، ص ۲۱۱ ، ۱۵۵ .

۷ - خصال ، ص ۶۱۷ .

۱۰. ناودان طلا

باران بام کعبه به واسطه ناودان طلا به داخل حجر اسماعیل هدایت می‌شود. کعبه تا ۳۵ سال از ولادت پیامبر ﷺ، ناودانی نداشت. قریش ناودانی از چوب ساختند که در سال ۹۵۹ ه.ق، تبدیل به نقره و در سال ۱۲۷۰ ه.ق، توسط سلطان عبدالحمید عثمانی، تبدیل به «ناودان طلای» کنونی شد.

دعا زیر ناودان طلا سفارش شده است: هر کس دو رکعت نماز، زیر ناودان طلا بخواند و سه حاجت از خدا طلب کند، امید است که خداوند دعای وی را مستجاب نماید.

امام صادق علیه السلام هنگامی که چشمش به ناودان کعبه می‌افتاد چنین دعا

می‌کرد:

«اللَّهُمَّ أَعْتَقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ وَ اذْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَأَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ ۱ خدایا با رحمت مرا از آتش جهنم برهان، روزی حلال را بر من بگستر، شر بجان جن و انس را از من دور کن و مرا داخل بهشت نما.»

امام صادق علیه السلام در مورد آب ناودان فرمود: «آب ناودان کعبه، بیمار را شفا می بخشد.»^۱

صارم از اصحاب امام صادق علیه السلام، از بیماری یکی از برادران مؤمن در مکه به آن حضرت خبر داد. امام فرمود: «به وی آب ناودان بنوشانید، از قضا بارانی آمد، از آب ناودان آبی گرفتند و به بیمار نوشانیدند، وی شفا یافت.»^۲

۱۱. پرده کعبه

حضرت اسماعیل نخستین کسی بود که پرده بر روی کعبه کشیده است. از آن بعد پرده داری کعبه، یکی از منصب‌های مهم در میان مکیان به شمار می‌آید. هر سال پرده را نو می‌کنند و این سنت بین حاکمان رواج دارد. پرده کعبه مدتی در شوشتر خوزستان ایران و مصر و استانبول ترکیه تهیه می‌شد. در زمان حکومت آل سعود کارگاه بافندگی برای این منظور تأسیس شد. دو کارخانه ماشینی حدود ۱۶ کیلومتری جاده قدیم مکه - جدّه، پرده را می‌بافند. یک کارخانه نیز تار و پود پرده را رنگ آمیزی می‌کند. در سه کارخانه بادست، آستر و کمر بند پرده تهیه می‌شود. پرده ای سبز رنگ نیز داخل کعبه قرار دارد. جامه کعبه از ۵۴ قطعه تشکیل شده است. طول هر قطعه ۱۴ متر و عرض ۹۵ سانتی متر. مساحت آن ۲۶۵۰ متر با وزن ۲ تن. کمر بند آن نیز از ۱۶ قطعه و محیط ۴۷ متر و پهنای ۹۵ سانتی متر می‌باشد. آیات قرآنی یا حی یا قیوم یا رحمن یا رحیم و ... روی نوار کمر بندی بارنگ طلایی نقش بسته شده است.

۷۵

لهیافت

۱- ماء المیزاب یشفی المریض (بحار، ج ۲، ص ۲۸۶).

۲- همان، ج ۶۶، ص ۴۵۷، ج ۴۴.

پرده کعبه به رنگ مشکی، از حریر خالص بافته شده و آستری آن از نخ پنبه است. آیاتی از قرآن و اسماء الهی بر آن نقش بسته است. کمر بند پرده با نخه‌ای مسی آب طلا با دست بافته می‌شود.

۱۲. حجر اسماعیل

دیواری قوسی شکل به ارتفاع ۱/۳۰ سانتی متر، در ضلع شمالی کعبه، آنجا که نودان طلا است، قرار دارد.

حجر، یعنی دامن، محل زندگی حضرت هاجر و فرزندش اسماعیل علیه السلام بوده است. حضرت اسماعیل علیه السلام، هاجر، دو دختران اسماعیل علیه السلام و به روایتی تعدادی از پیامبران (هفتاد پیامبر) در داخل حجر به خاک سپرده اند.

معاویه بن عمار از امام صادق علیه السلام سوال کرد: «آیا حجر اسماعیل جزء خانه خداست؟ فرمود: نه جزء خانه است و نه چیزی از خانه در آن است. اسماعیل علیه السلام، مادرش را در آنجا به خاک سپرده و اطراف آن را دی وار کشید تا قبر مادرش زیر پای طواف کنندگان واقع نشود. و نیز در آنجا قبور پیامبران است.»^۱

۱- فروع کافی، ج ۴، ص ۱۵ و ۲۱. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۲۹. حدیث ۱.

خداوند نیز به پاس زحمات آن مادر ایثارگر و مهاجر الی الله ، شرط قبولی طواف را ، طواف بر گرد قبر هاجر قرارداد و به آن قداستی ویژه بخشید.

امام سجاد علیه السلام در حجر اسماعیل سر به سجده می‌نهاد و می‌فرمود: «خدا یا بندهات در جوار توست ، نیازمند به تو که به درخانه ات آمده است ، از تو مسئلت دارم، چیزی را که جز تو کسی قادر بر آن نیست.»^۱ این طاووس می‌گوید: در هیچ مشکلی این دعا را نخواندم جز آن که آن مشکل بر طرف شد.

۱۳. داخل کعبه

در داخل کعبه سه ستون از چوب عود است . کعبه دارای دوسقف می‌باشد که با پرده های سبز پوشیده شده است . همچنین نه لوح مرمر ، هشتای آن از قرن ششم و یکی از دوران ملک سعودی وجود دارد. کف خانه از سنگ مرمرودیوارهای آن تا نیمی با سنگ مرمر است . در عصر مشرکان داخل کعبه ۳۶۰ بیت بود که در فتح مکه رسول خدا صلی الله علیه و آله با کمک علی علیه السلام خانه را از لوث بتها پاک کرد و آن را با گلاب شستشوداد . و این سنتی شده که هر سال داخل خانه را با آب زمزم و گلاب کاشان شستشومی دهند.

۱- عِبُدُكَ بِفَتَانِكَ مَسْكِينُكَ بِفَتَانِكَ فَفِيرُكَ بِفَتَانِكَ سَائِلُكَ بِفَتَانِكَ. (بخار، ج ۴۶، ص ۷۵)

۷۷

لهیافت

۱۴. مقام ابراهیم

مقام ابراهیم از نشانه‌های خداوند در روی زمین و از معجزات حضرت ابراهیم علیه السلام می‌باشد که در طول هزاران سال باقیمانده است.^۱

مقام ابراهیم، سنگی است مربع شکل به طول ۴۰ سانتی متر و ارتفاع ۵۰ سانتی متر که اثر دو پای حضرت ابراهیم علیه السلام در آن نمایان است و در محفظه‌ای شیشه‌ای میان گنبدی طلایی رنگ نگهداری می‌شود. روی آن این آیه نوشته شده است: «وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ؛ حفظ آن دو برای خداوند سخت نیست و او بلند مرتبه و عزیز است.»^۲

ابراهیم خلیل علیه السلام به هنگام بالا بردن دیوار کعبه، و همچنین آن حضرت به هنگام اعلان حج از طرف خداوند، بر روی این سنگ ایستاده است. مقام ابراهیم به کعبه چسبیده بود. مشرکان آن را به جایگاه فعلی آوردند، پیامبر صلی الله علیه و آله آن را به جای اصلی باز گرداند، عمر بن خطاب مجدد آن را به جایگاه فعلی انتقال داد که همچنان تا کنون باقیمانده است. سه روایت بر این گفته دلالت می‌کند.^۳

نماز طواف واجب باید پشت مقام ابراهیم خوانده شود. «وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى»^۴

۱. فيه آياتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ. (آل عمران: ۹۷).

۲. بقره: ۲۵۵.

۳. وسائل الشیعه، ج ۹۰، ص ۴۳۷، ح ۱، من لا یفره الفقیه، ج ۲، ص ۱۵۸، ح ۶۸۱.

۴. بقره: ۱۲۵.

فیه آیات بینات مقام ابراهیم ومن کان دخله کان آمنا
(آل عمران: ۹۷)
* مقام سنگی است که با طول و عرض چهل سانتیمتر و ارتفاع تقریبی پنجاه سانتیمتر که جای پای حضرت ابراهیم (ع) روی آن به جسم می خورد.
* نقل است که حضرت ابراهیم برای ساختن کعبه روی این سنگ ایستاد و همچنان که دیوار بالا می رفت با اراده خداوند ارتفاع این سنگ نیز بیشتر می شد.
* نماز طواف واجب باید پشت این سنگ به جا آورده شود.

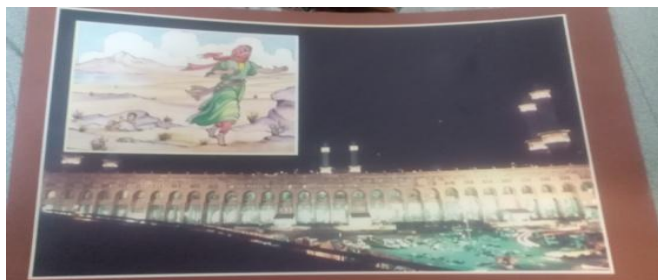
۱۵. چاه زمزم

نزدیک مقام ابراهیم چاه زمزم قرار دارد . قبلاً راهی به زیر زمین تا کنار چاه بود و حجاج تابالای چاه می رفتند. امروز آب زمزم با لوله کشی به بیرون هدایت می شود و درب زیر زمین بسته و جزو صحن قرار گرفته است. محمد آقا: چاه زمزم چگونه پدید آمد و در طول تاریخ بالغ بر سه هزار سال چه تحولی کرده است؟

حاج آقا: آب زمزم از معجزاتی است که در این سرزمین خشک و سوزان همچنان جاری است. ابراهیم علیه السلام به فرمان خدا، همسرش هاجر و فرزند خردسالش اسماعیل را در وادی مکه گذاشت و خود برگشت، آب همراه هاجر تمام شد. و اسماعیل تشنه ماند. هاجر در جستجوی آب به کوه صفا رفت، در مروه سرابی به چشمش آمد، به آنجا رفت، در کوه صفا سرابی دید و به آنجا آمد. هفت بار مسیر صفا و مروه را برای رسیدن به آب پیمود. سرانجام آبی نیافت و به نزد اسماعیل فرزند شیرخوارش بازگشت، او باشگفتی دید از زیر پای اسماعیل آبی زلال جاری شده است از اینکه آب تمام نشود، با خاک و ریگها جلوی آب را گرفت. از این رو

زمزم نامیده شد. زم، یعنی جلوی چیزی را گرفتن و جمع کردن. به گفته برخی روایات: اگر هاجر جلوی آب را ن می‌بست، زمزم به چشمه ای جوشان جاری تبدیل می‌شد. خبر پیدایش آب زمزم در سرزمین خشک و تفتیده مکه، قبایل جرهمیان را به این مکان کشاند. چون به گناه آلوده شدند، زمزم تا زمان عبدالمطلب ناپدید شد. عبدالمطلب در خواب مأمور به حفر چاه زمزم شد و در حفر زمزم دو مجسمه زرین آهو و شمشیر طلایافت. چاه را کند تا به آب رسید. در کنار چاه حوضچه ای ساخت تا حاجیان از آب زمزم استفاده کنند.^۱ آب زمزم باگذشت قرن‌ها همچنان جاری است و بهترین آب روی زمین، که خداوند مهمانانش را با آن سیراب می‌کند.

فضیلت آب زمزم

پیامبر ﷺ فرمود: «آب زمزم درمان هر دردی است، برای کسی که از آن می‌نوشد.»^۲

علی رضی الله عنه فرمود: «آب زمزم بهترین آب‌ه ای روی زمین است.»^۳

۱- الحج و عمره، ص ۱۱۴-۱۱۷، تلخیص.

۲- ماء زمزم دواء لما شرب له. وسائل شیعہ، ج ۹ ص ۳۵۱.

۳- ماء زمزم خیر ماء علی الارض. حج عمره، ص ۱۶۹، ح ۲۴۴.

مستحب است حاجی از آب زمزم بنوشد و بر سر و صورت بپاشد و به هنگام نوشیدن آب بگوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ؛ خدایا آن را علم نافع، روزی فراوان و شفای هر بیماری قرار ده.»

۸۱

رهیافت

۱۶. صفا و مروه

کوه صفا در سمت جنوب شرقی در دامنه کوه ابوقیس و کوه مروه ، در ناحیه شمال شرقی کعبه (رو به روی کوه صفا به فاصله ۴۲۰ متر) قرار دارد. «صفا» و «مروه» از شعائر (و نشانه‌های) خداست!^۱

کوه صفا قبل از بازسازی جدید

امام صادق علیه السلام فرمود: «هنگامی که آدم از بهشت رانده شد بر کوه صفا فرود آمد و نام کوه صفا بر گرفته از : «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ...»^۲ و حواء بر کوه مروه قرار گرفت و نام آن از کلمه «المرءة» (زن)، گرفته شده است. آن دو از یکدیگر جدا بودند. روزها آدم نزد حوا می‌رفت و با وی سخن می‌گفت و شب‌ها موظف بود به کوه صفا باز گردد. تنها مونس آدم، حواء بود. از این روز زنان را نساء خوانده‌اند.»^۳

۱- کافی، ج ۴، ص ۴۳۰.

۲- إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنَ شَعَائِرِ اللَّهِ (بقره: ۱۵۸).

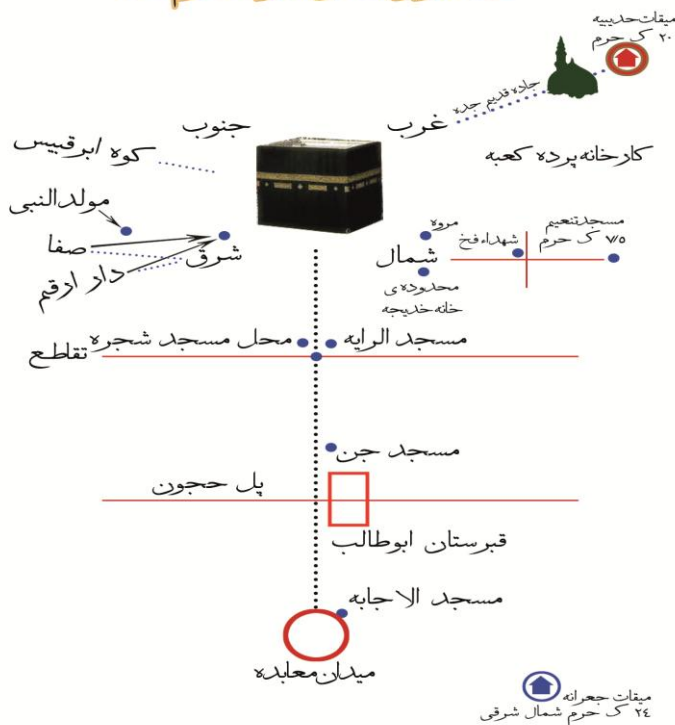
۳- آل عمران: ۳۳.

۴- فروع کافی، ج ۴، ص ۱۹۰.

امام باقر علیه السلام در فضیلت کوه صفا و مروه فرمود: «هیچ انسانی -خوب یا بد- روی این کوهها قرار می گیرد جز آنکه مورد لطف خدا قرار می گیرد و دعایش مستجاب می شود. دعای نیکان در آخرت و بدان درد دنیا.»

نقشه تقریبی اماکن اطراف حرم مکه

گفتار چهارم. اماکن مقدسه اطراف حرم

۱. محل خانه ارقم یا دار التبلیغ ، در دامنه کوه صفا قرار داشته

است. ارقم از مسلمانان نخستین و خانه وی محل جلسات مخفی پیامبر ﷺ و مسلمانان بود. نزدیک به چهل تن از جمله ابوذر در این خانه اسلام آوردند. این خانه تا سال ۱۳۵۹ ه.ق (یعنی حدود ۱۸۰ سال پیش) به صورت کتابخانه‌ای وجود داشته است.^۱

۲. محل خانه خدیجه کبری (س)، در حدود ۱۵۰ متری مروه قرار داشته که در باز سازی، جزء صحن بیرونی حرم قرار گرفته است. در این خانه فاطمه زهرا علیها السلام تولد یافته است . جبرئیل در این منزل بر پیامبر ﷺ نازل شده و حادثه لیلۃ المبیت و فداکاری امام علی علیه السلام در آنجا واقع گشته است.

۳. مولد النبی (محل ولادت پیامبر ﷺ)، در منطقه شعب ابیطالب قرار دارد . خیزران، مادر هارون الرشید در سفر حجی ، آن را تبدیل به مسجد کرد . هم اکنون به کتابخانه ، به نام مکتبه المکه المکرمه تبدیل شده است.^۲ شاید در طرح توسعه تخریب شود.

۸۳

رهیافت

۱- ر.ک. تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۹۳.

۲- فصلنامه میقات ، ش ۳، ص ۱۵۸.

۴. **شعب ابوطالب**، شعب یعنی (دره وشکاف بین دو کوه) شعب ابوطالب میان دو کوه ابوقبیس و خندمه واقع شده بود . محل زندگی خاندان ابوطالب، بنی هاشم و عبدالمطلب. ایستگاه فعلی اتوبوسهای باب علی و مولدالنبی . شعب، حکایت از جنایت و تحریمهای مشرکان و مظلومیت پیامبر ﷺ و ایثارها و فداکاریهای خدیجه کبری و امام علی علیه السلام دارد.

پیامبر ﷺ به همراه عبدالمطلب و بنی هاشم (جز ابولهب - عموی پیامبر علیه السلام) - که با دشمن همراه بود) از سال هفتم تا دهم بعثت به مدت سه سال به محاصره اقتصادی و اجتماعی مشرکان قرار گرفت ، تا آن که به پیامبر ﷺ وحی آمد، موریانه به امر خدا، پیمان نامه قریش را جز نام خدا، نابود ساخته است. مشرکان با دریافت این خبر به ناچار پیمان محاصره را لغو کردند. و رسول خدا ﷺ و بنی هاشم از محاصره و تحریم رهایی یافتند.^۱ در پیمان نامه که به دست ابوجهل و به نام اشراف قریش در کعبه آویخته بودند آمده: هیچ کس نباید بانی هاشم و بنی عبدالمطلب تماس و ارتباط داشته باشد، همه رابطه با آنان بریده است، از آنان چیزی نخرید،

۱ - میقات، ش ۳، ص ۱۶۰.

و چیزی نفروشید، بآنها ازدواج نکنید، اینان باید در این محاصره چندان محبوس بمانند تا تنهایی، فقر و گرسنگی و سختی زندگی آنان را از پای در آورد و یابه بت‌ها تسلیم‌شان کند.

۸۵

لهیافت

۵. کوه ابوقبیس، در شمال شرقی مسجد الحرام، مشرف بر کوه صفا قرار گرفته است. به خاطر اشراف کاخ‌های سلطنتی و قصر الضیافه، از دیدگان پنهان می‌باشد.

حجر الاسود از زمان طوفان نوح در دل کوه ابوقبیس به امانت قرار داشت و به دست ابراهیم خلیل رسید. لذا آن را کوه امین نیز خوانده‌اند.^۱ همچنین معجزه شق القمر^۲ بر فواز این کوه واقع شده است.^۳ به درخواست مشرکان و با اشاره پیامبر ﷺ نیمی از ماه بر بالای کوه ابوقبیس و نیمی بر کوه قعیقان دیده شد. ولی مشرکان به جای ایمان آوردن به پیامبر، آن را سحر خواندند. برفراز کوه مسجدی به همین نام و مسجدی به نام ابراهیم خلیل بوده که هر دو جای خود را به کاخ‌های آل سعود دادند.

گفتار پنجم. قبرستان ابوطالب و مساجد نزدیک حرم

۶. قبرستان ابوطالب یا جنة المعلى، در دامنه کوه حجون (شمال شرقی مکه) واقع شده و پس از بقیع، اشرف مقابر است. ابن مسعود می‌گوید: همراه رسول خدا ﷺ به این قبرستان آمدیم. آن حضرت فرمود: «به زیارت قبور بروید و برای اموات خود استغفار کنید، نماز بخوانید که دیدار قبور، شما را به فکر مرگ خواهد انداخت.»^۴

۱ اخبار مکه، ارزقی، ج ۲، ص ۱۵۵.
۲ آیه اقتربت الساعة و انشق القمر... (قمر: ۱) در این قضیه نازل شده است.
۳ تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۱۹.
۴ اخبار مکه، فاکهی، ج ۴، ص ۵۶.

در قبرستان ابوطالب، وابستگان واجداد پیامبر ﷺ به ویژه حضرت ابوطالب بزرگ حامی رسول خدا ﷺ، و صالحان و عالمان و مومنانی در خاک آرمیده‌اند که زیارت آنان مغتنم است؛ مانند:

۱ و ۲. قصی بن کلاب، جد چهارم پیامبر ﷺ و فرزندش عبدمناف. قصی کسی بود که قبیله قریش را به وجود آورد.

۳. عبدالمطلب بن هاشم، جد اعلای پیامبر ﷺ، که با دعایش لشکر ابرهه نابود شد. همچنین چاه زمزم را حفر و آبرسانی به حجاج و هفت شوط طواف راست کرد.

۴. ابوطالب بن عبدالمطلب، پدر امیر مومنان ﷺ و بزرگ حامی رسول خدا ﷺ که تازنده بود کسی جرئت جسارت به آن حضرت رانداشت.

۵. خدیجه کبری، نخستین زن مسلمان و افضل زنان بهشت و بزرگترین حامی رسول خدا ﷺ، زن ثروتمندی که تمام ثروت و هستی خود را به پای آن حضرت ریخت. مادری مهربان که در محاصره شعب بادی و ادعای کرد و فاطمه خردسالی را به سوگ نشاند.

۶. قاسم فرزند پیامبر از خدیجه که در کودکی از دنیا رفت.

- جمعه خونین. در جوار قبرستان و پل حجون، حادثه جمعه خونین سال ۱۳۶۶ ش رخ داد و قریب به ۴۰۰ نفر از حجاج در حرم امن خدایه فرمان آمریکا و به دست مزدوران آل سعود به شهادت رسیدند.

۷. **مسجد جن**، از مساجد تاریخی مکه است. برخی آیات سوره جن^۱ در این مکان بر پیامبر ﷺ نازل شده است، و نیز گفته‌اند، جنیان در این جا به پیامبر ﷺ ایمان آورده و با آن حضرت بیعت کرده‌اند. این مسجد، نرسیده به پل حجون و به فاصله ۲۰۰ متری قبرستان ابوطالب قرار دارد. و مساحت آن در باز سازی اخیر به ۶۰۰ متر مربع می‌رسد.

مسجد جن

۸. **مسجد شجره** - محل معجزه رسول خدا ﷺ - با رقم ۴۳، نبش چهار راه خیابان حرم و شارع الجن، نرسیده به مسجد جن واقع شده بود که تخریب شده است. آن حضرت به درخواست مشرکان، درختی را که در آن محل بود، به اذن خدا فرا خواند و آن درخت به نزد پیامبر ﷺ شتافت. و شاخه‌هایش را بر دوش پیامبر ﷺ و علیؓ افکند. آن مشرک گفت: فرمان بده: درخت نیم شود. به اشاره پیامبر ﷺ درخت دو نیم شد. گفت نیمی بماند و نیم دیگر به جای خود باز گردد. با اشاره پیامبر ﷺ چنین شد. گفت: نیم دیگر به آن ملحق شود. پیامبر ﷺ همین کار را انجام داد. سرانجام آن مشرک لجاجت گفت: عجب سحری!^۳

۱ قُلْ أُوْحِيَ إِلَىٰ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا (جن: ۱)

۲- اخبار مکه، فاکهی، ج ۴، ص ۲۷.

۳ سیره ابن هشام، ج ۱، ص ۴۲۱.

۹. مسجد الرایه (پرچم). در سال هشتم هجری به هنگام فتح

مکه، پرچم اسلام توسط پیامبر ﷺ در دهانه بازار ابوسفیان (جودریه) نصب شد و فرمود: هر یک از مردم مکه کنار این پرچم آید جانش در امان است. و آن حضرت در آنجا نماز خوانده است. در سال ۱۳۹۴ ه در این مکان مسجدی بود که در طرح توسعه همراه بازار تخریب شده است.

۱۰. مسجد الاجابه، یک کیلومتر بعد از پل حجون، نبش میدان

معابده. نقل شده پیامبر ﷺ در این مکان نماز خوانده و آیات آخرسوره حجر بروی نازل شده است.^۱

گفتار ششم. اماکن، مشاعر و مساجد دور از حرم

۱۱. غار ثور، بر قله کوه ثور (منسوب به ثور بن عبد مناف) در

جنوب مکه قرار دارد. پیامبر ﷺ به هنگام هجرت به مدینه، سه شبانه روز به همراه ابوبکر در آن غار پنهان بود

مشرکان تصمیم گرفته بودند پیامبر را شبانه در خانه اش ترور کنند.

رسول خدا ﷺ علی را به جای خود گذاشت و خود بیرون رفت. آیه «وَمِنْ

التَّائِسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ»^۲ در این

جریان نازل شده است.^۳

مشرکان که در طرح ترور پیامبر شکست خوردند، به تعقیب پیامبر ﷺ

پرداخته و رد پای آن حضرت را تا دهانه غار شناسایی کردند. ولی به امر

خداوند پرنده‌ای در آنجا تخم گذارده و عنکبوتی بر دهانه غار تار تنیده

بود. از این رو مشرکان بی‌آنکه به پیامبر ﷺ دست یابند باز گشتند.^۴

۱- الرحله ابن بطوطه، ص ۶۴.

۲- بقره: ۲۰۷.

۳- تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۷۸.

۴- آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۵۰، آیه ۴۰ سوره توبه در این ارتباط نازل شده است إِذْ أُخْرِجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَائِي التَّيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فِ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَآيَدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا...

إِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ

۱۲. غار حراء. کوه «جبل النور»، در ۶ کیلومتری شمال شرقی مکه، با ارتفاع ۲۸۱ متر، غار حراء را در قله خود گرفته و شاهد نزول وحی بر پیامبر ص بوده است.

غار حراء به سمت کعبه واقع شده ، باد و متر ارتفاع به قامت یک مرد ایستاده و فضای تقریبی پنج نفر نشسته را دارد . دو نفر کنار هم می توانند داخل آن ایستاده نماز بخوانند . غار حراء محل ماهها اعتکاف و عبادت رسول خدا ﷺ و نزول وحی بوده است . علی علیه السلام و خدیجه کبری شاهد این اعتکاف بوده اند. امیر مومنان علیه السلام همیشه کنار آن حضرت بوده و خدیجه برای آن حضرت آب و غذای آورده است.

غار حراء

در شب ۲۷ ماه رجب (۶۱۰ میلادی) جبرئیل امین در این مکان بر پیامبر ﷺ ظاهر شد و با نزول سوره علق،^۱ آغاز رسالت آن حضرت را اعلام نمود. و پیامبر ﷺ مبعوث به پیامبری شد.

گفتار هفتم. عرفات و مشعر و منا

۱۳. صحرای عرفات، در شرق مکه، با مساحتی حدود ۱۸ کیلومتر مربع با تابلوهای نارنجی رنگ علامت گذاری شده است . فاصله اش بامکه حدود ۲۱ کیلومتر و خارج از حرم قرار دارد.

امام صادق علیه السلام در نام گذاری عرفات فرمود: «جبرئیل امین، در روز عرفه همراه ابراهیم خلیل علیه السلام بود، به هنگام غروب آفتاب به وی گفت: «اعترف بذنوبك و اعرف مناسكك» به گناهاات اعتراف كن و مناسك خود را بشناس.»^۲

دو علت دیگر برای نامگذاری عرفات بر شمرده اند: اول حضرت آدم و حوا پس از خروج از بهشت و هبوط به زمین ، در این مکان یکدیگر را

۱ اقرء باسم ربك الذى خلق خلق الانسان من علق...

۲- بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۵۳، ح ۱۷.

۹۱

لهیافت

ملاقات نموده، همدیگر را شناختند.^۱ دوم مردم در این صحرا، به گناهان خود اعتراف می‌کنند.^۲

سرزمین عرفات، بافضیلت‌ترین و مقدس‌ترین سرزمین‌هاست، همتای شب قدر. وقتی حاجیان در این سرزمین وقوف می‌کنند، خداوند تمام گناهان آنان را می‌آمرزد.

پیامبر ﷺ فرمود: «گناهکارترین افراد از اهل عرفات، کسانی هستند که از سرزمین عرفات باز می‌گردند و تصور می‌کنند که هرگز مورد آمرزش الهی قرار نگرفته‌اند»^۳

وقوف در عرفات، از ارکان حج و ترک آن موجب بطلان حج است.

حجاج باید از ظهر شرعی تا غروب شرعی روز نهم در صحرای

عرفات وقوف کنند. صبح روز عرفه حجاج ایرانی به مراسم براءت از

مشرکان می‌پردازند. براءت جستن از مشرکان طبق آیات یک و دو سوره

توبه جزو حج ابراهیمی - محمدی است. حج بدون براءت، حج نیست.

۱۴. کوه جبل الرحمه، در انتهای عرفات به ارتفاع ۳۰ متر،

نمازگاه ابراهیم خلیل و پیامبر اکرم ﷺ بوده است. در قله کوه، قبه

حضرت آدم عليه السلام به شکل استوانه‌ای به طول ۴ متر دیده می‌شود. گویند این

استوانه در گذشته به عنوان علامتی برای کاروان‌ها بوده که بر آن چراغ و

قندیل آویزان می‌کردند تا راهنمای زائران باشد.^۴ امام حسین عليه السلام در دامنه

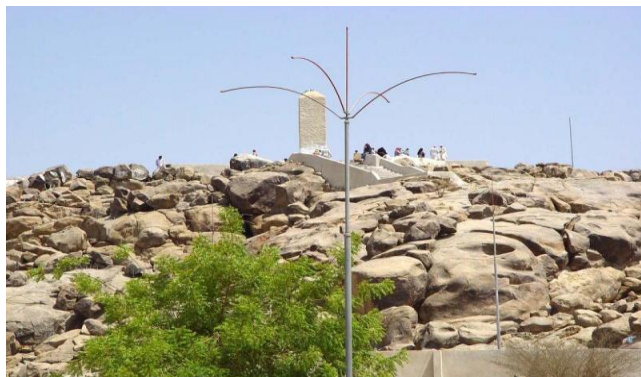
این کوه دعای عرفه را خوانده است.

۱- معجم البلدان، ج ۴، ص ۱۱۷.

۲- همان.

۳- من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۳۷، ح ۵۸۷.

۴- تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۴۱.

جبل الرحمه و قبه آدم

۱۵. مسجدنمره یا مسجد ابراهیم در عرفات. (نمره، نام کوهی در سرزمین عرفات)، در دو طبقه به مساحت ۱۲۴۰۰۰ متر مربع نزدیک عرفات قرار دارد. گفته شده اینجا منزلگاه و محل نماز پیامبر ﷺ در حجة الوداع بوده و بر اساس روایتی، ابراهیم خلیل نیز در این مکان به عبادت خداوند پرداخته است.^۱

۱۶. مشعر الحرام، یا مزدلفه و جُمَع، حدفاصل صحرای عرفات و سرزمین منا قرار دارد، طول آن از وادی ماذمین (تنگه بین دو کوه) تا وادی محسّر؛ حدود چهار هزار متر که با تابلو مشخص است. مشعر، اسم مکان، از ماده شعور. حاجی پس از شناخت در عرفات، در این مکان به شعور و آگاهی می‌رسد. مزدلفه، اسم فاعل از مصدر اِزْدَلَفَ از ریشه زلف به معنای قُرب، درجه و منزلت می‌باشد. امام صادق علیه السلام فرمود: جبرئیل پس از پایان وقوف در عرفات به ابراهیم خلیل گفت: «يَا اِبْرَاهِيمُ اِزْدَلِفْ اِلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ»^۲

۱ - فصلنامه میقات، ش ۱۲، ص ۱۵۸.

۲ - من لایحضره الفقیه؛ ج ۲؛ ص ۱۹۶

جَمَع نامیده شده چون نماز مغرب وعشاء پشت سر هم با هم جمع و با یک اذان و دو اقامه به جای آورده می‌شود.^۱

زائران خانه خدا، در ایام حج، شب عید قربان را تا طلوع آفتاب در سرزمین مشعر به سر می‌برند و بارازونبازشبانه و جمع آوری ریگ، خود را برای رمی جمرات و نبرد با شیطان در روز عید قربان در سرزمین منا، آماده می‌سازند. «فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ؛ و هنگامی که از «عرفات» کوچ کردید، خدا را نزد «مشعر الحرام» یاد کنید.»^۲

پیامبر ﷺ در سحرگاه روز دهم در سرزمین مشعر در جمع حاجیان فرمود: «خداوند در این سرزمین (مشعر) بر شما منت نهاد، گناهکارانتان را به آبروی خوبان تان بخشید و به نیکوکارانتان آنچه درخواست کردند، عطا فرمود.»^۳

۱۷. مسجد مشعر الحرام، با مهندسی مربع شکل، با مساحت

شش هزار متر مربع است. گفته شده جبرئیل امین در این مکان بر پیامبر ﷺ نازل شده و پیرامون مشعر الحرام و اعمال آن مطالبی را به آن حضرت ابلاغ کرده است.^۴

طبق برخی از روایات تاریخی، در دوران جاهلیت، قریش اجتماعات سیاسی خود را در این محل، برگزار می‌کرده‌اند.^۵

۱۸. وادی محسّر (با عرض تقریبی صد متر و طول

رودخانه ۳۸۱۲ متر)، حدّ فاصل مشعر و منا است. سپاه ابرهه که قصد

۱ - الحجّ فی کتاب والسنه، ص ۴۲۴.

۲ - بقره: ۱۹۸.

۳ - کافی، ج ۴، ص ۲۵۸، ح ۱۴۰.

۴ - آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۸۶.

۵ - تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۴۳.

۹۳

لهیافت

تخریب کعبه را داشت در این مکان به هلاکت رسید . چون سربازان ابرهه از این شکست دچار حسرت شدند، این محل، وادی محسّر نامیده شد.^۱ به عبدالمطلب بزرگ مکه خبر رسید ابرهه با سپاهی از فیل سواران برای ویران ساختن کعبه دروادی محسّر اردو زده است . عبدالمطلب به مردم مکه اعلان کرد به کوهها پناه ببرند و خود کنار کعبه آمد و دست به دعا برداشت . هنوز دعایش پایان نیافته بود که ابابیل ، لشکریان خدا، برآسمان مکه ظاهر و به سوی سپاه ابرهه در حرکت شدند . این پرندگان که سه گلوله درپنجه و منقار داشتند با حمله به سپاه ابرهه آنان را نابود ساختند. سوره فیل، به این واقعه اشاره دارد.

۱۹. سرزمین منا، دره‌ای به عرض حدود ۷۰۰ متر و طول ۲۵۰۰ متر، از جمره عقبه تا وادی محسّر ، امتداد دارد.^۲ و فاصله‌اش بامسجدالحرام ۷ کیلومتر و از طریق تونل ۴ کیلومتر است.

منا بر وزن رضا به معنای آزمایش کردن ، تقدیر و اندازه گرفتن و خون ریختن و منا بر وزن خدا به معنای آرزوها آمده است .^۳ و طبق محتوای روایت امام صادق علیه السلام، منا به معنای منت باشد . زیرآخداوندبرمامنت نهادودراین مکان اعمال حج رابه مآموخت.^۴

حاجیان سه روز در سرزمین منا مانده، قربانی ورمی جمرات وحلق و تقصیر و بیتوته می‌کنند. و به مقصد و مقصود می‌رسند.

منا، سرزمین جهاد اکبر با دشمن درون و هوای نفس ودور کردن شیطان از حریم خود است.

۱ - فصلنامه میقات ، ش ۳ ، ص ۱۷۴.

۲ - آثار اسلامی مکه و مدینه ، ص ۸۶.

۳ - مصباح المنیر.

۴ - کافی، ج ۴، ص ۴۶۱.

۲۰. **جمرات**، سه جمره در منا با فاصله از یکدیگر ، به نام «جمره

اولی»، «جمره وسطی» و «جمره عقبی» وجود دارد. جمرات یعنی محل

جمع شدن ریگ ۱۵. حاجیان درسه روزپی درپی به رمی جمرات

می پردازند. در صدر اسلام در محل جمرات پرچی بوده تا مردم محل

رمی جمرات را بشناسند . بعدهاستونهایی ازسنگ وسیمان جای

پرچمهاشسته و دربازسازی جمرات درعهدآل سعود ، به جای ستون ه،

دیواری با عرض ۲۵ متر در چهارطبقه ساخته شده است.

راز جمرات

رمی جمرات نشانه نمادین دشمن شناسی است . و این که انسان در

شناخت دشمن اصلی و جبهه استکبار وشیطان بزرگ دچار خطا نشود. در

قرآن بیش از هزار آیه به دشمن شناسی اشاره دارد . مراسم تکرار رمی

جمرات در سه روز، یعنی حضور ذهن همیشگی در غافل نشدن از دشمن

و شناخت شیوه ای او در سه جبهه تهدید سخت وتطمیع نخبگان به زر ،

وتهدید جامعه به جنگ نرم وترویج فساداست.

سه روز پی در پی شیطان را رمی کردن ، یعنی این که شیطان و

صفات شیطان را از خود دور کنی . شیطان، صفتهای بسیاری دارد، از

قبیل: ۱. قسم دروغ می خورد و خود را خیرخواه و ناصح معرفی می کند.

(وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ) ۲. گناه و اشتباه خود را به گردن خدا

می اندازند. به خدا گفت چون تو مرا اغوا کردی من بندگان را اغوا و

فریب می دهم. (فِيمَا أَعْوَىٰ يَتَّبِعُونَ) اگر ما اشتباهات و مشکلات و

بی تدبیری های خود را به گردن خدا و دیگران بیندازیم همان راه شیطان

را رفتیم. ۳. استکبار و خود بزرگ بینی و برتری بینی شیطان است ، که او را

به مقابله با خدا فرا خواند . ۴. وعده های دروغین. ۵. امر به فساد و فحشا

و ناهنجاری ها.

بزن دیو هوای نفس با سنگ بکن با اژدهای خصم خود جنگ
رمی جمرات یعنی مبارزه و جهاد با نفس اماره ، دشمن ترین دشمنان
آدمی، و جهاد با ابلیس و شیاطین و دشمنان.

حاجیان، روز عید قربان جمره عقبه و روز ۱۱ و ۱۲ هر سه جمره
را با ۴۹ ریگ رمی می کنند. و در روز عید قربان، قربانی و حلق
یا تقصیر می نمایند. و شب ۱۱ و ۱۲ در آن سرسرزمین بیتوته می کنند.

در روایتی از امام کاظم علیه السلام در فلسفه رمی جمرات چنین آمده است :
(هنگامی که حضرت ابراهیم به دستور خداوند تصمیم به قربانی فرزند ۱۳
ساله اش حضرت اسماعیل گرفت) ابلیس در محل جمره عقبه در برابر
ابراهیم علیه السلام مجسم شد و او را وسوسه کرد. پس جبرئیل به ابراهیم فرمود :
هفت سنگ به سوی او پرتاب کن و حضرت این عمل را انجام داد و با هر
ریگی که به سوی شیطان پرتاب می کرد، تکبیر می گفت و عمل او سنت
شد.^۱

طبق روایت دیگری، ابراهیم خلیل در هر سه جمره، هفت سنگ به
سوی شیطان پرتاب کرد و او را مایوس ساخت.^۲

۲۱. قربانی، یعنی رمز گذشت از همه چیز در راه معبود ، یعنی بریدن
گلوی آز و طمع . حجاج در روز عید قربان ، قربانی می کنند. یکی از
اعمال حاجیان در روز عید قربان ، کشتن قربانی است. عیدی که به
گفته امیر المومنین (ع) در خطبه روز عید قربان : و حرمت امروز
زیاد و آرزوی بهره وری از برکات آن بجا و امید آمرزش الهی در آن ،

۱- بحار، ج ۹۹، ص ۲۷۳، ح ۱۰.

۲- تفسیر نمونه، ج ۱۹، ص ۱۲۴.

پسندیده است. پس خدای را بسیار یاد کنید و از او آموزش طلبید و توبه کنید او توبه پذیر مهربان است.^۱

۹۷

لهیافت

قربانی در حج سنت ابراهیم خلیل است. آن حضرت، دستور یافت اسماعیل نوجوانش را به قربانگاه ببرد. هنگامی که هر دو تسلیم شدند و ابراهیم صورت اسماعیل را بر خاک نهاد... او را ندا دادیم: ای ابراهیم خوابت تعبیر شد... ما ذبح عظیمی را فدای او کردیم. (صافات/۱۰۳-۱۰۷)

قربانی (هدی) و قلاده‌های گردن آنها به عنوان نشانه، حرمت دارند (مائده: ۲) و از شعائر الهی بشمار می آیند. (وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ (حج: ۳۶) وقتی قلاده گردن قربانی دارای حرمت باشد، خود قربانی و حاجی به طریق اولی حرمت دارد.

قربانی در حج، یک سنت ویژه الهی است. در سوره بقره آیه ۱۹۶ می‌فرماید: سرهای خود را نتراشید تا قربانی به قربانگاه برسد... هر که بعد از فراغ از عمره به حج پرداخت هرچه میسر شود قربانی کند.^۲

۱. من لا یحضره الفقیه / ج ۱ / ۵۲۰ / باب صلاة العیدین

۲. وَ لَآ تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ . فَمَن تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ . (بقره: ۱۹۶)

قربانی باید قرین به تقوای الهی باشد. لذا اسلام خط بطلان بر قربانی مشرکان کشید، چون قربانی مشرکان در جاهلیت همراه با پلیدی بود. آنان پس از قربانی، کعبه را به خون قربانی می‌آلودند و قسمتی از گوشت آن را بر خانه کعبه می‌آویختند تا خداوند آن را قبول کند. اسلام این نوع قربانی را مردود دانست و اعلان کرد: قربانی باید با تقوای الهی قرین باشد. در سوره حج آیه ۳۷ فرمود: آنچه از این قربانی به خدا می‌رسد گوشت یا خون آن نیست، بلکه روح، کردار و جان عمل که همان تقواست، به حضرتش می‌رسد.^۱ یعنی حج گزاری که قربانی اش خالص برای خداست، به خداوند می‌رسد، چون تقوا همراه با متقی است و جدایی بین آن دو نیست. بنابراین، قربانی آنگاه مقبول است که با تقوا و خالص برای خداوند انجام گیرد. و خداوند عمل متقین را می‌پذیرد.^۲ قربانی، رسیدن به مقام قرب الهی و نشان دادن عشق و قرب به خدا و شکوفا شدن روح ایثار است. قربانی کننده با تمسک به حقیقت و رعایت گلوی دیو آرزو و طمع را می‌برد.^۳ و از همه چیز در راه معبود می‌گذرد.

۱. نَبَأَ اللَّهِ لِحَوْمِهَا وَ لَا دِمَائِهَا وَ لَا كَيْنَ نَبَأُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ. (حج: ۳۷)

۲. إِنَّمَا يَنْتَظِرُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ. (مانده: آیه ۲۷).

۳. برگرفته از صهبای حج، آیه الله جوادی، ص ۴۵۳-۴۶۳.

ارزش قربانی

قربانی، موجب تقرب مخصوصی است که کمتر در دیگر عبادات یافت می‌شود. قربانی در آیات و روایات جایگاه ویژه ای دارد از جمله:

- امام باقر(ع) فرمود: خداوند عزوجل اطعام طعام و ریختن خون قربانی را دوست دارد.^۱

خداوند فرمود: پس از گوشت آنها (قربانی) بخورید و بینوای فقیر را نیز اطعام نمایید! (فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعُمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ (حج: ۲۸) در آیه دیگر فرمود: از گوشت آنها بخورید، و مستمندان قانع و فقیران را نیز از آن اطعام کنید! (فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعُمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ (حج:

۳۶) قانع یعنی فقرای قانع و معتر یعنی فقیران معترض و سمج.

پیامبر(ص) در حجه الوداع صد شتر برای قربانی همراه برد . و

قربانی داد . ۶۶ قربانی برای خود و فاطمه (سلام الله علیها) و ۳۴

^۱ . ان الله عزوجل يحب اطعام الطعام و اراقة الدماء (وسائل الشیعه، ج ۱۶،

نفرشتر برای علی (علیه السلام) و در روایتی ۶۳ نفر برای خود و فاطمه ع

و ۳۷ برای امام علی ع.^۱

به فاطمه زهرا (س) فرمود: فاطمه! برخیز و کشتن قربانی خود را تماشا کن، همانا هر قطره از قربانی کفاره گناهان است. در روز قیامت قربانی را که به هفتاد برابر وزن خود می‌رسد حاضر می‌کنند و آن را در میزان اعمال تو قرار می‌دهند. مقدار پرسید: آیا این پاداش خاص اهل بیت است یا برای مومنان نیز هست؟ پیامبر (ص) فرمود: برای آل محمد و مومنان.^۲

- پیامبر خدا (ص) فرمود: به قربانیانتان ببالید، آنها مرکب‌های سواری شما بر پل صراط هستند.^۳

نوع قربانی، باید از چارپایان (گوسفند، گاو و شتر) باشد.

قربانی باید سالم باشد. پیر و لاغر نباشد.^۴

بگذران فرزندان و جان و مال خویش تا خلیل الله دوران کند.

^۱ کافی (اسلامیه)؛ ج ۴؛ ص ۲۴۷.

^۲ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۳۰۰، ح ۳۷.

^۳ اسْتَقْرَهُوا ضَحَايَاكُمْ فَإِنَّهَا مَطَايَاكُمْ عَلَى الصِّرَاطِ. (من لايحضره الفقيه، ج ۲، ص ۲۱۳).

^۴ ر.ک. تحریر الوسیله، امام خمینی ره، ج ۱، ص ۳۷۰، کتاب الحج.

۱۰۱

لهیافت

۲۲. مسجد خیف درمنا؛ (خیف، در لغت به معنای سرایشی کوه تا بستر رودخانه). پیامبر اکرم ﷺ به هنگام حجة الوداع در محل خیف خیمه زد و پنج نماز یومیه را در آنجا خواند و خطبه ای ایراد فرمود: در روایت آمده که هفتاد (به نقلی هفتصد) نفر از پیامبران^۱ در محل مسجد خیف نماز گزارند.

این مسجد آخرین بار در سال ۱۳۹۲ ه.ق به دست آل سعود با بنایی به مساحت ۲۳۶۶۰ مترمربع (به طول ۱۸۲ و عرض ۱۳۰ متر) بازسازی شد.^۲

۲۳. مسجد البیعه درمنا، در ۵۰۰ متری جمره عقبه به سمت مکه قرار دارد. در سال ۱۲ بعثت، دوازده تن از مردم مدینه در این مکان با پیامبر ﷺ ملاقات کرده پیمان بستند. و سال بعد در همین مکان به تعداد ۷۳ نفر (۷۱ مرد و ۲ زن) شبانه و مخفیانه با پیامبر ﷺ پیمان بستند که از وی حمایت نمایند.^۳ که پیمان عقبه نام گرفت.

گفتاره ششم. شهیدان فح

۲۴. شهیدان فح. منطقه فح، نام محلی در ورودی مکه از راه مدینه، حدود چهار کیلومتری حرم، سمت چپ خیابان شهداء، روبروی پمپ بنزین و نزدیک مسجد البوقری واقع شده است. در یک چهار دیواری که روی درب آن تابلویی بانام عبدالله بن عمر الخطاب وجود دارد

۱ - کافی، ج ۴، ص ۲۱۴.

۲ - آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۸۷.

۳ - فروغ ابدیت، ج ۱، ص ۳۳۱، اخبار مکه، فاکهی، ج ۴، ص ۲۳۲ و فصلنامه میقات، ش ۱۰، ص ۱۳۲.

گلزار شهیدان فخ

منطقه فخ، مکانی است که حدود یکصد نفر از علویان به فرماندهی حسین بن علی (از نواده‌های امام حسن مجتبی (علیه السلام)) در سال ۱۶۹ هـ.ق - روز هشتم ذی حجه - بالباس احرام وزبان روزه، توسط لشکریان هادی عباسی بیرحمانه قتل عام شدند. اجساد پاکشان سه شبانه روز روی زمین باقیماند.^۱ و شیعیان پس از حج آنان رادرهمین مکان به خاک سپردند. حسین بن علی (۲۶ ساله) با اجازه امام موسی بن جعفر (علیه السلام) قیام کرد. و در ایام حج به همراه پانصد نفر از مدینه برای حج به سوی مکه حرکت کردند. به دستور موسی الهادی عباسی، لشکری به تعداد چهار هزار نفر به فرماندهی موسی بن عیسی برای سرکوب آنان اعزام شد. آنان حسین بن علی و یارانش رادر منطقه فخ محاصره و پس از نماز صبح روز نهم ذی حجه ۱۶۰ هـ.ق در ماه حرام قتل عام کردند.^۲

امام علی (علیه السلام) فرمود: «شهیدان فخ از بهترین اهل زمین هستند»^۳
 امام باقر (علیه السلام) از پیامبر (ص) روایت می‌کند: در این مکان (فخ) مردی از فرزندان من با جماعتی دیگر کشته می‌شوند که ارواح آنان بر بدن‌هایشان به سوی بهشت سبقت می‌گیرد.

پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آنجا نماز خواندند و گریستند و فرمودند: جبرئیل به من خبر داد که

۱- مروج الذهب، ج ۳، ص ۳۲۷.

۲- تنقیح المقال، ج ۱، ص ۳۳۷.

۳- هم خیر اهل الارض (بحار، ج ۴۱، ۳۵۱).

یکی از فرزندان تودراینجا شهید می شود که شهیدان همراه او پاداش
دوشهید خواهند داشت.^۱

امام جواد علیه السلام درباره شهیدان فسخ فرمود: «برای ما اهل بیت بعد از واقعه
کربلا، قتلگاهی بزرگتر از فسخ دیده نشده است.»^۲

۱۰۳

لهیافت

گفتار نهم. مساجد میقات

۱. **مسجد تنعیم**، در منطقه نعمان یا تنعیم حدود هفت کیلومتری
مسجد الحرام در راه مدینه واقع شده است. مسجد تنعیم به عنوان ادنی
الحل، میقات کسانی است که می خواهند از مکه، عمره مفرده انجام
دهند. به دستور پیامبر صلی الله علیه و آله در حجه الوداع عایشه در این محل برای عمره
مفرده محرم شد.

۲. **مسجد حدیبیه** یا شمسیه، حدود ۲۰ کیلومتری جاده قدیم مکه
—جده در غرب مکه یک کیلومتری خارج از حدود حرم واقع شده است.
با ۲۰۰ متر مربع مساحت و دیوارهای سفید و تابلویی به نام مسجد شمسی
حدود حرم با دو علامت در دوسوی جاده مشخص است. موزه حرم
و کارخانه بافت پرده کعبه نیز در این جاده می باشد.

۱- مقاتل الطالبیین، ص ۳۶۶ و بحار، ج ۴۸، ص ۱۷۰.
۲- لم یکن لنا بعد الطف مصرع اعظم من فسخ. (اعیال الشیعه، ج ۶، ص ۹۷).

۱۰۴

رهیافت

پیامبر اکرم ﷺ در سال ششم هجری به همراه ۱۴۰۰ نفر از مسلمانان در حال احرام برای انجام عمره مفرده راهی مکه شد. به منطقه حدیبیه که رسیدند مشرکان مانع ورود آنان به مکه شدند. در این مکان مسلمانان در کنار درختی باطلهبر ﷺ پیمان بستند تا پای جان در کنار آن حضرت بایستند که بیعت رضوان نام گرفت. آیات ۱۸ سوره فتح «لقد رضی الله من المومنین اذ بیایعونک تحت الشجره»، اشاره به این بیعت دارد. سرانجام پس از ۱۹ شبانه روز در حال احرام، صلحنامه‌ای بین پیامبر ﷺ و نماینده مشرکان امضاء شد که صلح حدیبیه نام گرفت. آیات ۱ تا ۲۷ سوره فتح «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا» اشاره به این واقعه دارد.

پیامبر ﷺ و مسلمانان در آن سرزمین سرتراشیدند و از احرام خارج شده به مدینه بازگشتند تا طبق مفاد قرارداد سال آینده به عمره مشرف شوند. حدود پانصد متری مسجد چاه آبی وجود دارد که رسول خدا ﷺ و اصحاب در طول اقامتشان در حدیبیه از آب آن استفاده می‌کردند. حدیبیه یکی از میقاتهای عمره مفرده است.

۳. مسجد جعرانه، با مساحت ۴۳۰ متر مربع، در ۲۴ کیلومتری شمال شرقی مسجد الحرام واقع شده و از میقاتهای عمره مفرده به شمار می‌آید. آیه ۱۱۶ بقره «واتموا الحج والعمرة لله» در جعرانه نازل شده است. رسول خدا (ص) در این مکان برای عمره محرم شدند. پشت مسجد چاهی است که بادعای رسول خدا ﷺ پر آب شد و لشکریان در غزوه حنین از آن سیراب شدند.^۱ نیز غنایم جنگ حنین در این مکان توسط پیامبر ﷺ تقسیم شد.

۱۰۵

رهیافت

مسجد جعرانه

۴. مسجد قرن المنازل در ۷۵ کیلومتری مکه، میقات اهل نجد و طائف. به نام السیل الکبیر هم شناخته می‌شود.

۵. مسجد جحفه، ومحل غدیرخم. در ۱۸۹ کیلومتری شمال غربی مکه، میقات اهل شام و کسانی است که از جده عازم مکه هستند. حدودسه مایلی جحفه واقعه غدیرخم واقع شده است و مسجدی به همین نام وجود داشته است.

بخش چهارم. مدینه منوره

۱۰۷

گفتار اول: مدینه و فضیلت آن و محدوده حرم

۱. هیافیت

شهر مدینه در شمال غربی جزیره العرب و شمال مکه واقع شده است .
شهری خوش آب و هوا و مناسب برای کشاورزی . فاصله آن تا مکه از
طریق بزرگ راه ۴۲۵ کیلومتر است.

نام نخستین آن یثرب به نام یکی از نوادگان حضرت نوح بود . یثرب
بن عبیل بن عوض بن ارم بن سالم بن نوح. پس از هجرت پیامبر ﷺ به
مدینه الرسول تغییر نام یافت.

پیامبر ﷺ در سال در این شهر حکومت کرد و بیش از هشتاد جنگ بر او
تحمیل شد. قدم به قدم شهر مدینه حکایت از حوادث تلخ و شیرین و
فداکاری‌ها و مظلومیت‌های امیرمومنان علیه السلام و اهل بیت رسالت دارد . به
برخی حوادث بسنده می‌کنیم:

سال اول هجرت . ساخت مسجد نبوی و مسجد قبا، ازدواج
پیامبر با عایشه و دستور اذان.

سال دوم. واجب شدن روزه، تغییر قبله، ازدواج علی علیه السلام با فاطمه علیها السلام، جنگ
بدر.

سال سوم ولادت امام حسن علیه السلام، جنگ احد، تحریم شراب.
سال چهارم ولادت امام حسین علیه السلام، نزول آیه تیمم ، سه جنگ
ذات الرقاع و بنی المصطلق و بنی نضیر.

سال پنجم ولادت حضرت زینب (س) و دو جنگ خندق و بنی قریظه.

سال ششم صلح حدیبیه، خواندن نماز باران و...

۱۰۸

رهیافت

سال هفتم جنگ خیبر ، عمره القضاء، فدک و بازگشت جعفر بن ابی طالب از حبشه.

سال هشتم ولادت ابراهیم فرزند رسول خدا ﷺ، جنگ موته و شهادت جعفر، فتح مکه، جنگ حنین و فتح طائف.

سال نهم ممنوع شدن مشرکان از حج ، ماموریت امام علی علیه السلام برای خواندن سوره براءت در مکه و جنگ تبوک.

سال دهم مباحله ، وفات ابراهیم، حجه الوداع، ماموریت علی علیه السلام به یمن، غدیر خم.

سال یازدهم. رحلت پیامبر ﷺ، شهادت حضرت زهرا علیه السلام، سقیفه بنی ساعده.

قبایل مدینه

محمد آقا: چند قبیله در مدینه زندگی می کردند؟ و رابطه شان با پیامبر ﷺ چگونه بود؟

حاج آقا: سه قبیله یهودیها و دو قبیله اعراب در مدینه (یثرب) می زیستند.

اول. سه قبیله یهود بنی قینقاع، بنی نضیر و بنی قریظه بودند، که از زمان داود نبی در پی اختلاف با بنی اسرائیل به جزیره العرب کوچ کردند . یهودیها پیمانی با پیامبر ﷺ امضا نمودند که بدون توطئه در کنار مسلمانان زندگی مسالمت آمیز داشته باشند . لیکن بارها نقض پیمان کرده و با هم دستی مشرکان علیه مسلمانان به توطئه پرداختند . به همین جهت دو طائفه نخست از مدینه اخراج و طائفه بنی قریظه که وارد جنگ شده بود به کایفر خود رسید . و این چنین شهر مدینه برای همیشه از لوث وجود یهودیان پاک شد . یهودیان مدینه به خیبر کوچ کردند . و با خیبریان هم

۱۰۹

رهیافت

دست شده تهاجم به مدینه را در سر می پروراندند. لکن بایک عملیات غافلگیرانه در سال هفتم خیبر نیز فتح شد و جزیره العرب برای همیشه از شر و تهدید یهودیان در امان ماند. قرآن کریم در سوره مائده آیه ۸۲ یهودیان را بدترین دشمنان اسلام و مسلمانان معرفی می کند. یقیناً سرسخت ترین مردم را در کینه و دشمنی نسبت به مؤمنان، یهودیان و مشرکان خواهی یافت.^۱

دوم. دو قبیلۀ عرب اوس و خزرج از مهاجران یمن از طایفه قحطانیها بودند. جمعی از آنها دوبار در مکه نزدیک جمره عقبه با رسول خدا ﷺ بیعت کرده و آن حضرت را به مدینه دعوت نمودند. از این دو قبیلۀ در قرآن به نام انصار یاد شده که در جنگها و سختیها یار و یاور پیامبر ﷺ بودند.

فضیلت مدینه

محمد آقا: شهر مدینه چه فضیلتی بر دیگر شهرها دارد؟
حاج آقا: مدینه جزو چهار شهر برگزیده الهی است. (بیت المقدس، کوفه، مکه و مدینه).^۲

مدینه، حرم پیامبر خدا ﷺ، فاطمه زهرا (علیها السلام) و چهار امام بزرگوار و محل نزول دوسوم قرآن کریم، قبه اسلام، خانه ایمان، سرزمین هجرت، مرکز حکومت اسلامی و بیان حلال و حرام الهی محسوب می شود.

پیامبر ﷺ فرمود: «هر کس در حرم خدا (مکه) یا حرم رسول خدا ﷺ (مدینه) از دنیا برود، در امان الهی محسور خواهد شد.»^۳

۱ - لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا (مائده: ۸۲)

۲ - وسائل، ج ۱۰، ص ۲۳۸.

۳ - من مات في احد الحرمين بعثه الله في الامن في يوم القيامة (سفينة البحار، ماده حرم)

۱۱۰

رهیافت

محدوده حرم که باتابلوهای ورود غیر مسلمان ممنوع، مشخص است، مشهور فقیهان شیعی چهار فرسنگ در چهار فرسنگ در اطراف مسجدالنبی دانسته‌اند.

فضیلت زیارت پیامبر ﷺ

محمد آقا: زیارت پیامبر ﷺ چه فضیلتی دارد چرا مامورهای وهابی مانع زیارت پیامبر ﷺ می‌شوند؟

حاج آقا: وهابی‌ها زیارت را قبول ندارند و آن را مرده پرستی می‌خوانند. و حال آن که زیارت پیامبر ﷺ، محبت و عشق و اطاعت از او و همانند او شدن و از او یاری طلبیدن است. زیارت با معرفت، اتصال قطره به اقیانوس است. بهره‌مآل زیارت پیامبر و معصومین، شفاعت، آمرزش گناهان، قبولی اعمال، تزکیه روح و بهشت خواهد بود. حج بدون زیارت پیامبر ﷺ کامل نیست.

روزی بادیه نشینی حضور رسول خدا ﷺ رسیده پرسید: قیامت کی به پا می‌شود؟

فرمود: برای قیامت چه چیزی ذخیره کرده‌ای؟

گفت: نماز و روزه چندانی ندارم. ولی خدا و پیامبرش را دوست دارم. پیامبر ﷺ فرمود: آدمی با کسی که او را دوست دارد محشور می‌شود.

خداوند در سوره نساء آیه ۶۴ در مورد زیارت پیامبر ﷺ فرموده: «و اگر آنان هنگامی که به خود ستم کردند (از راه خود برگشته و) نزد تو می‌آمدند و از خداوند مغفرت می‌خواستند و پیامبر ﷺ هم برای آنان استغفار می‌کرد قطعاً خداوند را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.»^۱

۱ - المرء مع من احب (بحار، ج ۱۷، ص ۱۳).

۲ - وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا (نساء: ۶۴)

پیامبر ﷺ فرمود: «کسی که بعد از وفات من، مرا زیارت کند مانند کسی است که در حال حیات مرا زیارت کرده است و من در روز قیامت شاهد و شفیع او هستم.»^۱

امام علی ع فرمود: «وقتی به زیارت خانه خدا می‌روید، حج خویش را با زیارت رسول خدا ص تکمیل کنید، زیرا ترک آن جفاست.»^۲

تکریم پیامبر ص بر اساس آیه ۱۵۷ سوره اعراف واجب است. پس آنان که به او ایمان آورده و او را گرمی داشته و یاری کنند و از نوری (قرآن) که همراه او نازل شده است پیروی کنند، آنان همان رستگارانند.^۳ در این آیه سه وظیفه برای مومنان نسبت به پیامبر ص بیان شده است: ایمان به او، تکریم وی و یاری آن حضرت.

تکریم و احترام پیامبر ص به چند چیز است:

۱. زیارت او.

۲. پیشی نگرفتن از آن حضرت.^۴

۳. رعایت ادب در حضور رسول خدا ص.^۵

۴. محبت اهل بیت پیامبر ص.^۶

۵. صلوات فرستادن به آن حضرت.^۷

۶. حفظ آثار آن حضرت. یعنی جایی که نماز خوانده، دعا کرده،

معجزه‌های رخ داده و قرآن و دستورات او حفظ شود.

۷. مرزبندی صریح و صحیح با دشمنان پیامبر ص.

۱- بحار، ج ۱۰۰، ص ۱۴۳.

۲- همان، ص ۱۳۹.

۳- قَالِ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (اعراف: ۱۵۷).

۴- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ (حجرات: ۱)

۵- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (حجرات: ۲)

۶- قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى (شوری: ۲۳)

۷- إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (احزاب: ۵۶)

۱۱۱

رهیافت

۱۱۲

رهیافت

چون خواستی پیامبر ﷺ و امامان را زیارت کنی، غسل کن، وضو بساز، لباس پاکیزه بپوش، عطر بزن، به هنگام رفتن به حرم قدمها را کوتاه بردار، ذکر صلوات برب داشته باش و با قلبی شکسته و چشمانی اشکبار بر آستان حرم آنان بایست و اذن دخول بخواه و زیارت نامه بخوان. در زیارت رسول خدا ﷺ آیه «و اما السائل فلا تنهر» را تکرار کن.

زیارت پیامبر ﷺ و امامان معصوم ﷺ کمال حج است و اگر با معرفت باشد، به کسی می ماند که از گل محمدی عطر استخراج می کند و خود را خوشبو می نماید. ولی اگر معرفت نداشته باشد مانند انسان عادی می ماند که اگر خوراها گل محمدی جلویش بریزند نمی تواند از آنها عطر بگیرد.

فضیلت زیارت فاطمه زهرا علیها السلام

فاطمه زهرا علیها السلام فرمود: پدرم به من خبر داد: «کسی که سه روز بر او و بر من سلام بفرستد، خداوند بهشت را بر او واجب می کند. (در زمان حیات و بعد از آن)»^۱

نیز می فرماید: رسول خدا ﷺ به من فرمود: «فاطمه! کسی که بر تو صلوات بفرستد، خداوند او را بیمارزد و در هر جای بهشت که باشم، او را به من ملحق سازد.»^۲

فاطمه زهرا علیها السلام در ۲۰ جمادی الثانی سال پنجم بعثت متولد شد. سه سال به همراه پدر و مادر در شعب ابیطالب در شرایط سخت و دشوار به سر

۱. الضحی/۱۰

۲- مَنْ سَلَّمَ عَلَيْهِ وَ عَلَيَّ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أُوجِبَ اللَّهُ لَهُ الْجَنَّةَ قُلْتُ لَهَا مَوْتِنَا (وسائل الشيعة، ج ۱۴، ص ۳۶۷)

۱۷۳. عَنْ فَاطِمَةَ ع قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ص يَا فَاطِمَةُ مَنْ صَلَّى عَلَيْكَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ الْحَقُّ فِي حَيْثُ كُنْتُ مِنْ الْجَنَّةِ بَعْر، ج ۹۷، ص ۱۹۴

برد. در سن پنج سالگی، عمویش ابوطالب و مادرش خدیجه را از دست داد.

در کودکی انیس و مونس پدر بود. ام ابیها لقب گرفت. در سال دوم هجری، با امیرمؤمنان علیه السلام ازدواج کرد. که ثمره آن پنج فرزند به نام: حسن، حسین، زینب، ام کلثوم و محسن بود. سرانجام در سن ۱۸ سالگی پس از رحلت پدر بزرگوارش به فاصله ۷۵ روز (یا ۹۵ روز) به ملکوت اعلی پیوست.

محل قبر آن حضرت را در سه مکان گفته اند: ۱- محل روضه در مسجد النبی صلی الله علیه و آله ۲- خانه خودش ۳- قبرستان بقیع. با اخلاص آن حضرت را زیارت کن. سپس دو رکعت نماز زیارت در حرم مطهر رسول خدا صلی الله علیه و آله بخوان و ثوابش را به روح منور آن بانو هدیه کن. آنگاه دعانما.

گفتار دوم: حرم شناسی

محمد آقا: حرم پیامبر (ص) چه ویژگی‌هایی دارد؟

حاج آقا: حرم پیامبر (ص)، داخل مسجد النبی قرار گرفته است. و خصوصیات و حوادثی در آن رخ داده که هیچ حرمی چنین نیست.

۱. فضیلت مسجد النبی صلی الله علیه و آله

مسجد النبی در فضیلت، پس از مسجد الحرام قرار دارد. مسافر در خواندن نماز، مخیر بین تمام وشکسته است.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «یک نماز در مسجد من برابر با ده هزار نماز در مساجد دیگر است؛ جز مسجد الحرام که نماز در آن معادل صد هزار نماز است»^۱

۱ - الصلاة في مسجدي تعدل ألف صلاة في غيره إلا المسجد الحرام فهو أفضل (کافی، ج ۴، ص ۵۵۵).

۱۱۳

رهیافت

۲. بناء و توسعه مسجد النبي ﷺ

رسول خدا ﷺ وقتی وارد شهر مدینه شد ، شترش در زمین یتیمان عمرو (سهل و سهیل) زانو زد و خود در خانه مادر ابویوب انصاری اقامت گزید. سپس آن زمین را به ده دینار خرید و مسجد را با مساحت ۲۰۷۱ متر با دیوارهایی از خشت و گل و ستون هایی از تنه درخت بنا کرد. خود آن حضرت کار می کرد و با زینت مسجد موافق نبود.^۱

در سال هفتم با افزایش جمعیت مسلمانان ، مسجد به دستور رسول خدا ﷺ توسعه یافت و مساحت آن به ۲۴۷۵ متر مربع رسید.

بعد از پیامبر ﷺ، توسعه مسجد در عصر خلیفه دوم به ۳۵۷۵ متر مربع و در زمان خلیفه سوم به ۴۰۷۱ متر مربع رسید. در زمان عمر بن عبدالعزیز، حجره ای پیامبر ، تخریب و مساحت آن به ۶۴۰۰ متر مربع گسترش یافت و برای آن محرابی ساخته شد. مهدی عباسی (۱۵۸ هجری) ۲۴۵۰ متر مربع بر مسجد افزود . در دوره عثمانی ۱۰ توسط سلطان عبد الحمید عثمانی (۱۲۶۵ هجری) در طی سیزده سال ، مسجد به شکل زیبایی باز سازی شد . دو صحن فعلی که اسامی دوازده امام و اصحاب پیامبر ﷺ بر دیوار آن حک است و نیز محراب سلیمانی ، از یادگار آن دوران می باشد. مساحت مسجد در این دوره به ۱۰۳۳۰ متر مربع رسید.^۲

در زمان آل سعود (۱۴۰۵ هجری) با افزودن ۸۲۰۰۰ متر مربع به مسجد ، مساحت آن به ۹۸۵۰۰ متر مربع و ۲۰۲۸ ستون رسید^۳ البته هنوز توسعه ادامه دارد.

۱۱۴

رهیافت

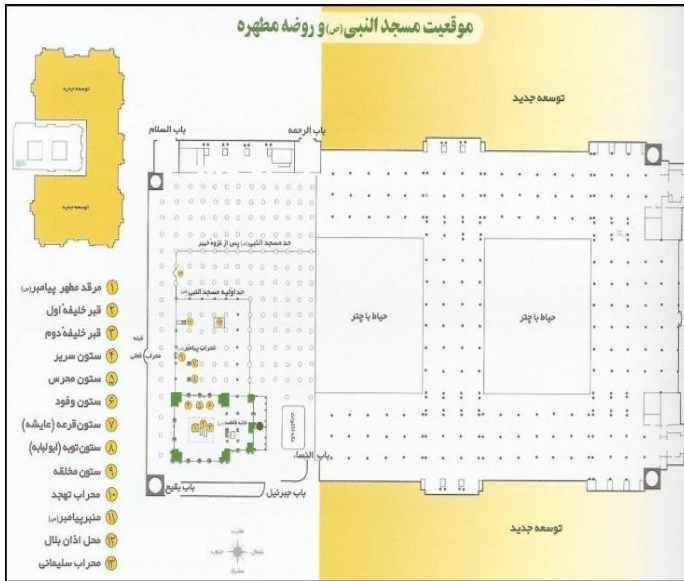

۱ - وفاء الوفاء ، ج ۲، ص ۳۳۹.

۲- رک . تاریخ اسلامی مکه و مدینه ، جعفریان ۱۳۱-۱۳۳.

۳- روزنا مه عکاظ.

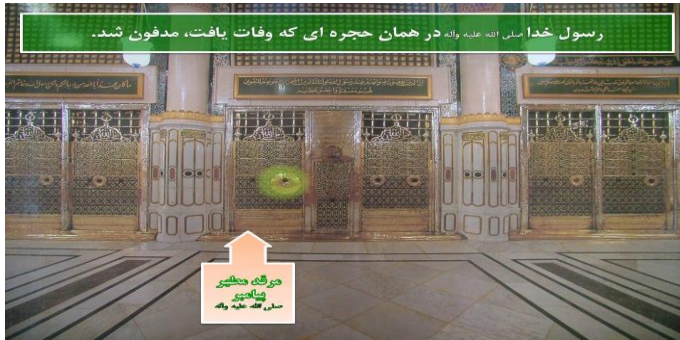
۳. قسمت‌های داخلی مسجد

۳/۱. مرقد پیامبر ﷺ، داخل ضریح در حجره او قرار دارد . روی آن گنبدی سبز رنگ (قبه الخضراء) قرار گرفته؛ که توسط سلطان محمود عثمانی در سال ۱۲۵۵ هجری قمری به رنگ سبز درآمده است.^۱
بالای ضریح مطهر پیامبر ﷺ دو آیه قرآن در مقام و منزلت آن حضرت نوشته شده است.

۱ - حرمین شریفین دکتر حسین قره جان لو ، ص ۱۴۱.
۲ - ما کان مُحَمَّدُ أباً أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَ لَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَ كَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (احزاب : ۴۰)
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَ لَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (حجرات : ۲)

۱۱۶

رهیافت

۳/۲. روزه نبوی، بین قبر و منبر پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به طول ۲۳ متر و عرض ۱۵ متر) قرار دارد. پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «بین خانه (قبر) و منبرم باغی از باغهای بهشت است.»^۱

در این که روزه چیست؟ سه احتمال است . ۱. مکان نزول رحمت الهی. ۲. عبادت در این مکان موجب رفتن بهشت است . ۳. باغی از باغهای بهشت که در قیامت به بهشت منتقل می شود.^۲

سید بن طاووس در اعمال روزه می گوید: مستحب است در روزه دو رکعت نماز تحیت و بعد دعا بخوانی . آن گاه سوره انا انزلناه را یازده بار بخوان. سپس متوجه قبر پیامبر شو و آن را زیارت کن.^۳

۳/۳. منبر: منبر فعلی که توسط سلطان مراد عثمانی در سال ۹۹۸ ه. ق. ساخته شده، جای منبر اصلی پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قرار گرفته است. ابتداء آن حضرت با تکیه بر تنه نخلی به ایراد سخن می پرداخت. در سال هفتم هجری برای حضرتش منبر سه پله ای ساختند و رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بر آن

۱- ما بین بیتی (قبری) و منبری روضة من ریاض الجنة (کافی، ج ۱، ص ۵۵۴، ح ۳).

۲- وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۴۲۷.

۳- بحار، ج ۱۰۰، ص ۱۶۵-۴.

می‌نشست. درگذشت زمان، منبر از بین رفته و گفته‌اند بقایای آن در محل منبر فعلی دفن شده است.^۱

۴. محرابها

محمد آقا: محراب پیامبر ﷺ کجاست؟

حاج آقا: در مسجد پیامبر ﷺ چهار محراب وجود دارد:

۴/۱. محراب پیامبر ﷺ، محلی که پیامبر نماز می‌گذارد داخل روضه

قرار گرفته و توسط عمر بن عبد العزیز ساخته شده است - بالای محراب نوشته شده: هذا مصلى النبي ﷺ (این محل نماز پیامبر ﷺ است).

محراب پیامبر در مسجد النبی

۱ - آثار اسلامی مکه و مدینه، ص ۱۳۹.

۱۱۸

رهیافت

۴/۲. محراب تهجد، پشت خانه حضرت زهرا (س)، مقابل سکوی اصحاب صفه قرار دارد. در این مکان رسول خدا (ص) نماز شب می خوانده است. بالای محراب تابلوی کاشی کار شده با تصویر کعبه قدیم، نماسازی شده است.

مهراب تهجد

۴/۳. محراب سلیمانی، بعد از منبر پیامبر (ص) از سمت حرم، خارج محدوده روضه می باشد که به دست طوقان ساخته و توسط سلطان سلیمان عثمانی در سال ۹۰۸ ه. ق. باز سازی شده است.

۴/۴. محراب عثمانی، در دیوار قبله و پشت محراب پیامبر (ص)، محل ایستادن امام جماعت مسجد النبی (ص) می باشد. توسط عثمان خلیفه سوم ساخته شده است.

۵. محل اذان بلال: نزدیک منبر، بنایی سفید رنگ جهت اذان گفتن ساخته شده که می گویند: این بنا، در همان جایی است که بلال مسلمان شکنجه دیده سیاه پوست، اذان می گفته است.

محل اذان

۶. ستون‌های نامدار مسجدالنبی ﷺ

برخی از ستونها بازگو کننده تاریخ و خاطراتی است که با همان نام شناخته شده است. مکان ستونها در نقشه آمده. برخی چسبیده به ضریح مطهر و برخی داخل روضه و نزدیک محراب است.

۶/۱. ستون وفود (استوانة الوفود) چسبیده به ضریح: وفود یعنی گروهها و هیأت‌های سیاسی و سران قبائل در کنار این ستون با پیامبر ﷺ ملاقات می‌کردند.

۶/۲. ستون حرس (استوانة الحرس) چسبیده به ضریح: امام علی (ع) در کنار این ستون از پیامبر ﷺ حراست می‌کرد. به نام مصلیٰ علی (ع) نیز شناخته شده است.^۱

۶/۳. ستون سریر (استوانة السریر) چسبیده به ضریح: سریر به معنای تخت، رسول خدا ﷺ در کنار این ستون به استراحت می‌پرداخته است.

۶/۴. ستون توبه (استوانة ابولبابه) نزدیک ضریح: ابولبابه در جنگ با یهودیان بنی قریظه (۵ هجری قمری)، اسرار نظامی را فاش ساخت، اما از

۱- آثار اسلامی مکه ومدینه، ۱۴۱.

۱۱۹

رهیافت

۱۲۰

ر. هیافیت

کار خود پشیمان شده به مسجد پیامبر ﷺ آمد و خود را به ستون بست تا خداوند توبه‌اش را بپذیرد. تنها به هنگام نماز، همسرش او را از ستون باز می‌کرد، سرانجام آیه ۱۰۲ توبه^۱ در مورد قبولی توبه او نازل شد. و رسول خدا ﷺ به هنگام نماز صبح او را از ستون باز کرد^۲

۶/۵. ستون مهاجران یا عایشه یاقرعه. نزدیک ستون توبه: مهاجران معمولاً کنار این ستون می‌نشستند و گفتگو می‌کردند. این ستون فعلاً به نام عایشه معروف است. چون روایتی در فضیلت آن از عایشه نقل شده است. ستون قرعه نیز نامیده می‌شود.^۳

۶/۶. ستون حنانه. نزدیک محراب: پیامبر ﷺ ابتداء به نخلی خشک تکیه می‌داد و سخن می‌گفت. وقتی برای وی منبری ساختند و بر آن نشست، ناله‌ای جانسوز از آن نخل برخاست. پیامبر ﷺ از منبر پائین آمد و دست مبارک بر نخل کشید و آن را آرام کرد؛ ^۴لذا آن را حنانه (ناله زنده) نامیده‌اند.

استن حنانه از هجر رسول ناله می زد همچو ارباب عقول
گفت آن خواهم که شد دائم بقاش بشنوای غافل کم از چوبی مباح
۶/۷. ستون مخلّقه نزدیک محراب: گویند کسانی که می‌خواستند به حضور رسول خدا ﷺ برسند، در آنجا خود را خوشبو کرده و می‌آراستند.

۱ - وَ آخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.
۲ - سیره ابن هشام، ج ۳، ص ۲۴۷.
۳ تاریخ آثار اسلامی مکه و مدینه، اصغر قائدان، ص ۲۳۸.
۴ - اسد الغاله، ج ۱، ص ۳۰.

۷. خانه حضرت زهرا علیها السلام

خانه حضرت زهرا علیها السلام که توسط پیامبر ساخته شده، در امتداد حجره‌ها قرار دارد. یک درب آن در مسجد و درب دیگر در کوچه باز می‌شد. دربی کوچک، به شکل دربه‌ای قدیم نمایان است. به روی قفل آن، این بیت شعر دیده می‌شود:

هو الحبيب الذی یرجى شفاعته لکل هول من الاحوال مفتخرًا

او (پیامبر صلی الله علیه و آله) حبیبی است که امید به شفاعت او برای هر مشکلی از مشکلات موجب افتخار است.

درب خانه فاطمه س

۸. صفه

صفه سکویی است به مساحت ۹۶ متر مربع، بین باب جبرئیل و باب النساء.

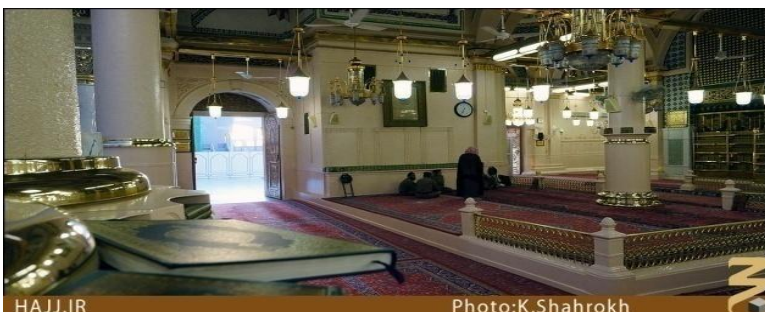
۱ - این بیت قصیده ای است که امام بوصیری به خاطر بیماریش سرود و با ذکر این قصیده شفا یافت. (ثلاثية البردة الرسول (ص) ص ۶۱ حسن حسینی ، دوم ۱۹۸۲ م.)

۱۲۱

رهیافت

HAJJ.IR

Photo:K.Shahrokh

صفه

۱۲۲

ر هیافیت

در ابتداء هجرت ، تعدادی از مسلمانان مهاجر (حدود صد نفر) ، در مدینه سرپناهی نداشتند. رسول خدا ﷺ در شمال مسجد مکانی مسقف برای استراحت و خواب آنان در نظر گرفت.^۱ اصحاب صفه که حذیفه، ابوذر، مقداد، از آنان به شمار می‌آمدند، از پیشتازان جهاد بودندآیه ۲۸سوره کهف در مورد آنان نازل شده است . با کسانی باش که پروردگار خود را صبح و عصر می خوانند و تنها ذات او را می طلبند، هرگز چشمهای خود راه بخاطر زینتهای دنیا، از آنها برمگیر.^۲

۹. قبر عبدالله، پدر پیامبر ﷺ

قبر عبدالله پدر پیامبر ﷺ که در مدینه به مرگ مشکوکی از ناحیه یهودیان از دنیا رفت، می گویند: رو به روی باب السلام، محدوده ستون سوم بوده است. عبدالمطلب نذر کرد اگر خداوند به وی پسر دهد ، یکی را قربانی کند. خداوند به وی ده پسر داد. او بین فرزنداش قرعه زد، سه بارقرعه به نام عبدالله افتاد. اما با مخالفتها رو به رو شد. و سرانجام بین عبدالله و صد

۱ - وفاء الوفاء ، ج ۱ ، ص ۴۵۳.

۲ - وَ اصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كهف: ۲۸)

شتر قرعه زد، قرعه سه بار به نام شترها افتاد. و دیه انسان صد شتر سنت شد. پیامبر ﷺ فرمود: من فرزند دو قربانی هستم. (اسماعیل و عبدالله).

۱۲۳

رهیافت

۱۰. درهای مسجد النبی ﷺ

۱۰/۱. باب جبرئیل، مدخل ورودی رسول خدا ﷺ و ملاقات وی با جبرئیل بوده است.

۱۰/۲. باب النساء، سمت راست باب جبرئیل. توسط خلیفه دوم برای ورودی زن‌ها ساخته شد.

۱۰/۳. باب بقیع، سمت چپ باب جبرئیل، روبه بقیع.

۱۰/۴. باب السلام، در قسمت غرب مسجد، روبه بقیع از زمان بنای نخستین مسجد بوده است.

۱۰/۵. باب الرحمه، در سمت غرب با فاصله از باب السلام است. از آن جهت به این نام شناخته شده که رسول خدا ﷺ به درخواست کشاورزی که از این درب وارد مسجد شده بود، از خداوند طلب نزول باران کرد. پس از گذشت هفت روز، آن کشاورز از همان درب حضور پیامبر ﷺ رسید و از وی خواست دعا کند باران سیل آسا قطع شود^۱

۱۰/۶. درب‌های جدید: دهها درب جدید در توسعه مسجد به آن افزوده شده است.

گفتار سوم. بقیع شناسی

محمد آقا: بقیع یعنی چی و چه کسانی در آنجا خفته اند؟ بیت الاحزان کجاست؟

۱ - آثار اسلامی مکه ومدینه، ص ۱۴۷.

۱۲۴

رهیافت

حاج آقا: بقیع یا بقیع الغرقد، یعنی زمینی بزرگ بادرخت. غرقد جمع غرقده یعنی درختها.

۱. **قبرستان بقیع**، در شرق مسجد النبی ﷺ (به فاصله ۲۰۰ متری) واقع شده است. و یکی از خاطره انگیز ترین مکان های مدینه محسوب می شود. قبل از اسلام، گورستان مردم یثرب بوده. تاکنون چندین بار توسعه یافته و در سال ۱۳۷۵ ش، به شکل فعلی (دیوارهای بلند و پنجره ها و شبستان) درآمده است.

پیامبر ﷺ در فضیلت بقیع فرمود: «کسی که در مقبره (بقیع) به خاک سپرده شود از شفاعت بهره مند خواهد شد»^۱

در روایت دیگری فرمود: «روز قیامت هفتاد هزار نفر از بقیع در صحرای محشر حاضر شده که صورتشان همانند ماه شب چهارده می درخشد و بدون حساب وارد بهشت می شوند»^۲

امام صادق علیه السلام فرمود: «پیامبر ﷺ شب هنگام به بقیع می آمد و برای اهل بقیع دعا می کرد»^۳

۲. **حرم امامان علیهم السلام در بقیع**، آنچه به بقیع قداست بخشیده، حرم چهار امام بزرگوار و مظلوم به نام های: امام حسن مجتبی علیه السلام، امام سجاد علیه السلام، امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام می باشد. که در کنار یکدیگر قرار گرفته اند.

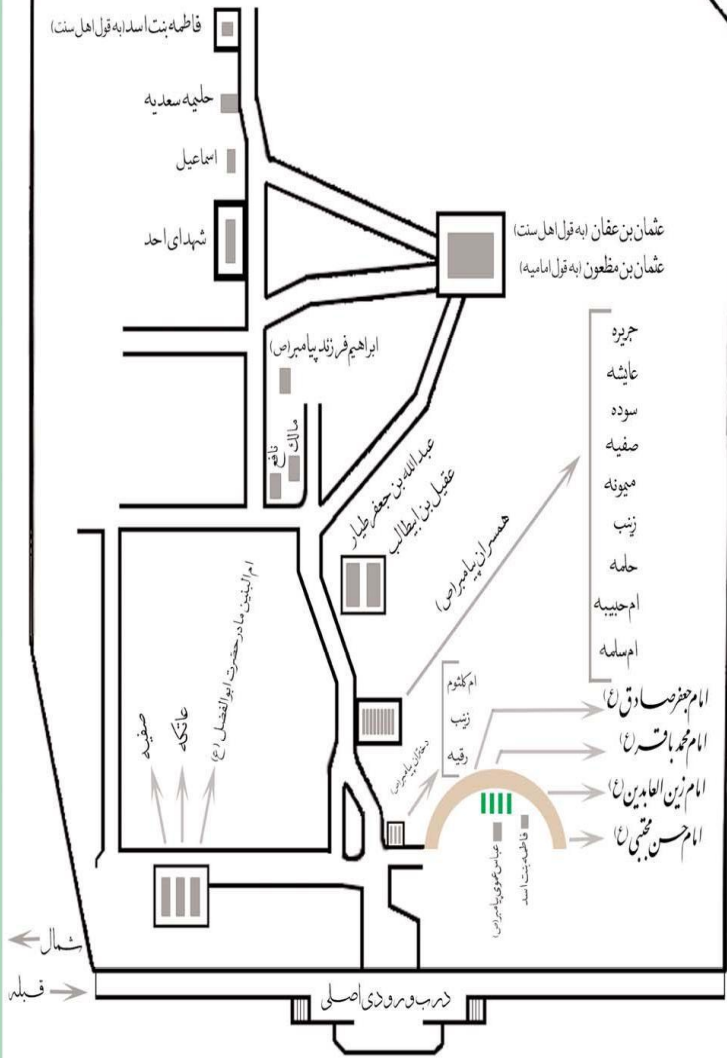
محمد آقا: چرا حرم امامان علیهم السلام خراب و هیچ نشانی ندارد؟ و چرا مامورها نمی گذارند زیارت نامه بخوانیم؟

۱- وفاء الوفاء باخبار المصطفی، ج ۳، ص ۸۸۹.

۲- فصلنامه، میقات، ش ۱، ص ۱۲۸.

۳- وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۸۹۰.

قبرستان بیع

- جریدہ
- عائشہ
- سودہ
- صفیہ
- میونہ
- زینب
- حلمه
- ام حبیبہ
- ام سلمه

- ام حفصہ (ع)
- ام محمد باقر (ع)
- ام زین العابدین (ع)
- ام حسن مجتبیٰ (ع)

افرت

۱۲۶

رهیافت

حاج آقا: حرم امامان علیهم السلام دارای قبه و ضریح و بارگاه بوده که در سال ۱۳۴۴ ه.ق. توسط وهابی‌ها تخریب گشته است. چون وهابی‌ها بر اساس فتوای محمد بن عبدالوهاب که مبتنی بر گفته‌های ابن تیمیه است قبه و بارگاه را روی قبر حرام و بدعت و شرک می‌دانند! و اگر از مسلمانان جهان نمی‌ترسیدند حرم پیامبر را هم خراب می‌کردند. و حال آن که به گفته قرآن، تکریم و احترام اهل بیت پیامبر علیهم السلام، واجب و بی‌احترامی به آنان حرام می‌باشد.^۱

بارگاه امامان بقیع

زیارت امامان مظلوم بقیع همچون زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، کمال حج و پاداش بی‌شمار و تکریم و احترام و نوعی تجدید عهد و پیمان است. اما وهابی‌ها این حرفها را قبول ندارند.

۱ - قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ. (شوری: ۲۳).

مردی شرفیاب محضر امام صادق علیه السلام شد و پرسید: آیا زیارت پدر بزرگوار شما لازم است؟

- امام فرمود: بلی

- زیارت او چه پاداشی دارد؟

- بهشت، بدین شرط که او را امام خویش بدانند و از وی پیروی کند

- چه چیزی در انتظار کسی است که از روی بی رغبتی او را زیارت

نکند؟

- حسرت در روز قیامت که روز حسرت است^۱

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «کسی که (امام) حسن علیه السلام را در بقعه اش زیارت کند،

روزی که قدمه ابر صراط می لغزد، او ثابت قدم خواهد بود.»^۲

امام حسین علیه السلام هر غروب جمعه به زیارت قبر امام حسن می رفت.^۳

بهترین زیارت برای ائمه بقیع، زیارت جامعه و زیارت امین الله است.

پس از زیارت برای خود و دیگران، دعا کن و حاجات خود را بطلب. آنگاه

به حرم پیامبر برو و هشت رکعت نماز زیارت (چهار نماز دو رکعتی) برای

هر امامی بخوان.

آشنایی با امام حسن مجتبی علیه السلام

امام حسن علیه السلام پانزدهم ماه رمضان سال سوم هجری متولد شدند. مدت

امامت ده سال. در صورت و سیرت، چون جدش رسول خدا صلی الله علیه و آله بود.^۴ و

۱- بحار، ج ۱۰، ص ۱۴۵، ح ۴۶.

۲- مَنْ زَارَ الْحَسْنَ فِي بَقْعِهِ ثَبَّتَ قَدَمَهُ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزُلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ. (بحار، ج ۱۰، ص ۱۴۱، ح ۱۴).

۳- همان، ص ۱۵۰، ح ۲۱.

۴- بحار، ج ۴۳، ص ۳۹۴.

۱۲۷

رهیافت

۱۲۸

رهیافت

در سن هفت سالگی جد بزرگوار و مادرش را از دست داد . در جنگ‌های صفین و جمل و نهروان در رکاب پدر بود
شش ماه به اداره جامعه اسلامی پرداخت . ولی به دلیل شرایط نامطلوب سیاسی و سستی یارانش ، به ناچار با معاویه (دشمن سرسخت ولایت) صلح نامه‌ای را امضاء کرد . سرانجام به تحریک معاویه به دست همسرش جعدہ (دختر اشعث بن قیس) در سن ۵۱ سالگی مسموم و به شهادت رسید.

آشنایی با امام سجاده علیه السلام

امام زین العابدین علیه السلام، متولد پنجم شعبان سال ۳۸ ه.ق. پس از واقعه کربلا در شرایط سخت سیاسی ، اجتماعی، رهبری امت را به مدت ۳۴ سال بر عهده داشت . پنج زمامدار عصر وی ، یزید، معاویه، مروان حکم، عبدالملک مروان و ولید بن عبدالملک بودند. سرانجام در سن ۵۶ سالگی در سال ۹۴ ه.ق به دستور ولید بن عبدالملک مسموم و به شهادت رسید. کتاب صحیفه سجادیه، یادگار وی است.

آشنایی با امام باقر علیه السلام

تولد اول رجب سال ۵۷ ه.ق. در کربلا (در سن چهارسالگی) حضور داشت.
به دلیل اختلاف بین امویان و عباسیان توانست شاگردان بی شماری را در علوم گوناگون معارف اسلامی تربیت کند ، واسلام ناب محمدی را

احیاء نماید. سرانجام در سن ۵۷ سالگی در سال ۱۱۴ ه.ق به تحریک هشام بن عبدالملک به شهادت رسید.

۱۲۹

رهیافت

آشنایی با امام صادق علیه السلام

تولد در سال ۸۳ یا ۸۶ ه.ق. مدت امامت ۳۴ سال. حدود چهار هزار نفر شاگرد در علوم مختلف تربیت کرد و معارف اسلام ناب را گسترش و شیعیان را در برابر مخالفان، به علم و فقه و معارف الهی مسلح نمود. از این رو مذهب اهل بیت به نام مذهب جعفری شناخته شد. منصور خلیفه عباسی، بر شیعیان سخت می‌گرفت، سادات علوی را گروه گروه به شهادت می‌رساند و با امام صادق علیه السلام بد رفتاری می‌کرد و سرانجام آن حضرت را در سن ۶۵ سالگی در سال ۱۶۸ ه.ق به شهادت رساند.^۱

توسل به پیامب و امامان علیهم السلام

محمد آقا: چرا و هابیهها توسل به پیامبر و امامان علیهم السلام را شرک می‌دانند؟
حاج آقا: و هابیهها صدا زدن میت و از پیامبر شفاعت خواستن را شرک می‌دانند. می‌گویند: این کار مانند کار مشرکان است که به بت هبل می‌گفتند: ای هبل برای من نزد خدا شفاعت کن.
پاسخ به آنها این است: انسان دارای دو بعد جسمانی و روحانی است. انسان بعد از مرگ باقی است نه فانی. انسان در این دنیا با ارواح در عالم برزخ ارتباط برقرار می‌کند. علاوه در دنیا نظام اسباب و مسببات و علل

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۴۲۷.

۱۳۰

رهیافت

ومعلول حاکم است . از این رو قرآن می فرماید : «وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ؛
واسماء الهی و پیامبران و اولیاء و قرآن و... را اسباب معنوی معرفی می کند.»^۱
گفتن یا رسول الله به معنی ربوبیت و الوهیت قائل شدن برای پیامبر
نیست. بلکه او بنده خالص خدا است. بر خلاف مشرکان که بت هبل را
رب والهه می دانستند و معتقد بودند کارها به دست بت و به او تفویض شده
است. اگر مانند وهابیهها فکر کنیم تمام اعمال حج شرک است. چون مردم
حجرالاسود و پرده کعبه را می بوسند. دور سنگها و قبر حضرت اسماعیل
و هاجرو... می چرخند. بین دو کوه سعی می کنند. همه این کارها را بت
پرستها هم انجام می دادند. توسل به معصومین و درخواست حاجت از آنان
دو نوع است : یک. اعتقاد به این که آنان مستقل و بدون استمداد
از خداوند، قادر به بر آوردن حاجات هستند . چنین اعتقادی کفر و شرک
است. و کسی از شیعیان چنین اعتقادی ندارد. دوم. توسل جستن به ارواح
مطهر معصومین با این عقیده که آنان برگزیده گان خداوند و مقرب درگاه
الهی هستند که می توانند شفیع بندگان خداوند شوند . توسل به چنین
ارواح پاکي نه تنها منع نشده بلکه در قرآن به آن سفارش شده است .^۲
یعقوب پیامبر ﷺ به درخواست فرزندانش که به او توسل جسته از وی
خواستند برایشان طلب استغفار کند، گفت: «سوف استغفر لکم ربی ؛ به
زودی برایتان استغفار می کنم.»^۳ و فرمود: شما خطای دیگری مرتکب شدید
که مرا واسطه قرار دادید.^۴

۱. مائده: ۳۵

۲- وابتغوا الیه الوسیله.

۳. یوسف: ۹۸

۴ - مصباح المنیر، آیه الله مشکینی، ص ۲۸-۳۰.

۱۳۱

رهیافت

عتبی می گوید : نزد قبر رسول خدا ﷺ بودم. عرب بیابان گردی آمد کنار قبر پیامبر ﷺ و گفت: «السلام عليك وآیه ولوانهم اذظلموا...» (راخواند. آنگاه گفت: جانم فدای قبری که تو ساکن آن هستی . سپس بازگشت. چشمانم سنگین شد. پیامبر ﷺ را در خواب دیدم. فرمود: عتبی دنبال اعرابی برو و به او بشارت بده که خداوند گناهانش را آمرزید^۲

زیارت اهل بقیع

پیغمبر ﷺ فرمود: «اهل قبور را زیارت کنید ، شما را به یاد آخرت می اندازد.»^۳

زیارت قبور علما، شهداء و بزرگان آثاری دارد . مانند: عبرت گرفتن و درس آموختن، توجه به عالم آخرت، احترام و زنده نگهداشتن یاد و خاطره آنان.

امام صادق علیه السلام فرمود: «پیامبر ﷺ شب هنگام به بقیع می آمد و برای اهل بقیع دعا می کرد.»^۴

امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: «کسی که قادر به زیارت ما نیست، مومنان صالح را زیارت کند، ثواب زیارت ما برایش نوشته می شود.»^۵

۳. بیت الاحزان، در محدوده قبور امامان به سمت قبله ، نرسیده به غسل خانه، محلی به نام «بیت الاحزان» یا «قبة الحزن» وجود داشته است. امیر مؤمنان علیه السلام خیمه‌ای به پا داشته بود که حضرت زهرا پس از

۱. نساء: ۶۴.

۲ - المجمعوع، محیی الدین نبوی، ج ۸، ص ۲۷۴.

۳ - زوروا القبور فإنها تذكركم الآخرة. نهج الفصاحة، ص ۵۱۱ ح ۱۷۰۷.

۴ - وفاء الوفاء ، ج ۳، ص ۸۹۰.

۵ - المزار، ص ۱۸۵.

رحلت رسول خدا ﷺ به همراه حسنین به آنجا می آمد و پس از گریه های طولانی به خانه اش باز می گشت.^۱ بعدها در آن مکان مسجدی ساخته بودند.^۲

۴. مدفونین در بقیع ، در بقیع بزرگان ، مومنان ، نیکان ، شهیدان ، فقیهان و اولیای الهی آرمیده اند که تقدیر و احترام وزنده نگهداشتن یاد و خاطره آنان بر هر مسلمانی لازم است. این بزرگان ، تاریخ عینی اسلام و واسطه بین ما و خدا هستند. و امید به شفاعت آنان داریم. هر چند عده ای خشک مغز می کوشند با محو آثار و قبور این عزیزان ، آنان را از خاطره ها حذف کنند. و به فراموشی بسپارند.

۱. فاطمه بنت اسد، همسر ابوطالب و مادر امیرمؤمنان علیه السلام، قبرش در سمت راست قبور امامان علیهم السلام قرار دارد. از افتخارات ایشان به دنیا آوردن علی علیه السلام در داخل کعبه بود. او به پیامبر خدا صلی الله علیه و آله خیلی نیکی می کرد. محبوب رسول خدا صلی الله علیه و آله بود. وقتی از دنیا رفت، پیامبر صلی الله علیه و آله او را در پیراهن خودش کفن نمود و در قبر وی خوابید. وقتی علت را پرسیدند فرمود: بعد از ابوطالب کسی به مانند فاطمه بنت اسد به من نیکی و محبت نکرد^۳

۲. عباس بن عبدالمطلب ، قبر وی در مقابل قبور امامان علیهم السلام قرار گرفته است. او سقایة الحاج^۴ و مورد علاقه رسول خدا صلی الله علیه و آله و از حامیان امیرمؤمنان علیه السلام به شمار می رفت. در سن ۸۸ سالگی در خلافت عثمان بدرود حیات گفت.

۳. ام البنین، فاطمه دختر حزام از قبیله کلاب (معروف به ام البنین)، از خانواده ای اصیل و شجاع و از شعراء فصیح به شمار می رفت.

۱۳۲

رهیافت

۱ - بحارالانوار ، ج ۴۳ ، ص ۱۷۷.

۲ - فصلنامه میقات ، ش ۲ ، ص ۱۲۳.

۳. اسد الغابه ، ج ۵ ، ص ۵۱۸.

۴ - ر.ک. توبه : ۱۹.

۱۳۳

رهیافت

امیرمؤمنان علیه السلام از این بانوی بزرگوار چهار فرزند به نامهای : ابوالفضل العباس، عبدالله، جعفر و عثمان داشت که همگی در کربلا به شهادت رسیدند.^۱ قبر ام البنین، سمت چپ درب ورودی بقیع در کنار عمه های رسول خدا صلی الله علیه و آله است.

۴. عمه های رسول خدا صلی الله علیه و آله به نام صفیه و عاتکه، در کنار قبر ام البنین قرار دارند.

۵. دختران ربیبه پیامبر صلی الله علیه و آله، سه تن از دختران هاله خواهر خدیجه کبری به نامهای: رقیه، ام کلثوم و زینب، به علت مرگ پدر و مادرشان، در خانه پیامبر صلی الله علیه و آله بزرگ شدند، (این گونه فرزندان را ربیبه می نامند).^۲

۶. همسران رسول خدا صلی الله علیه و آله، یازده تن به نامهای: زینب، ریحانه، ماریه قبطیه، زینب، ام حبیبه، حفصه (دختر عمر)، سوده، عایشه (دختر ابوبکر)، جویریة، ام سلمه و صفیه. در بقیع کنار یکدیگر مدفونند.

۷. عبدالله بن جعفر. وی فرزند جعفر طیار (که در جنگ موته به شهادت رسید و خداوند در عوض دو دست قطع شده اش دو بال به وی عطا کرد)، همسر زینب کبری، محبوب پیامبر صلی الله علیه و آله و دریای سخاوت بود. به علت کهولت سن یا نابینایی، نتوانست در کربلا شرکت کند. ولی دو فرزندش در رکاب امام حسین علیه السلام به شهادت رسیدند. در سن ۹۰ یا ۹۲ سالگی رحلت کرد و بقولی در حادثه حره (سال ۶۳ ه. ق) به شهادت رسید.^۳

۸. عقیل بن ایطال، بیست سال بزرگتر از برادرش امیرمؤمنان علی علیه السلام بود. محبوب پیامبر صلی الله علیه و آله و از نسب شناسان به شمار می رفت. مورد اعتماد امام علی علیه السلام بود و اخبار توطئه های دشمن را به وی می رساند. به او لقب ابوالشهداء (پدر شهیدان) داده بودند. چون دوازده نفر از فرزندان وی

۱ - اعیان الشیعه، ج ۸، ص ۳۸۸.

۲ - الصحیح فی سیره النبی (ص)، جعفر مرتضی عاملی، ج ۱، ص ۱۲۲-۱۲۳، قم ۱۴۰۳ ه. ق.

۳. مروج الذهب، ج ۳، ص ۷۰.

۱۳۴

رہیافت

از جمله مسلم در رکاب امام حسین علیه السلام به شہادت رسیدند. در سال ۵۰ ه.ق در مدینہ وفات یافت.^۱

۹. مالک بن انس ، (۹۳-۱۷۹ ه) ، امام فرقه مالکی از اہل سنت است. وی در سن پیری در مدینہ سوار مرکب ن می شد و می گفت: در شہری کہ پیکر رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم در آن دفن است ، سوار مرکب نخواہم شد. مالک بہ مردم سفارش می کرد: بہ هنگام دعا کردن رو بہ قبر پیامبر صلی اللہ علیہ وسلم بایستند و از وی طلب شفاعت کنند .^۲ قبرش نزدیک قبر نافع است.

۱۰. نافع بن عبد الرحمن در سال ۷۰ ه.ق در اصفہان متولد شد و در سال ۱۶۹ ه.ق در مدینہ وفات کرد. امام اہل مدینہ و یکی از قراء سبعہ بہ شمار می رفت.

احتمال دیگر آن کہ نافع ، غلام عبد اللہ عمر باشد. وی نیز از فقیہان عصر خویش بود.^۳

۱۱. ابراہیم فرزند رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم، در ذی الحجہ سال ہشتم ہ ق. متولد شد. مادرش ماریہ قبظیہ (ہدیہ حاکم مصر بہ پیامبر صلی اللہ علیہ وسلم)، و محل تولدش مشربہ ام ابراہیم بود . ابراہیم در سن ۱۶ یا ۱۸ ماہگی از دنیا رفت.^۴

۱۲. شہداء حرّہ. دو سال پس از واقعہ کربلا، یزید برای سرکوبی قیام مردم مدینہ، سپاہی بہ فرماندہی مسلم بن عقبہ (در سال ۶۳ ه.ق) روانہ مدینہ کرد. وی از شرق مدینہ بہ نامحرّہ راقم ، بہ مدینہ حملہ برد. شہر را تصرف کرد و متجاوز از چہار ہزار نفر را بہ شہادت رساند . وبہ مدت

۱- فصلنامہ میقات ، ش ۱۶، ص ۶۱-۸۰.

۲- فصلنامہ میقات ، ش ۱۹، ص ۹۸.

۳- همان.

۴- اسد الغابہ ، ج ۱، ص ۲۸.

۱۳۵

رهیافت

سه روز، مال و جان و نوامیس مردم مسلمان را برای سربازانش مباح کرد. آنان مردم را می‌کشتند و اموالشان را غارت می‌کردند. و به حرم رسول خدا ﷺ بی‌حرمتی روا می‌داشتند.^۱ تعدادی از شهداء در بقیع به خاک سپرده شدند.

۱۴. اسماعیل فرزند امام صادق علیه السلام از پدر (در سال ۵۱۳۳ ه.ق)، رحلت کرده است. او محبوب پدر بود. قبرش به فاصله کمی بعد از قبور شهداء حره به صورت نامشخص قرار دارد. فرقه اسماعیلیه مرگ اسماعیل را انکار کردند و معتقد به امامت وی شدند.

۱۴. عثمان بن مظعون. قبری که در آخر بقیع قرار گرفته و اطراف آن سیمان کاری شده به گفته اهل سنت منسوب به عثمان بن عفان (خلیفه سوم) و طبق نقل شیعه مربوط به عثمان بن مظعون، صحابی پیامبر صلی الله علیه و آله، مردی زاهد، عابد و نخستین مهاجر، می‌باشد.^۲

۱۵. حلیمه سعدیه مادر رضاعی پیامبر صلی الله علیه و آله، دختر عبدالله از طائفه بنی سعد، بانویی پاک، خوش بیان، باکمال، مهربان و با صداقت بود که از میان ۴۶۰ زن برجسته قریش، افتخار دایگی (مادر رضاعی بودن) پیامبر صلی الله علیه و آله را که مادرش را در ۴ ماهگی از دست داده بود پیدا کرد. به برکت رسول خدا صلی الله علیه و آله سینه راست وی که شیر نداشت پرشیر شد و برکت به خانه اش آمد. به مدت پنج سال پیامبر صلی الله علیه و آله را در دامن خود بزرگ کرد. در جنگ طائف (سال هشتم ه.ق) با جمعی از طائفه بنی سعد اسیر شد. پیامبر صلی الله علیه و آله او را آزاد ساخت و به پاس این محبت، طائفه بنی سعد مسلمان شدند.^۳

۱- کامل، بان اثیر، ج ۴، ص ۱۱۲.

۲- همان.

۳- فروغ ابدیت، ج ۲، ص ۷۵۴.

۱۶. آیت الله عمری، رهبر شیعیان عربستان که در سن نودسالگی رحلت کرد. عالمی که ۴۵ سال عمرش را در زندانهای آل سعود سپری نمود. قبرش در آخربقیع بافاصله از قبر حلیمه سعیدیه می باشد.

گفتار چهارم: مساجد و مشاهد

محمد آقا: آیا در مدینه جای دیگری به لحاظ قداست و تاریخی وجود دارد؟

حاج آقا: در مدینه منوره بیش از پنجاه مسجد و مشهد در تاریخ ثبت شده که رسول خدا ﷺ در آنجا به نماز یابہ دعا ایستاده و یا معجزه ای رخ داده و یا استراحت نموده و یا قرآن نازل شده که به جز تعداد اندکی همه به فتوای وهابی‌ه‌ای متحجر، خراب شده و نابود گشته است. بویژه اماکنی که به امیرمومنان علیه السلام منتسب است. و حال آن که این اماکن ترجمان آیات قرآن هستند و ما را به سنتهای الهی، جنگهای تحمیلی، معجزات پیامبر صلی الله علیه و آله، فداکاری‌های علی علیه السلام، الگوها و دهها خاطره تلخ و شیرین رهنمون می‌شوند. آثار باستانی نیستند. بلکه تاریخ و نماد اسلامند. آثار عینی هستند که بر خلاف آثار خطی کمتر مورد تردید قرار می‌گیرند. حفظ آنها جزء ضروریات است. تا در طول تاریخ به فراموشی سپرده نشوند. هر چند عده‌ای که تاب دیدن حقایق و یا فهم آن را ندارند به تخریب و نابودی این اماکن و آثار اسلام پرداخته‌اند.

۱۳۶

رهیافت

قرآن می‌فرماید آثار به‌جای مانده از موسی علیه السلام مانند: عصا، زره، کفش والواح مقدس که در صندوق (تابوت) قرار داشت موجب دلگرمی و تثبیت اعتقادات بنی اسرائیل بود.^۱

امام صادق علیه السلام در فضیلت برخی از این مشاهد فرمود: زیارت مساجد ومشاهدی چون: مسجد قباء، مشربه ام ابراهیم، مسجد فضیخ، قبور شهداء (احد)، مسجد احزاب (=مسجد فتح) را هرگز ترک نکن.^۲

۱۳۷

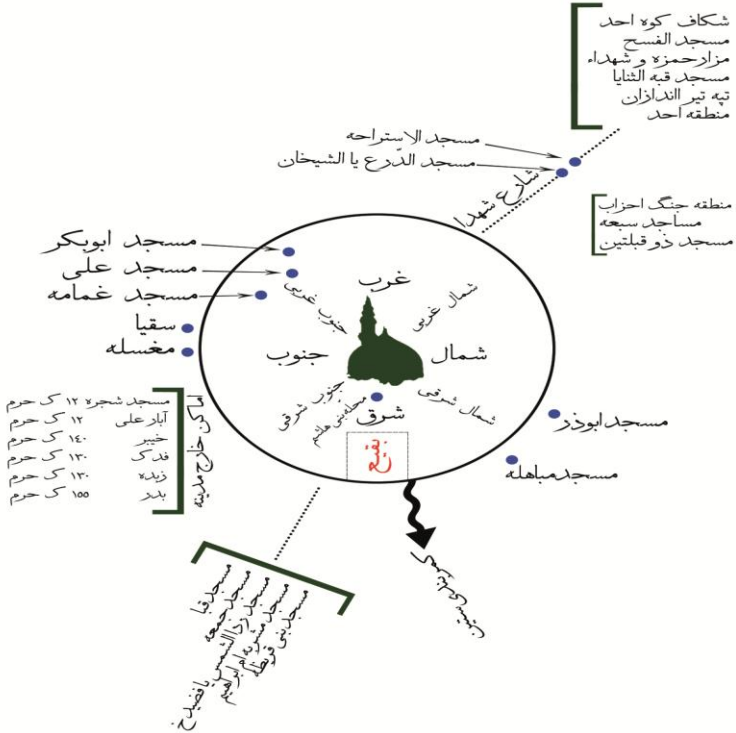
رهیافت

۱ - وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُم إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ. (نقره: ۲۴۸)

۲ - لَا تَدْعُ إِيَّانَ الْمَشَاهِدِ كُلِّهَا مَسْجِدَ قَبَاءَ فَإِنَّهُ الْمَسْجِدُ الَّذِي أُسِّسَ عَلَيْهِ التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ وَمَشْرَبَةُ أُمِّ إِبْرَاهِيمَ وَمَسْجِدِ الْفَضِيحِ وَقُبُورِ الشَّهَدَاءِ وَمَسْجِدِ الْأَحْزَابِ وَهُوَ مَسْجِدُ الْفَتْحِ (كافي، ج ۴، ص ۵۶۰).

نقشه تقریبی مساجد و اماکن مدینه

۱۳۸

رهیافت

یک. مساجد اطراف حرم (جنوب غربی)

۱. مسجد غمامه (یامصلی)، با سنگ‌های خاکستری رنگ در پانصد متری جنوب غربی مسجد النبی ﷺ، حکایت از بزرگی و جایگاه والای پیامبر نزد خدا دارد. پیامبر ﷺ در این مکان نماز عید فطر و قربان برگزار کرده است. و چون به هنگام نماز و دعای پیامبر ﷺ، ابری بر سر

نمازگزاران سایه افکند، مسجد غمامه (ابر) نامیده شده است.^۱ به روایتی دیگر پیامبر ﷺ در این محل نماز استقساء (طلب باران) نیز خوانده است.^۲

مسجد غمامه سمت چپ

۲. مسجد ابوبکر در نزدیکی مسجد غمامه، قرار گرفته که می‌گویند: محل نماز عید ابوبکر در زمان خلافتش بوده است.^۳
۳. مسجد علی رضی الله عنه با فاصله دورتری (حدود ۱۰۰ متری) در شمال غمامه قرار گرفته است. طبق برخی روایات در زمان محاصره عثمان توسط انقلابیون، آن حضرت نماز عید را در این مکان به جای آورده است.^۴
۴. مسجد فاطمه رضی الله عنها در کنار مسجد علی رضی الله عنه وجود داشت که در طرح توسعه تخریب شده.
۵. مسجد سقیاء، کمی بالاتر از مسجد غمامه داخل محوطه راه آهن، ۹۰ متر مساحت. سقیاء، نام چاهی که پیامبر ﷺ از آن وضو ساخته و برای

۱- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۴۹.

۲- همان، ص ۱۵۲.

۳- مدینه شناسی، ص ۲۰۹.

۴- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۲۱۳.

۱۳۹

رهیافت

۱۴۰

رهیافت

مردم مدینه از خدا خیر و برکت خواسته است . آن حضرت در کنار این چاه به هنگام عزیمت نیروها به جنگ بدر، از آنان سان دیده است.^۱
۶. مسجد مغسله (یا مغسله) یا بنی نجار، طایفه بنی دینار بن نجار از قبیل خزرج، داخل باغ، پشت مقر دارالرعیه، شارع عنبریه (عمر بن خطاب).
روایت شده رسول خدا ﷺ در این مسجد بسیار نماز خوانده است. مغسله نام باغ است.^۲

دو. مساجد اطراف حرم (شمال شرقی)

۷. مسجد اباذر (یا سجده)، در تقاطع خیابان ابو ذر و ستین ، پانصد متری شمال حرم قرار دارد.

پیامبر ﷺ در این مکان سجده طولانی کرد ، وقتی از وی علت را پرسیدند ؟ فرمود: «جبرئیل بر من نازل شد و بشارت داد : خداوند عزوجل می گوید: کسی که بر تو صلوات بفرستد من بر او درود می فرستم و کسی که بر تو سلام کند، من بر او سلام می دهم.»^۳

۸. مسجد مباحله یا الاجابه ، در شمال قبرستان بقیع ، شارع ستین حدود پانصد متری شرق حرم پیامبر ﷺ قرار دارد. در بازسازی اخیر، به بنو معاویه تغییر نام یافت . به نام طایفه بنو معاویه بن مالک از طوایف اوس (که در این محل زندگی می کردند).

در نامگذاری الاجابه از اهل سنت چنین روایت شده : «روزی رسول گرامی ﷺ به این مکان آمد، دو رکعت نماز خواند و سه حاجت از خدا طلب

۱ - در سننامه مکه و مدینه، ص ۱۴۳.

۲ - همان، ص ۱۴۴.

۳ - وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۸۵۱.

کرد: ۱- امت اسلامی به قحطی دچار نشوند . ۲- دشمنان اسلام بر امت اسلامی مسلط نگردند ۳- مسلمانان با یکدیگر اختلاف نکنند.»
خداوند تنها دو خواسته نخست را اجابت کرد.^۱

وعلت نامگذاری به مباحله ، مشهور آن است که قرار مباحله بین پیامبر ﷺ و مسیحیان نجران در این مکان بوده است. مباحله یعنی نفرین کردن دو نفر به یکدیگر.

این مسجد یادآور عظمت و جایگاه رفیع پیامبر ﷺ و اهل بیت او نزد خداوند دارد.

در سال نهم هجری ، هیأتی از مسیحیان نجران خدمت پیامبر ﷺ رسیدند. و از عیسی بن مریم پرسیدند. آیه ۵۹ آل عمران «ان مثل عیسی عندالله کمثل آدم...» در پاسخ آنان نازل شد. ولی ایمان نیاوردند. پیامبر ﷺ در خواست مباحله کرد. آنان مهلت خواسته و گفتند: اگر محمد با اهل بیت خویش آمد با او مباحله ره می کنیم، ولی اگر با اصحابش آمد مباحله می کنیم. صبح روز مباحله (۲۴ ذی حجة سال نهم ه ق)^۲ پیامبر ﷺ در حالی که دست حسن و حسین را گرفته و علی علیه السلام پشت سر او و فاطمه علیها السلام پشت سر آن حضرت، در محل حاضر شدند. اسقف نجران وقتی چنین دید به مسیحیان گفت: «من چهره ای را می بینم که اگر از خداوند بخواهند که کوه را از جای برکند ، دعایشان مستجاب می شود. با آنان مباحله نکنید که هلاک خواهید شد و تا روز قیامت احدی از مسیحیان در روی زمین باقی نخواهد ماند.»^۳ آیه ۶۱ آل عمران پیرامون مباحله است.^۴

۱- صحیح مسلم به شرح نووی، جزء ۱۸، ص ۱۴.

۲- فروع ابدیت، جعفر سبحان، ص ۹۱۰-۹۱۹.

۳- تفسیر المیزان، ج ۳، ص ۲۲۸-۲۳۲.

۴- «فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَآبَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكٰذِبِينَ (آل عمران: ۶۱)»

۱۴۱

رهیافت

مرحوم مجلسی رحمته الله می گوید: از جمله مساجدی که نماز و دعا در آن سفارش شده مسجد مباحله می باشد.^۱

سه منطقه احد (شمال شرقی)

۱۴۲

رهیافت

۹. محل جنگ احد. رشته کوه احد به طول ۶ کیلومتر در ناحیه شمالی مدینه با فاصله ۶ کیلومتری حرم مطهر، خاطره جنگ احد را به یادگار دارد. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: الله اکبر، احد، کوهی است که ما را دوست می دارد و ما او را دوست می داریم.^۲ لشکر اسلام به تعداد هفتصد نفر، صدزره، صدنیزه و دو اسب به فرماندهی رسول خدا صلی الله علیه و آله، با لشکر مشرکان به تعداد سه هزار نفر، هفتصدزره، هفتصد نیزه و دو بیست اسب به فرماندهی ابوسفیان که قصد حمله به مدینه را داشت در دامنه احد رو به رو شد حدود ۲۴ آیه (آل عمران آیه ۱۲۱-۱۷۶ و نساء آیه ۷۹ و ۱۰۴ و نحل آیه ۱۲۶)، پیامون جنگ احد نازل شده است. از جمله آیه ۱۲۱ آل عمران: و هنگامی که سحرگهان از نزد خانوادهات بیرون شدی تا مومنان را برای نبرد سازماندهی کنی. و خداوند شنوای داناست.^۳

اتفاقاتی که در جنگ احد افتاد

۱. هنگام اعزام به جبهه احد، تعداد مسلمانان هزار نفر بودند. ولی سیصد نفر به فرماندهی عبدالله بن ابی منافق از میان راه بازگشتند

۱- بحار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۵.

۲- معجم الکبیر، ج ۷، ص ۹۰، ج ۶۴۶۹.

۳- و إِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (آل عمران ۱۲۱).

۱۴۳

رهیافت

۲. پیامبر ﷺ نیروها را در دامنه کوه احد آرایش داد و پنجاه تیر انداز به فرماندهی عبدالله بن جبیر ، بر جبل الرماة (کوه تیر اندازان - تپه روبروی قبر حضرت حمزه) - جهت مواظبت بر تنگه وراه نفوذ دشمن مستقر کرد. ولی با طلوعه پیروزی مسلمانان بر مشرکان، اکثر تیر اندازان با رها کردن سنگر خود، به خالد بن ولید فرمانده ۲۰۰ سواره نظام مشرکان که کمین گرفته بود ، فرصت دادند. او به عبدالله و ده نفر از تیراندازان باقیمانده حمله برد و با به شهادت رساندن آنان ، مسلمانان را دور زده به محاصره در آورد. آیه ۱۵۲ سوره آل عمران به این واقعه اشاره دارد: و قطعاً خداوند وعده ی خود را (مبنی بر پیروزی شما در جنگ احد) محقق گرداند، زیرا که دشمن را با خواست او می کشتید تا آنکه سست شدید و در کار (جنگ و تقسیم غنائم) به نزاع پرداختید و از (دستور پیامبر) نافرمانی کردید....^۱

۳. در این محاصره بیش از هفتاد نفر از مسلمانان شهید و به همین تعداد زخمی شدند و بقیه نیز جز اندکی از صحنه نبرد به کوه فرار کردند و به کسی توجه رهی کردند.^۲ تعداد کشته ای دشمن را ۲۲ تا ۲۸ نفر گفته اند.

۴. شایعه کشته شدن رسول خدا ﷺ بر فرار مسلمانان بیشتر دامن زد.^۳ تنها اندکی از یاران پیامبر مانند امیر مؤمنان علیؑ، ابودجانة و خانمی به نام ام عماره (نسیبه) باقی ماندند. و از پیامبر ﷺ دفاع کردند.

۵. امیر مؤمنان علیؑ، به دفاع از پیامبر ص گروههای دشمن را عقب می راند. بیش از هفتاد زخم بر پیکرش نشست . این فداکاری را هاتف غیبی چنین اعلان کرد: «لا سيف الا ذوالفقار لافتي الا على»^۴

۱ - وَ لَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعَدَهُ إِذْ تَحُسُّوهُمُ لِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا قُتِلْتُمْ
عمران: ۱۵۲.

۲ - إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَلَوْنَ عَلَيَّ أَحَدًا آل عمران: ۱۵۳.

۳ - أَفَأَيْنَ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ آل عمران: ۱۴۴.

۴ - کافی ، ج ۲ ، ص ۱۵۲.

۱۴۴

رهیافت

۶. دندان پیامبر خدا شکست. پیشانیش مجروح شد. وقتی خبر به حضرت فاطمه علیها السلام رسید خود را به احد رساند. وقتی پدر را مجروح دید، ناله سرداد و خونها را از چهره پیامبر صلی الله علیه و آله شست و فرمود: «خداوند خشم گیرد بر کسی که صورت رسول خدا را مجروح ساخته است.» به پیامبر گفته شد آیا آنان را نفرین می کنی؟ فرمود: «اللَّهُمَّ اهد قومی؛ خدایا قوم مرا هدایت کن.»

۷. شهادت حنظله غسیل الملائکه، جوان ۲۴ ساله ای که شب عروسیش را با اجازه رسول خدا صلی الله علیه و آله در خانه مانده بود و سحرگهان بدون صرف وقت برای غسل، خود را به جبهه رساند. در همان آغاز حمله شهید شد.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «دیدم فرشتگان حنظله را غسل می دادند.»
آیه ۶۲ سوره نور «مؤمنان واقعی کسانی هستند که ایمان به خدا و رسولش آورده اند و هنگامی که در کار مهمی با او باشند بدون اجازه او بجایی نمی روند...» در مورد این شهیدنازل شده است.

۸. ابوسفیان دست به جنگ نرم زد. فریاد زد: اعل هبل اعل هبل (زنده بادبت هبل). پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: پاسخ دهید: الله اعلی واجل. ابوسفیان گفت: ان لنا عزا ولا عزا لكم (ما بت عزا داریم و شما ندارید). پیامبر صلی الله علیه و آله پاسخ داد: الله مولانا ولا مولا لكم (خدا مولای ماست و شما مولا ندارید).

۱ - إِيْمَانُ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ (نور: ۶۲)

۹. شهادت حضرت حمزه

از شهیدان جنگ احد ، حمزه، مصعب، عبدالله بن حش ، حنظله غسیل الملائکه ، ابودجانه و که سید آنان حضرت حمزه عموی پیامبر ﷺ بود.

حمزه که لقب سید الشهداء را از جانب پیامبر ﷺ گرفت، در سن ۵۹ سالگی با حال روزه، توسط وحشی - غلام هند همسر ابوسفیان و به تحریک او - به شهادت رسید. هند دستور داد جسد حمزه را مثله و قطعه قطعه کرده جگر آن حضرت را به دندان گرفته اما نتوانست آن را فرو برد. بدین سبب «هند جگر خوار» لقب گرفت. بطحیر ﷺ تصمیع گرفت مقابله بمثل کند. وای خدا وی را دعوت به صبر کرد^۱.

خبر شهادت حمزه برای پیامبر ﷺ بسیار ناگوار بود. آن حضرت فرمود: جبرئیل به من خبر داد : در هفت آسمان نوشته شده است : «حمزة بن عبدالمطلب اسدالله و اسد رسوله.»

آنگاه پیامبر ﷺ عبای خویش را روی جنازه حمزه کشید و با هر شهیدی بروی نیز نماز خواند تا به هفتاد بار رسید . وی را با عبدالله بن حش (خواهر زاده اش) در یک قبر گذاشت و سایر شهداء را نیز در

۱- وَإِنْ عَاقِبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوِّقْتُمْ بِهِ وَ لَنْ صَبْرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ (نحل: ۱۲۶)

۱۴۵

رهیافت

همان میدان نبرد به خاک سپردند. مسجدی به نام حمزه وجود داشته که بازسازی شده است.

فضیلت زیارت حضرت حمزه

۱۴۶

رہیافت

پیامبر ﷺ فرمود: «هرکس مرا زیارت کند و عمویم حمزه را زیارت نکند، به من جفا کرده است.»^۱

رسول خدا ﷺ به زیارت حمزه و شهداء اهتمام می‌ورزید. و نقل شده فاطمه زهرا رضی اللہ عنہا پس از رحلت پیامبر ﷺ، روزهای دوشنبه و پنجشنبه به زیارت شهداء احد و حضرت حمزه می‌رفت.^۲

مانور حمراء الاسد

اهوسفیان در حال بازگشت از احدبه مکه، تصمیم گرفت باز گردد و کار مسلمانان را تمام کند. پیامبر ﷺ صبحگاهان پس از نماز، مسلمانها را برای تعقیب دشمن فرا خواند و فرمود: جز کسانی که در احد حضور داشته کسی با ما همراه نشود. آن حضرت بانبروهایی که بیشترشان مجروح بودند به تعقیب دشمن پرداخته در منطقه حمراء الاسد ۲۰ کیلومتری مدینه اردو زدند و شبانه در بیابان پراکنده شده و آتش افروختند. مشرکان که تصور می‌کردند سپاه عظیم خشمگینی در تعقیبشان است سراسیمه راه مکه را پیش گرفتند و گریختند. لشکر اسلام با سه روز توقف در منطقه حمراء

۱- من زارنی ولم یزرعمی حمزة فقد جفانی. (بحار، ج ۱۰، ص ۴۴۲).

۲- ادعیه و آداب حرمین، حوزه نمایندگی حج، مشعر ۱۳۷۷، ص ۲۵۲.

الاسد به مدینه باز گشت . آیاتی در مورد جنگ حمراء الاسدنازل شده است.^۱

۱۱. مسجد الدرع یا الشیخان، در خیابان شهداء. رسول خدا ﷺ به هنگام رفتن به سوی جبهه احد ، شب قبل از نبرد، در کنار منزل یک پیر مرد و پیرزن یهودی بیتوته کرد و نماز عصر و نماز عشاء و صبح را در آنجا خواند. بدین جهت مسجد شیخان (دوپیر) نام گرفت. و چون به هنگام نماز، ذره از تن بیرون آورد، مسجد الدرع (ذره) نامیده شد.^۲

۱۲. مسجد الاستراحه در خیابان شهداء. پیامبر ﷺ پس از بازگشت از احد در این مکان استراحت کرده است.^۳

۱۳. مسجد الفسح، چسبید به کوه احد. پیامبر ﷺ نماز ظهر و عصر روز نبرد را در این مکان خوانده است . آیه ۱۱ سوره مجادله در مورد فسح (جاباز کردن)، در اینجنازل شده است.^۴ رزمندگان از خستگی در این محل به استراحت پرداخته و برای دیگران جا باز نمی کردند.^۵

۱۴. مسجد قبه الثنایا، کمی پایین تر از مسجد فسح ، محل شکسته شدن دندان ثنایای پیامبر ﷺ بوده که تخریب شده است . شاهدان عینی گویند: پس از تخریب، زمین آن فرو می رفت و گودالی ایجاد می شد. سرانجام جای آن را بتون ریخته و آسفالت کردند^۶

۱۵. شکاف کوه احد، مکانی است که پیامبر ﷺ برای مداوای جراحت به آنجا پناه بردند. خاک آن بوی عطر میدهد. گفته حاج آقای عسگری،

۱ - الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (آل عمران: ۱۷۴) و آیات ۱۷۳ و ۱۳۹ و ۱۱۴ آل عمران و ۱۰۴ انساء.

۲ - درسنامه اماکن مذهبی مکه و مدینه، ص ۱۵۰.

۳ - همان، ص ۱۵۰.

۴ - إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا (مجادله: ۱۱).

۵ - همان، ص ۱۵۲.

۶ - همان، ص ۱۵۲.

۱۴۷

رهیافت

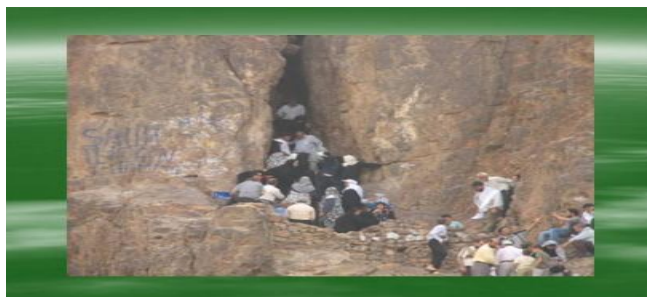

۱۴۸

رهیافت

مسئول وقت فرهنگی بعثه مقام معظم رهبری ، حکام سعودی برای از بین بردن این اعجاز پیامبر ﷺ، ابتدار این مکان قیر ریختند . ولی بوی عطر محمدی از بین نرفت . سپس پهن گوسفند ریختند ولی به مقصود نرسیدند. سرانجام جلوی آن را بادیوار سیمانی گرفته و داخل آن را بتون ریخته تا کسی به آنجا تردد نکند^۱

شکاف کوه احد

چهار. منطقه احزاب یا خندق (شمال شرقی)

۱۶. جنگ احزاب در شمال شرقی مدینه رخ داد . مشرکان مکه که تاب دیدن رشد اسلام را نداشتند با همکاری همه احزاب و گروههای معاند-درسال پنجم هجری- با ده هزار جنگجو به فرماندهی ابوسفیان به مدینه لشکر کشیدند تا کار اسلام را تمام کنند. کل نیروهای مسلمان سه هزار نفر بودند.

مسلمانان در جنگ احزاب با شرایط سختی روبه رو بودند. از بیرون در محاصره لشکر احزاب و از داخل با جبهه یهودیان و منافقان و خشکسالی رو به رو بودند. قرآن در سوره احزاب آیه ۱۰ حالت مسلمانان را چنین ترسیم می کند:

۱ - قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَ مَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ... (آل عمران: ۱۱۸)

«آن گاه که دشمن از سمت بالا و پایین بر شما تاختند ، چشمها از ترس خیره شد و جانها به گلوگاه رسیده بود و به خدا گمانهای گوناگون می‌پردیدی.»^۱

۱۴۹

رهیافت

برخی اتفاقات جنگ احزاب

۱. پیامبر ﷺ با مشاوره سلمان دستور داد نقاط آسیب پذیر (بین کوه سلح و ذباب به سمت احد) را خندقی به طول ۶ کیلومتر حفر کنند تا مانع ورود دشمن به شهر شوند . سلمان در حفر خندق مفتخر به مدال «سلمان مَآهَلِ الْبیت» از زبان پیامبر ﷺ گشت.^۲ لشکر قریش پشت خندق زمین گیر شد.

۲. جنگ احزاب نشان از فداکاری امی‌مومنان ﷺ دارد. عمرو بن عبدود جنگجوی پرآوازه عرب با تنی چند، از خندق عبور کرده که به دست امیر مؤمنان ﷺ کشته شدند.

۳. پیامبر ﷺ به علی ﷺ بشارت داد: «اگر عمل امروز تو با تمام اعمال امت محمد (ص) مقایسه شود، عمل تو بر آنها برتری دارد.»^۳

همچنین فرمود: «هلاکت عمر و به دست علی ﷺ، افضل از عبادت انس و جن است.»^۴ پس از کشته شدن عمرو، رُعبی در دل دشمنان افتاد و پشت آنان را شکست.

۱ - إِذْ جَاءَوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ يَا اللَّهُ الظُّنُونًا (احزاب/۱۰) همچنین آیات ۱۲ تا ۲۵ احزاب ، ۲۱۶ بقره و ۱۱ سوره ص مربوط به جنگ احزاب است.
۲ - سیره ابن هشام ، ج ۳ ، ص ۲۳۵ . (سلمن از خانواده مآهل بیت است).
۳ - لَوْ وَزِنَ الْيَوْمَ عَمَلُكَ بِعَمَلِ جَمِيعِ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ لَرَجَحَ عَمَلُكَ عَلَى عَمَلِهِمْ (بحار الانوار، ج ۲۰، ص ۲۱۶).
۴ - سیره حلبیه ، ج ۲ ، ص ۳۲۰.

۱۵۰

رهیافت

۴. طوفانی از جانب خدا ، لشکرگاه کفار را درهم نوردید ^۱ سرانجام لشکر احزاب پس از قریب یک ماه محاصره مدینه، با شکست ذلت بار و بدون هیچ دست آوردی به مکه بازگشت.^۲

در این منطقه هفت مسجد به نام مسجد فتح ، سلمان ، علی علیه السلام، فاطمه علیها السلام، ابوبکر، عمر، و عثمان بوده که تنها مسجد فتح و سلمان و علی علیه السلام با درب بسته باقی مانده و آنها نیز در معرض تخریبند . در مقابل مسجد بزرگی به نام مسجد خندق ساخته شده است.

۱۷. مسجد فتح بر فراز کوه سلح قرار دارد . شاید مقرر فرماندهی کل قوا بوده است . گفته شده ، پیامبر صلی الله علیه و آله نمازهای یومیه خویش را در این محل گزارده و برای پیروزی مسلمانان دعا کرده و خبر فتح و پیروزی لشکر اسلام در همین مکان به آن حضرت رسیده است

مرحوم مجلسی رحمته الله علیه می گوید : مستحب است دو رکعت نماز در این مسجد خوانده شود.^۳

مسجد فتح

۱ - فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا (احزاب:۹).
۲ - وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا (احزاب:۲۵).
۳ - بحار، ج ۹۷، ص ۲۲۴.

۱۸. مسجد سلمان، در دامنه مسجد فتح، مسجدی قدیمی به طول ۸/۵ و عرض ۷ متر قرار دارد و در حال تخریب. به گفته مرحوم مجلسی رحمته الله علیه، خواندن دو رکعت نماز در آن، وارد شده است.^۱

۱۹ و ۲۰. مسجد علی رضی الله عنه به موازی مسجد فتح، بر فراز کوه بوده است. و نیز داخل پارک، نرسیده به مسجد علی رضی الله عنه چهار دیواری بدون سقف (به طول ۷/۵ متر و عرض ۲/۵ متر) به نام فاطمه زهرا رضی الله عنها بوده است. ۲۱. مسجد قبلتین، در شمال غربی مدینه، در اوائل هجرت به دست طائفه سواد بن غنم ساخته شد.

مسجد قبلتین

۱- بحار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۴.

۱۵۲

رهیافت

پیامبر ﷺ در نیمه رجب سال دوم ه. ق به دعوت «ام بشر» به میان قبیله بنی سالم در شمال غربی مدینه آمد و هنگام نماز ظهر دو رکعت نماز را طبق معمول به سوی بیت المقدس خواند ، فرمان الهی (آیات ۱۴۲-۱۵۰ بقره)^۱ مبنی بر تغییر قبله نازل شد و دو رکعت دیگر را به طرف کعبه گزارد. از آن به بعد (یعنی پس از ۱۳ سال مکه و ۱۷ ماه مدینه)، کعبه قبله دائمی مسلمانان شد . بدین مناسبت این مسجد را ذو قبلتین (دو قبله) نامیده‌اند. به گفته علامه طباطبایی رحمته الله علیه احتمال این که تغییر قبله بین نماز ظهر و عصر بوده ضعیف است.^۲

قبل از بازسازی مسجد قدیمی ، دو قبله در مقابل هم (به سمت شمال و جنوب) وجود داشت . فعلا بالای درب ورودی تنها تصویری از محراب بیت المقدس دیده می‌شود.

پنج. منطقه قبا (مسجد قبا)

قبا نام چاه و محل سکونت قبیله بنی عمرو بن عوف انصاری بوده است

۱. قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

۲. تفسیر نمونه ، ج ۱، ص ۴۹۱. علامه: فعل امر فول موید این احتمال است که پیامبر (ص) و سلمانان در حال نماز بودند. (المیزان مترجم ، ج ۱، ص ۴۹۰).

۱۵۳

رهیافت

مسجد قبا

۲۱. مسجد قبا در دهکده قبا، ۶ کیلومتری جنوب مسجد النبی ﷺ، نخستین مسجدی است که پیامبر ﷺ پس از هجرت از مکه در این محل ساخته است. برخی مفسران شأن نزول آیه ۱۰۸ سوره توبه را مسجد قبا دانسته‌اند. «مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده شایسته تر است که در آن (به عبادت) بایستی.»^۱

مسجد قبا در زمان عمر بن عبدالعزیز، توسط زنگیان (۵۵۵ه.ق) و بعد توسط آل سعود (۱۴۰۶ ه.ق) باز سازی و بامساحت ۷۴۶۵ متر مربع توسعه یافته است.^۳

پیامبر ﷺ روزهای شنبه و گاه دوشنبه به مسجد قبا می‌آمد و نماز می‌گذارد. نیز می‌فرمود: «کسی که در مسجد قبا دو رکعت نماز بخواند ، ثواب یک عمره دارد.»^۴

در اعمال مسجد قبا ابتدا دو رکعت نماز تحیت مسجد و تسبیحات حضرت زهرا (س)، بعد زیارت جامعه صغیره وارد شده است.

۱ - تفسیر نمونه، ج ۸، ص، ۱۳۹.

۲ - لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ. (توبه/۱۰۷)

۳ - مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۶.

۴ - مَنْ أَقَامَ مَسْجِدًا قَبَا فَصَلَّى فِيهِ رَكَعَتَيْنِ رَجَعَ بِعُمْرَةٍ. (وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳۵۵)

۱۵۴

رهیافت

در منطقه قبا، لانه تیمی به نام مسجدضرار توسط منافقین ساخته شد. با چهارهدف: ضرر زدن به مسلمانان، تقویت مبانی کفر، تفرقه بین مسلمانان، برخوردار از پایگاه تبلیغی. پلیمبر ﷺ دستور دادند آن را آتش زده ویران کنندو به زباله دان تبدیل نمایند. آخ ۱۰۷ و ۱۰۸ توبه دراین موردنازل شده است:

(گروهی دیگر از آنها) کسانی هستند که مسجدی ساختند برای زیان (به مسلمانان) و (تقویت) کفر و تفرقه افکنی میان مؤمنان و کمینگاه برای کسی که از پیش با خدا و پیامبرش مبارزه کرده بود ؛ آنها سوگند یاد می کنند که: «جز نیکی (و خدمت)، نظری نداشته ایم؛ اما خداوند گواهی می دهد که آنها دروغگو هستند! هرگز در آن (مسجد به عبادت) نایست!'

شش. مساجد جنوب و جنوب غربی حرم

۲۲ . مسجد فضیخ یا ردالشمس محل معجزه ی رسول خدا ﷺ، در آخر شارع علی بن ابیطالب ، منطقه عوالی، در میان نخلستان ها بود و توسط وهابی ها از بین رفت . چرا که شاهدی بر معجزه پیامبر ﷺ و منزلت امام علی ﷺ و نابودی یهودیان بشمار می آمد. رسول خدا ﷺ در غزوه بنی النضیر، شش شبانه روز نمازهایش را در زیر خیمه ای در این محل به جای آورد. سن پیامبر ﷺ بر دامان علی ﷺ بود که وحی نازل شد و خورشید غروب کردو چون علی ﷺ نماز عصر بجای نیاورده بود پیامبر ﷺ دعا کردو با دعای آن حضرت خورشید دوباره آشکار شد. ۲ لذا به ردّ الشمس (بازگشت خورشید) معروف شد.

۱ - الَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضَرَارًا وَ كُفْرًا وَ تَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ مِنْ قَبْلِ وَ لِيُحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى وَ اللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا (توبه/۱۰۷ و ۱۰۸).

۲- مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۴۱-۱۴۶.

همچنین در این مکان خبر تحریم شراب به مسلمانان ابلاغ شد . لذا
فضیخ یعنی درخت نخل یا شیره خرما، خوانده شد.

یهودیان بنی نضیر بارها پیمان شکنی کرده به اذیت و آزار مسلمانان
پرداختند. و چون از دژهای مستحکم برخوردار بودند ، خود را شکست
ناپذیر می پنداشتند. لیکن سرانجام تسلیم شده و از مدینه اخراج شدند.

قرآن در سوره حشر آیه ۲ می فرماید: خدا کسی است که کافران اهل
کتاب را در نخستین برخورد (با مسلمانان) از خانه هایشان بیرون راند!
گمان نمی کردید آنان بیرون روند و خودشان می پنداشتند که دژهای
محکمشان آنها را از عذاب الهی مانع می شود اما خداوند از آنجا که گمان
نمی بردند به سراغشان آمد و در دل هایشان ترس و وحشت افکند ،
بگونه ای که خانه های خود را با دست خویش و با دست مؤمنان ویران
می کردند پس عبرت بگیرید ای صاحبان بصیرت

نیز آیات ۳ تا ۱۵ سوره حشر در مورد جنگ بنی نضیر نازل شده است.
۲۳. مسجد جمعه در پانصد متری شمال مسجد قبا در وادی رانونا
میان نخلستان واقع شده است. روز جمعه پیامبر ﷺ از قبا به یثرب (مدینه)
حرکت کرد . و در بین راه میان قبیله بنی سالم (در محل فعلی)، نخستین
نماز جمعه را اقامه نمود.

۲۴. مشربه ام ابراهیم. مشربه یعنی بستان و باغی متعلق به مخیریق
یهودی که به پیامبر ﷺ بخشیده بود . خود در جنگ احد در یاری
مسلمانان کشته شد . او قبل از عزیمت به جبهه احد وصیت کرد : «اگر
کشته شدم اموال من از آن محمد است که در راه خدا خرج کند»

۱۵۵

رہیافت

۱۵۶

رهیافت

پیامبر ﷺ فرمود: «مخیرترین یهودی بود.»^۱ در این محل ماریه قبطیه همسر رسول خدا ﷺ، زندگی می‌کرد و فرزند خود ابراهیم را در این محل به دنیا آورد. نامگذاری مشربه ام ابراهیم به همین دلیل است. امام صادق علیه السلام در فضیلت این مکان به عقبه بن خالد فرمود: «اینجا محل سکونت رسول خدا ﷺ و نمازگاه وی بوده است.» مشربه به صورت یک چهار دیواری در منطقه عوالی، پانصد متر بعد از مستشفی الزهرا جنب مرکز البساتین واقع شده بود.

۲۵. قبر مادر امام رضا علیه السلام. نزدیک مشربه ام ابراهیم، قبرستان متروکه‌ای وجود دارد. بر اساس نقل برخی از تواریخ، قبر نجمه خاتون در آنجا می‌باشد.^۳

هفت. مساجد و اماکن خارج مدینه

۲۶. مسجد شجره (یا ذوالحلیفه) در ۱۲ کیلومتری جنوب مسجد النبی ﷺ واقع شده و میقات حاجیانی است که از مدینه عازم مکه می‌باشند. پیامبر ﷺ در حجة الوداع در این منطقه زیر درخت سمرة (مغیلان) احرام بست، به همین علت مسجد شجره نامیده شد. این مسجد بارها توسعه و بازسازی شده که در دوره آل سعود به شکل فعلی در آمده است.

۱ - مغازی واقدی، ۱-۲۶۳؛ الاصابه ۶/۶۶-۶۷.

۲ - کافی، ج ۴، ص ۵۶۰.

۳ - آثار اسلامی مکه ومدینه، ص ۱۶۶.

مسجد الميقات و خدماته - الشكل العام

۱۵۷

رهیافت

۲۷. آبار (چاههای) علی علیه السلام. در شمال شرقی مسجد شجره حدودفاصله ۲۰۰ متری، چند حلقه چاه وجود دارد که به دست حضرت علی علیه السلام کنده شده است. طبق روایتی از امام صادق علیه السلام: اراضی این منطقه از جانب رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام واگذار شده بود.^۱

امیرمومنان علیه السلام در دوران خانه نشینی، در این اراضی چندین حلقه چاه آب حفر کرد و نخلستانها به وجود آورد و آن را وقف فقرا و مستمندان نمود. گفته‌اند: هشت حلقه آب شیرین و گوارا از زمان حضرتش باقی مانده که مردم مدینه برای شرب از آن استفاده می‌کنند. به گفته شاهدان عینی، در حکومت آل سعود چند حلقه چاه در نزدیکی این چاهها حفر شد که آبی تلخ و غیر قابل شرب دارد. و حکومت مجبور شد درب آنها را ببندد و از رفت و آمد حج اچ ایرانی در این منطقه جلوگیری کند. به مسوول آنجا که سبزی می‌کاشت گفتم چرا درب چاهها را بستید؟ گفت: داخل آن مار افتاده است!

۲۸. فدک. بخشی از املاک یهودیان خیبر، حدود ۱۳۰ کیلومتری مدینه واقع شده است. پس از فتح خیبر، املاک فدک در اختیار پیامبر صلی الله علیه و آله قرار

۱-مدینه شناسی، ج ۱، ص ۱۸۲، به نقل از الحقام فیروز آبادی، ص ۴۴.

۱۵۸

ر هیافیت

گرفت. آن حضرت طبق فرمان الهی و آیه «وَأَتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ» آن را به فاطمه علیها السلام بخشید.^۲ ولی خلیفه اول آن را از فاطمه علیها السلام گرفت.

۲۹ جنگ خیبر. خیبر (حدود ۱۴۰ کیلومتری مدینه) مرکز یهودیان بود. یهودیان مدینه به آنجا کوچ کرده و با خیبریان همراه شدند. در خیبر ده هزار نیروی جنگجو به فرماندهی مرحب، خود را آماده مقابله با مسلمانان کرده بودند. خیبریان چندین دژ داشتند که تسخیرناپذیرترینشان دژ مرحب بود که باسه حمله مسلمانان فتح نشد. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «فردا پرچم را به کسی می‌دهم که کرار غیر فرار است. و خدا و رسولش او را دوست دارند و او هم خدا و رسول را دوست می‌دارد.» ای فرمانده همان امی مومنان علیهم السلام بود. چشمانش درد می‌کرد. با آب دهان پیامبر شفا یافت. او با حمله به دژ تسخیرناپذیر، درب قلعه خیبر را کند، مرحب یهودی را به هلاکت رساند و خیبر را فتح کرد. آیات ۱۷۷-۱۸۰ صافات اشاره به جنگ خیبر دارد. پس همین که (لشکر اسلام) آنان را احاطه کرد، چه روزگار بدی دارند بیم داده شده‌گان.^۳

۱. نحل/۹۰

۲ - تفسیر نمونه، ج ۱۲، ص ۹۴.

۳ - قَدْ أَتَىٰ نَزَلَ يَسَاحَتِهِمْ قَسَاءَ صَبَاحِ الْمُنْذَرِينَ (صافات: ۱۷۷).

۳۰. ربه در ۱۳۰ کیلومتری مدینه، خارج از اتوبان واقع شده که محل تبعید وشهادت ابوذر صحابی بزرگوار پیامبر ﷺ در حکومت عثمان می باشد.

۳۱. جنگ بدر. منطقه بدر در ۱۵۵ کیلومتری جنوب مدینه در مسیر جاده قدیم، محل وقوع جنگ بدر، نخستین جنگ حق و باطل (سال دوم هجری) و مشهد شهیدان بدر، واقع شده است. مسلمانان به تعداد ۳۱۳ نفر با تجهیزات اندک (۸ شمشیر، عزره، ۷۰ شتر، ودواسب)، بر لشکر هزار نفری مشرکان به فرماندهی ابوجهل با تجهیزات کامل (هزار شمشیر، ۶۰۰ زره، ۷۰۰ شتر، ۲۰۰ اسب) پیروز شدند. که موفقیت سیاسی، اجتماعی و نظامی بزرگی برای مسلمانان به ارمغان آورد. مسلمانان ۱۴ شهید و مشرکان ۷۰ کشته و ۷۰ اسیر داشتند. که ۳۵ نفر آنان به دست امیر مومنان علیه السلام کشته شدند. خداوند در سوره انفال آیه ۲۶ می فرماید: «و به یاد آورید زمانی را که تعدادتان اندک بود در زمین مستضعف بودید، می ترسیدید مردم (دشمنان) شما را برابیند، پس خداوند پناهتان داد و با یاری خویش، شما را نیرومند (و بردشمنانتان پیروز کرد)»^۱

آیات ۷-۶۸ سوره انفال؛ «به یاد آورید خدا به شما وعده داد که یکی از دو طایفه (کاروان تجاری یا پیروزی) از آن شما خواهد بود...» اشاره به جنگ بدر دارد.^۲

مسلمانان چنان ضعیف و ناتوان بودند که مشرکان آنان را یک لقمه می پنداشتند. ولی خواست خداوند بر پیروزی آنان وشکست دشمنان قرار گرفت.

۳۲. جنگ تبوک؛

۱ - (وَ اذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُوْنَ اَنْ يَّخَطَّفَكُمْ النَّاسُ قَاوَاكُمُ وَ اَيْدِيكُمْ يَنْصُرُهُمْ...) (انفال: ۲۶).

۲ - وَ اِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ اَنْهَا لَكُمْ ...

۱۵۹

رهیافت

محمدآقا: جنگ تبوک کجا واقع شده است؟

حاج آقا: جنگ تبوک در سال نهم ه. ق در ۷۷۸ کیلومتری مدینه واقع شده که به خاطر سختی های فراوانش مانند گرمای سوزان تابستان و کارشکنی منافقان و نیروی اندک سی هزار نفری لشکر اسلام در مقابل لشکر بالای صد هزار نفری رومیان ، به جیش العسره نام گرفته است . دشمن که قصد حمله به مدینه را داشت باغافلگیر شدن نیروی مسلمانان با روحیه عالی ، تصمیم به عقب نشینی گرفت . پیامبر ﷺ بیست روز در منطقه تبوک ماندند ، با قبائل مرزی پیمان صلح بستند و به مدینه باز گشتند. بخش مهمی از آیات ۳۸ تا ۱۰۳ سوره توبه پیرامون جنگ تبوک است. در آیه ۳۷ توبه می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید! چرا هنگامی که به شما گفته می شود: «به سوی جهاد در راه خدا حرکت کنید!» بر زمین سنگینی می کنید (و سستی به خرج می دهید)؟! آیا به زندگی دنیا به جای آخرت راضی شده اید؟! با اینکه متاع زندگی دنیا، در برابر آخرت، جز اندکی نیست.»^۱

۱۶۰

رهیافت

۱ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ. (توبه: ۳۸)

بخش پنجم: نکات کلیدی

۱۶۱

رهیافت

الف. برخی فتاوی اهل سنت

۱. اهل سنت پس از خواندن سوره حمد، آمین می‌گویند، به فتوای مراجع شیعه گفتن آمین عمداً موجب بطلان نماز می‌شود.^۱
۲. گذاشتن دست روی دست و چسپاندن به سینه به مانند اهل سنت، عمداً موجب بطلان نماز می‌شود.^۲
۳. اهل سنت در نماز صبح روز جمعه و برخی روزها، پس از حمد سوره‌های سجده دار (فصلت، نجم، سجده، واقراء) را می‌خوانند و به هنگام رسیدن به آیه سجده به سجده می‌روند و پس از آن نماز را ادامه می‌دهند. وظیفه زائران ایرانی تبعیت و طبق فتوای اکثر مراجع اعاده نماز صبح می‌باشند.^۳
۴. برخی اهل سنت گذاشتن از جلوی نماز گزار را حرام می‌دانند.
۵. اغلب در مسجد الحرام و مسجد النبی، پس از نمازهای واجب، جنازه می‌آورند و بر آنها نماز میت خوانده می‌شود. سزاوار است زائران تبعیت نمایند.
۶. خواندن نماز در قبرستان طبق فتوای برخی اهل سنت حرام و مشهور بین فقهاء شیعه مکروه می‌باشد.^۴ از این روجلوی بقیع نماز

۱- تحریر الوسیله ج ۱، ص ۱۹۰.

۲- همان ص ۱۸۶.

۳- مناسک محشی، ص ۵۲۹، س ۱۶.

۴- الخلاف، شیخ طوسی، ج ۱، ص ۱۰۸.

خوانده نشود و سزاوار است نماز ه ای زیارت در مسجد النبی خوانده شود.

۷. بلند صحبت کردن و بلند ذکر گفتن در مسجد به فتوای اهل سنت کراهت دارد.^۱

۸. اهل سنت خواندن نماز نافله پس از نماز عصر را جایز هی دانند.^۲

۱۶۲

ر هیافیت

ب. نماز معصومین (علیهم السلام) و نماز جعفر طیار

۱. نماز بظمبر علیه السلام. در هر رکعت، در هر رکعت پس از حمد ۱۵ مرتبه سوره «انانزلناه...» و پس از هر سجده ۱۵ بار «انانزلناه...».

۲. نماز امی مومنان علیهم السلام. چهار رکعت. دوتا دور رکعت. در هر رکعت پس از حمد ۵۰ مرتبه سوره توحید قل هو الله... جمعاً ۲۰۰ بار. پس از نماز تسبیحات حضرت زهرا و دعا.

۳. نماز فاطمه زهرا علیها السلام. دور رکعت. رکعت اول پس از حمد صد بار سوره قدر. و در رکعت دوم پس از حمد صد بار سوره توحید

۴. نماز امام حسن علیه السلام. چهار رکعت. دوتا دور رکعتی. در هر رکعت پس از حمد ۵۰ مرتبه توحید. مانند نماز امام علی علیه السلام.

۵. نماز امام حسینی علیه السلام. چهار رکعت. دوتا دور رکعتی. در هر رکعت ۵۰ مرتبه حمد و ۵۰ مرتبه توحید. در رکوع ده بار فاتحه و ده بار توحید. همچنین در سجده و بین دو سجده و سجده دوم هر کدام ده مرتبه توحید

۶. نماز امام سجاده علیه السلام. چهار رکعت. هر رکعت پس از حمد صد مرتبه توحید.

۱ - الفقه علی المذاهب الاربعه ، جریری، ج ۱، ص ۲۸۶.

۲ - همان ۳۶۸.

۷. نماز امام باقر علیه السلام. دو رکعت. هر رکعت پس از حمد صد مرتبه تسبیحات اربعه.

۸. نماز امام صادق علیه السلام. دو رکعت. هر رکعت پس از حمد صد بار آیه «شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ»

۹. نماز امام کاظم علیه السلام. دو رکعت. هر رکعت پس از حمد دوازده مرتبه توحید.

۱۰. نماز امام رضا علیه السلام. شش رکعت. سه تادورکعتی. هر رکعت پس از حمد ده مرتبه سوره انسان.

۱۱. نماز امام جواد علیه السلام. دو رکعت، هر رکعت پس از حمد هفتاد بار توحید.

۱۲. نماز امام هادی علیه السلام. دو رکعت، در رکعت اول پس از حمد سوره یس و در رکعت دوم الرحمن.

۱۳. نماز امام عسکری علیه السلام. چهار رکعت. دو تادورکعتی در دو رکعت اول پس از حمد پانزده بار سوره زلزال و دو رکعت دوم پس از حمد پانزده مرتبه سوره توحید.

۱۴. نماز امام زمان علیه السلام. دو رکعت. در هر رکعت صد مرتبه «ایاک نعبد و ایاک نستعین و بار ذکر رکوع و سجود گفته می شود.» و بعد از نماز سربه سجده گذاشته و صد بار صلوات می فرستد.

۱۵. نماز جعفر طیار. (بخشنده گناهان کبیره، افضل قبل از ظهر جمعه خوانده شود). چهار رکعت هر رکعت پس از حمد سوره ۱۵ مرتبه تسبیحات اربعه، همچنین در رکوع بعد ذکر رکوع ده بار و بعد رکوع در حال

۱. آل عمران/ ۱۸

۲- مفاتیح، ص ۸۴.

۱۶۳

رهیافت

قیام ده بار ، در سجده بعد ذکر سجده ده بار ، پس از سجده ده مرتبه .
در هر چهار رکعت به همین کیفیت که در مجموع سیصد تسبیح اربعه
می شود^۱

۱۶. نماز اول ماه. دورکعت، در رکعت اول سوره حمد وسی مرتبه «قل
هو الله...» و در رکعت دوم سورره حمد وسی مرتبه «انا انزلناه...»^۲

۱۷. طریقه نماز حاجت. دورکعت. در رکعت اول بعد از سوره حمد
و توحید، سوره فتح «انا فتحنا لك...» تا آیه و «ینصرک الله نصر عزیزا» را بخواند.
و در رکعت دوم سوره حمد و توحید و انشراح را بخواند.

۱۶۴

رہیافت

۱ - همان.

۲ - همان، ص ۵۹۷.

۱۶۵

رهیافت

منابع

۱. قرآن کریم
۲. اخبار مکه ازرقی، الشریف الرضی قم .
۳. ادعیه و آداب حرمین، نمایندگی ولی فقیه در حج و زیارت
۴. اسدالغابه، ابن اثیر، بیروت.
۵. آثار اسلامی مکه و مدینه، رسول جعفریان، مشعر ۱۳۸۸.
۶. اصول کافی، کلینی، بیروت.
۷. اعیان الشیعه، محسن امین، بیروت.
۸. الخلاف، شیخ طوسی .
۹. الفقه علی المذاهب الاربعه، جریری. بیروت.
۱۰. الکامل، ابن اثیر، بیروت.
۱۱. بحار الانوار، محمدباقر مجلسی، بیروت.
۱۲. تاریخ مدینه منوره ، عمر بن شبه نمیری ، ترجمه حسین صابری ، مشعر ۱۳۹۰.
۱۳. تاریخ و آثار اسلامی مکه و مدینه اصغر قائدان، مشعر، ۱۳۷۷.
۱۴. تاریخ یعقوبی، فرهنگ اهل البيت قم.
۱۵. تفسیر المیزان، علامه طباطبایی، جامعه مدرسین قم.
۱۶. تفسیر عیاشی، مکتبه العلمیه الاسلامیه تهران.
۱۷. تفسیر مجمع البیان، طبرسی، مکتبه آیه الله نجفی.
۱۸. تفسیر نمونه، آیه الله مکارم، اسلامیه تهران.
۱۹. تهذیب الاحکام، شیخ طوسی، بیروت.
۲۰. حج، محسن قرائتی، جامعه مدرسین ۱۳۶۵.
۲۱. حج و عمره در قرآن و حدیث ، محمدی ری شهری، ترجمه جواد محدثی، دارالحدیث..

۱۶۶

ر. هیافیت

۲۲. داستانها و حکایت‌های حج، رحیم کارگر، مشعر ۱۳۸۱.
۲۳. سفینه البحار، محدث قمی. کتابخانه سنائی.
۲۴. سیره ابن هشام، بیروت.
۲۵. سیره حلبیه، زینی دحلان، بیروت.
۲۶. شرایع الاسلام، محقق حلی، بیروت.
۲۷. شیعه در اسلام، علامه طباطبایی، جامعه مدرسین.
۲۸. صحیح مسلم به شرح نبوی، بیروت.
۲۹. عرفان حج، آیه‌الله جوادی آملی، مشعر قم.
۳۰. فروع کافی، مرحوم کلینی، بیروت.
۳۱. فروغ ابدیت، آیه الله جعفر سبحانی، بوستان کتاب، چ ۲۴، سال ۱۳۸۵ ق.م.
۳۲. فصلنامه میقات، حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت
۳۳. محجة البيضاء، ملامحسن فیض کاشانی، جامعه مدرسین قم.
۳۴. مدینه شناسی.
۳۵. مروج الذهب، مسعودی، بیروت.
۳۶. مصباح المنیر، فیومی
۳۷. معجم البلدان، یاقوت حمیوی، بیروت.
۳۸. معجم الکبیر، طبرانی، بیروت.
۳۹. مغازی، واقدی، بیروت.
۴۰. من لا یحضره الفقیه، ابن بابویه قمی، جامعه مدرسین قم.
۴۱. وفاء الوفاء باخبار المصطفی، سمهوری، بیروت.
۴۲. وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، آل البیت قم.
۴۳. مشاهد و مشاعر حج، مصطفی آخوندی، عبدالرحمن انصاری و عزیزحجتی، زمینه سازان ظهور امام عصر (عج) ۱۳۸۴.